

SOSYAL DEMOKRASİNİN ÖYKÜSÜ

**İşçi Sınıfı: Kapitalizmin Mezar Kazıcılığından Emperyalizmin ve
Kapitalizmin Payandalığına
Sosyal Demokrasi: Bilimsel Sosyalizmden Emperyalizmin ve
Kapitalizmin Avukatlığına**

Gözden Geçirilmiş 2. Baskı

Yıldırım Koç

VATAN PARTİSİ

İŞÇİ-SENDİKA BÜROSU

Vatan Partisi

Toros Sokak No.9, Sıhhiye/Ankara
Tel. 0 312 231 81 11
www.vatanpartisi.org.tr

Basım Yeri:

Öztepe Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti.
Kazım Karabekir Cad. No.31, D.95
İskitler/Ankara
Tel. 0 312 341 12 08

Birinci Baskı: Kuzgun Kitap, Eylül 2015

Basım Tarihi: Eylül 2017

Yıldırım Koç
y.yildirimkoc@gmail.com
www.yildirimkoc.com.tr

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ /

KAPİTALİZMİN YARATTIĞI CEHENNEM /

Ortalama Ömür Kısaydı /

İşçiler Üzerindeki Baskılar Arttı /

Sınıf Çelişkileri Keskinleşti /

Kapitalizm Yoksulluğu ve Baskıyı Getirdi /

Sağlıksız Kentler /

İŞÇİLERİN CEHENNEMDEN KURTULMA ÇABALARI /

İngiliz İşçi Sınıfının Tepkileri

Büyük Ulusal Birleşik Sendika

Çartist Hareket ve Ayaklanmalar

İngiltere’de Burjuvazinin Yeni Politikaları İşçi Hareketini

Evcilleştiriyor

Fransız İşçi Sınıfının Tepkileri

Alman İşçi Sınıfının Tepkileri

Cehennemden Başka Kıtalara Kaçış Çabaları

MARKSİZM VE EMEK-DEĞER KURAMI

Emek Değer Kuramının Öncüleri

Marx’ın Emek Değer Kuramı

Genç Marx’ın Hatası

Malların Kullanım Değeri ve Değişim Değeri

Malların Değeri Nasıl Oluşur

Marx’ın Varsayımları

Üretken Emek-Üretken Olmayan Emek Tartışması

Tekelci Dönemde Fiyatların Oluşumu

Kâr ve Artık-Değer İlişkisi

Marx’ın “Küçük Usta”sı

Tekelci Kapitalist Dönemde Kapitalistin Kâr Kaynakları

Çeşitlendi

I. ENTERNASYONAL VE PARİS KOMÜNÜ

I. Enternasyonal

Paris Komünü

EMPERYALİZM VE SERMAYEDARLARIN KÂR KAYNAKLARININ ÇEŞİTLENMESİ

Roma’da İsyancıları Önlemede Dış Kaynak Kullanımı

Bizans’ta İsyancıları Önlemede Dış Kaynak Kullanımı

Tekelci Kapitalizm (Emperyalizm) Döneminde Kapitalistin

Kârının Kaynağı

Kapitalistin Kâr Kaynaklarının Analizi ve Sınıf Mücadelesi

Emperyalist Sömürü ve Emperyalist Ülkelerde İşçi Sınıfı

Ucuz Tüketim Malları

Düşük Maliyetli İşçi İthalı

Farklılığın Kaynağı Üretkenlik Farkı Değil

Emperyalist Ülkelerin İşçi Sınıfları Sömürüden Başka Nasıl

Yararlanıyor

Kapitalizmin Mezar Kazıcılığından Emperyalizmin ve

Kapitalizmin Payandalığına

Sınıf Çatışması Yerine “Sosyal Ortaklık”

Emperyalist Ülkelerde Sınıf Mücadelesi Nasıl Gelişir

SERMAYEDAR SINIFIN İŞÇİ SINIFINI KAPİTALİZMLE

UYUMLULAŞTIRMASI: SOSYAL ORTAKLIK

Kapitalizm Çıkış Yolları Arıyor

İşsizlere Sömürgelere Yerleşme Olanağı

Burjuvazi Emperyalist Sömürüyü İşçileri Evcilleştirmede Çok

Bilinçli Bir Biçimde Kullandı

Sendikalar da Sömürgeciliği Destekledi

Sömürgeciliği Destekleyen “Sol” Hareketler

Sömürgeciliğin Etkileri

Emperyalist Ülkelerin İşçi Sınıflarının Çalışma ve Yaşama

Koşulları İyileşti

Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Gerçek İşçi Ücretleri Arttı

Emperyalist Ülkelerde Sosyal Devlet Geliştirildi

Emperyalist Sömürü Emperyalist Ülkelerde

Demokratikleşmeye de Katkıda Bulundu

Sömürgesiz Almanya’da Baskılar, Sömürgeli Almanya’da

Özgürlük

İngiltere’de Emperyalist Sömürünün Getirdiği Özgürlükler
Fransa’da Emperyalist Sömürünün İşçi Sınıfına Katkıları
Emperyalist Ülkelerde Sendikaların Üye Sayıları Arttı
Katolik Kilisesi’nin İşçileri Örgütlenme Atağı
Düzenle Bütünleşen İşçilere Yeni Tür Sendikalar
İşçi Sınıfını Parçalama: Yapay Proletarya, İşçi Aristokrasisi,
Yabancı İşçiler, Satılık İşçiler
İşçi Sınıfı ve Şovenizm

MARX, ENGELS VE MARKSİSTLERİN KAPİTALİST ÜLKE İŞÇİ
SINIFLARINA BAKIŞINDA DEĞİŞİM

İngiliz Proletaryası “Burjuva Proletarya”dır
Marx’ın Devrim Beklentisi Avrupa Dışına Kayıyor: Devrimin
Yolu Sömürgelerin Bağımsızlığından Geçiyor
İngiliz İşçi Sınıfı Burjuvazinin Kuyruğunda
Lenin’in Kapitalist Sömürü Konusundaki Katkıları
Dünya Devriminin Yolu Sömürgelerin Ayaklanmasından
Geçmektedir

EMPERYALİZM KURAMININ GELİŞTİRİLMESİ

Emperyalizmin Siyasi Mücadele Açısından Doğru Analizini
Lenin Yaptı

Revizyonizm Emperyalizmin Ürünüydü
Marksistler Arasında Emperyalizm Tartışması
Emperyalizme Karşı Çıkış
Emperyalist Ülkelerin İşçi Sınıfları I.Dünya Savaşı’nda Büyük
Bedel Ödedi

Sosyalistlerin Sömürgeciliğe Karşı Tavrı
II. Enternasyonal’in 1907 Stuttgart Kongresi’nde Sömürgecilik
Tartışmaları

Emek ve Sosyalist Enternasyonal ve Sömürgecilik
Emperyalizm ve Kapitalizmin İç Pazarının Yetersizliği Tartışması
Lenin’in Emperyalizm Kuramına Katkıları
Dünyanın Sömüren ve Sömürülen Milletler Olarak Bölünmesi
Emperyalizm Savaşlara Yol Açır
Kapitalizmi Anti-Emperyalist Mücadele Yenecektir

SOSYAL DEMOKRASİ: MARKSİZM'DEN KAPİTALİZMİN AVUKATLIĞINA VE PAYANDALIĞINA

Sosyal Demokrasinin Marksist Dönemi

Sosyal Demokrasinin Milliyetçi Sosyalist Dönemi

Sosyal Demokrasinin ABD Hegemonyasında Keynesci ve Anti-Komünist Dönemi

Neo-Liberal Sosyal Demokrasi

Sosyal Demokrasinin Doğuşu ve Gelişimi

Almanya Sosyalist İşçi Partisi ve Sosyal Demokrat Parti

Sömürgeci Almanya'da Sosyal Demokratlara Siyasi Baskılar

Sosyal Demokrat veya Sosyalist Partiler Kuruluyor

Erfurt Programıyla Parti'ye Marksizm Hakim Oldu

Sosyal Demokratların Parlamento Çalışmalarına Yaklaşımı

Sosyal Demokrat Partilerin Seçim Başarıları

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin Sorunları

Alman Sosyal Demokratları ve Sömürgecilik

Bernstein Revizyonizminin Ortaya Çıkışı

Sosyal Demokratların Burjuva Hükümetlerine Katılması Sorunu

Alman İşçi Sınıfı ve Alman Sosyal Demokrasisi

Sosyal Demokratlar ve Sömürgecilik

Birinci Dünya Savaşı ve Sosyal Demokratların Tavrı

Sosyal Demokraside Bölünme: Sosyal Şovenler ve Komünistler

Komünist Partileri Kuruluyor

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin Görlitz ve Heidelberg Programları

İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Almanya Sosyal Demokrat Partisi

Yeniden Emperyalistleşen Almanya'da Sosyal Demokrasinin Yeni Programı (1959)

SONUÇ

SUNUŞ

1969 yılında bir Alman ile konuşurken, o tarihteki Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin 20. yüzyılın başlarında Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in yönetiminde yer aldığı Sosyal Demokrat Partisi'nin devamı olduğunu duyduğumda çok şaşırılmışım.

R.Luxemburg ve K.Liebknecht'in bilimsel sosyalizmi savunan partisinin Alman emperyalizminin aracı anti-komünist ve karşı-devrimci bir partiye dönüşme sürecini kavrayabilmem onyıllar aldı. Bu kitap bu dönüşümün kuramsal ve olgusal öyküsüdür.

Bu öykü, sosyal demokrasinin ilk çıktığı ve bir dönem diğer ülkelerdeki partilere örnek oluşturan Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin gelişimi temelinde ve ağırlıklı olarak da programlarla sınırlı biçimde ele alınacaktır. Bu sürecin anlaşılabilmesi için, kapitalizmin özellikle 19. yüzyılda işçi sınıfları açısından yarattığı cehennem, işçilerin bu cehenneme karşı gerçekleştirdikleri başarısız direnişler, bilimsel sosyalistlerin kapitalizme karşı mücadelesi bilinmelidir.

Sosyal demokrasi, işçilerin siyasal örgütlenmesi olarak doğdu ve 1891 yılına kadar farklı bir sosyalizmi savundu. 1891 yılında işçi sınıfı ile bilimsel sosyalizm bütünleşti. Ancak emperyalist dönemde işçi sınıfı, kapitalizmin mezar kazıcısı olmak çıkarak emperyalizmin ve kapitalizmin payandasına dönüştü. Sosyal demokrasi de, aynı süreçte, bilimsel sosyalizmden koparak, emperyalizmin ve kapitalizmin avukatı ve "iyi polisi" oldu.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1891 yılında gerçekleştirilen Erfurt Kongresi'nde kabul edilen programda Marksist bir dünya analizi yapıldıktan sonra şöyle deniyordu: "İşçi sınıfının kapitalist sömürüye karşı mücadelesi kaçınılmaz olarak siyasi bir mücadeledir. (...) İşçi sınıfı, önce siyasi gücü elde etmeden üretim araçlarının toplumun mülkiyetine geçirilmesini sağlayamaz."

Aynı Parti'nin 1959 yılında kabul edilen Godesberg Programı'nda savunulan sosyalizmin Marksizmle ilişkisi tümüyle reddedilerek şunlar yazılmaktadır: "Avrupa'da kökleri Hıristiyan ahlakında,

hümanizmde ve klasik felsefede olan Demokratik Sosyalizm, nihai gerçekler ilan etmez. (...)

Sosyal demokrasinin kaynağı olarak, Marksizm'den Hıristiyan ahlakına geçildi.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi 1900'lü yıllarda sömürgeciliğe (en azından söylemde) karşıydı. Aynı parti 1919 yılından günümüze emperyalizmin ve kapitalizmin savunucusudur.

Sosyal demokrasinin bu köklü dönüşümü bu kitapta tarihsel bir ilgi veya merak nedeniyle incelenmedi. Sosyal demokrasinin geçmişinin ve bugünkü durumunun kavranması günümüzde Türkiye devrimi açısından yaşamsal önemdedir.

Günümüzde emperyalist ülkeler var; emperyalist ülkelerin çoğunda günümüzde veya geçmişte sosyal demokrat veya sosyalist partiler veya işçi partileri iktidara geldi; ancak bu ülkelerin emperyalist politikalarında köklü değişiklikler olmadı. Bu partilerin uluslararası düzeydeki örgütlenmesi olan Sosyalist Enternasyonal'in tavrı da aynıdır. Emperyalist ülkelerde sosyal demokrat partiler iktidarda olduğunda, NATO'nun, Uluslararası Para Fonu'nun, Dünya Bankası'nın, Dünya Ticaret Örgütü'nün veya emperyalizmin denetimindeki diğer uluslararası örgütlerin politikalarında da sömürülen ve ezilen milletler ve ülkeler lehine bir değişiklik yapılmadı. Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra kapitalizmin neo-liberal politikalarını uygulamada da, muhafazakar partilerle sosyal demokrat partiler arasında temelde bir fark görülmedi. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, küresel düzeyde rekabetin artması ve kapitalizmin bölgesel ve küresel krizleri, sosyal demokrat partileri daha şoven ve sermaye-yanlısı yaptı.

Sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesinin ilk aşaması olarak bağımsız ve demokratik bir Türkiye ancak bağımsızlığa ve demokrasiye karşı olan güçlerle mücadele edilerek yaratılabilir. Bağımsızlığımızın ve demokrasinin düşmanı, emperyalizmdir, emperyalistlerin ülkemizdeki işbirlikçileridir. Emperyalizmin açık ve saldırgan araçlarından biri, bölücü terör örgütüdür; diğeri ise

Fethullahçı casusluk ve terör örgütüdür. Emperyalizmin “iyi polisi” ise günümüzde sosyal demokrasidir.

Emperyalistler saldırılarını çeşitli biçimlerde sürdürür. Bu biçimlerden bazıları “ilerici” görünümündedir. “Sosyal demokrasi”, emperyalizmin ve kapitalizmin “ilerici” görünümlü araçlarından biridir. Halbuki günümüzde Türkiye’de sosyal demokrasi, sanki çağımızın ilerici hareketiymiş gibi, Kemalizm’in yerine geçirilmektedir. CHP’nin ve ülkemizdeki diğer ilerici güçlerin Kemalizm’den koparılması, sosyal demokrasi aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.¹

Türkiye’de yıllardır sistemli bir biçimde “sosyal demokrasi” propagandası yapılıyor; Türkiye milli demokratik devriminin en önemli aşamalarından olan Kemalist Devrim anlayışının yerine, “sosyal demokrasi” yerleştirilmeye çalışılıyor. İşin ilginç yanı, Türkiye’de günümüzde kendisini “sosyal demokrat” olarak nitelendirenlerin çok büyük bölümü, bu kavramın geçmişini ve dönüşüm sürecinden haberdar bile değil. Sosyal demokrasinin öyküsü, bu nedenle de önem kazanıyor.

Sosyal demokrasinin günümüzdeki bu karşı-devrimci özelliğini kavrayabilmek için sosyal demokrasinin tarihsel işlevini bilmek ve anlamak gerekir. Sosyal demokrasi, aynı zamanda, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya yaratma mücadelesini önlemenin de “ilerici” görünümlü aracıdır. Sosyal demokrasinin bu önemli görevi ve bunun nesnel temelleri kavranmadan, emperyalizmin ve kapitalizmin bir aracı olması da anlaşılabilir.

İngiltere’de sosyal demokrasi daha başından itibaren sermayedar sınıfın ve emperyalizmin destekçisi olarak ortaya çıktı. Emperyalizme açık destek vermede öncülük, İngiltere’deki sosyal demokrat Fabian Derneği’nindir.

1864 yılında I. Enternasyonal’in kuruluşuna İngiliz sendikacılar da katıldı ve ancak bunların çoğu 1872 yılında I. Enternasyonal ile ilişkilerini kesti. İngiltere’de Marksist bir siyasal örgütlenme,

¹ Bu konuda bkz. Koç, Yıldırım, “Kemalist Devrim’den Sosyal Demokrasiye,” *Teori*, Eylül 2017.

H.M.Hyndman'ın önderliğinde 1881 yılında kurulan Sosyal Demokrat Federasyon'a kadar ortaya çıkmadı. Bu örgütün kurulmasından 3 yıl sonra, 1883 yılında da Fabian Derneği kuruldu.

Fabian Derneği demokratik sosyalist bir çizgideydi; ancak sömürgeciydi ve emperyalizmi savunuyordu. Hatta "Fabian emperyalizmi" diye bir kavram bile doğmuştu. İngiliz İmparatorluğu'nun sömürgelere uygarlık götüreceğini iddia ediyordu. Bu görüşün en etkili savunucusu Bernard Shaw idi.

1902 yılının sonlarında Fabian Derneği'nin kurucularından Sidney ve Beatrice Webb, Sosyal Emperyalist Parti adıyla bir örgüt oluşturmak amacıyla bir dernek kurdular; ancak bu girişim sonuçlanmadı.

Fabian Derneği ve daha sonraki yıllarda Fabian Derneği'nin de katkısıyla kurulan İşçi Partisi tipik sosyal demokrat bir örgüttü. "Kendine Müslüman"dı; sömürgeciliği ve emperyalizmi (söylemde ve uygulamada) destekliyordu. Daha sonraki yıllarda iktidara geldiği dönemlerde de emperyalizmin en büyük destekçisi ve uygulayıcısı oldu.

Sosyal demokrasi, kıta Avrupası'nda 1891'de Marksizmle buluştu. Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1891 yılında kabul ettiği Erfurt Programı özü itibariyle Marksistti.

Çok farklı koşullarda Çarlık Rusyası'nda 1898 yılında kurulan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin adı ancak 6 Mart 1918 günü toplanan 7. Kongre'de Rusya Komünist Partisi olarak değiştirildi. Lenin'in ünlü yapıtlarından birinin adı da, "Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği" idi.

1889 yılında İkinci Enternasyonal'i kuran sosyal demokrat partiler, sosyalist partiler ve işçi partileri, en azından programlarında ve söylemlerinde Marksizmi savunuyordu.

İşçi sınıfı hareketiyle bilimsel sosyalizmin buluştuğu dönemde sermayedar sınıf da tarihten dersler çıkarmasını bildi.

Burjuvazi, kapitalizmin kâr kaynaklarını zenginleştirerek, kapitalist sömürüye emperyalist sömürüyü de kattı ve bu yolla sağlanan ek kaynaklarla emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını

kapitalizmin mezar kazıcılığından kapitalizmin ve emperyalizmin payandalarına, destekçilerine dönüştürdü.

Bu nesnel durumun ideolojik plandaki yansıması ise bilimsel sosyalizmin etkisinden koparılan (“kurtarılan”) sosyal demokrasi oldu. Diğer bir deyişle, sosyal demokrasi içinde revizyonizm olarak ortaya çıkan ve daha sonra sosyal demokrasiye hakim olan anlayış, birkaç kişinin ideolojik ihanetiyle değil, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının, kısa vadeli çıkarlarına uygun biçimde emperyalist sömürüyü ve kapitalizmi desteklemesi sonucunda etkili oldu. Kapitalizmle uzlaşan ve emperyalizmi destekleyen, işçi sınıfının yalnızca kaymak tabakası (“işçi aristokrasisi”) değil, işçi sınıfının bütünüydü. Bazı “hain”ler partiyi ele geçirip işçi sınıfını yoldan çıkartmadı. Emperyalist ülkelerin burjuvazileri, sömürgelerden aktarılan kaynaklarla işçi sınıflarını satın aldı. 19. yüzyıl boyunca burjuvaziye yenilmiş olan işçi sınıfları, burjuvaziyle işbirliğini ve onun askeri olarak sömürgeleri baskı altında tutma karşılığında ekonomik ve demokratik hak ve özgürlükler elde etmeyi daha “gerçekçi” bir politika olarak benimsediler. İşçi sınıfının değişen bu siyasi tercihi, işçi sınıfının siyasal örgütlenmesi olan sosyal demokrasiyi bilimsel sosyalizmden kopardı, önce revizyonizme, ardından açıkça emperyalizmi ve kapitalizmi savunmaya götürdü.

Emperyalist sömürüden yararlanan ve bu nedenle emperyalizme karşı çıkmayan ve hatta emperyalizmi destekleyen sosyal demokratlar, bir süre daha üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini savundular ve bir “işçi sınıfı partisi” kimliğini korudular. Ancak daha sonraki dönemlerde önce üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini savunmaktan vazgeçtiler ve ardından da “işçi sınıfı partisi” olmaktan çıkarak “halk partisi” olduklarını açıkladılar.

Bilimsel sosyalizmden kopuş, emperyalizmin savunuculuğuyla başladı ve kapitalizmin açıkça savunulmasıyla noktalandı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaklaşık 30 yıl boyunca kapitalizmin altın çağı yaşandı ve muhafazakar partiler de refah devletini savunup uygulayınca, emperyalist ülkelerde sosyal demokrat partilerle muhafazakar partiler arasında uygulamada ve hatta

söylemde önemli fark kalmadı. Soğuk Savaş yıllarında emperyalist ülkelerdeki sosyal demokrat partilerin bu işlevi daha da önem kazandı. Emperyalist sömürü sürdürülebildiği sürece de bu ülkelerde halkın büyük çoğunluğunu oluşturan işçi sınıfları, artık aralarında fazla bir fark kalmayan sosyal demokrat partiler veya muhafazakar partilerden herhangi birini destekledi.

Sermayedarlarının emperyalist sömürden yararlanamadığı ülkelerde ise, Rus Devrimi sonrasında sosyal demokrat partiler genellikle komünist partilerine dönüştü.

Dünyadaki bu gelişimin bilinmesi, Türkiye’de günümüzde emperyalizmle uzlaşan bir sosyal demokrasiyi savunan CHP’nin politika, söylem ve uygulamalarının doğru biçimde kavranabilmesi ve değerlendirilmesi açısından zorunludur.

Hakim sınıfların, sömürü düzeni açısından tehdit oluşturan toplumsal tabakaları, başka ülkelerin sömürülmesinden elde edilen kaynaklarla sistemle bütünleştirme uygulamasının tarih içinde örnekleri vardır. Roma ve Bizans’ta yaşanan iki örnek kitapta özetlenmektedir.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının durumu, Bakû Doğu Halkları Kurultayı’nın bildirgesinde sert bir biçimde eleştirilmişti.

Bakû Doğu Halkları Kurultayı, 1-8 Eylül 1920 tarihlerinde Bakû’de toplandı. Komintern (3. Enternasyonal veya Komünist Enternasyonal), Avrupa işçilerinin büyük bölümünün kendi sermayedarlarıyla işbirliği içinde olduğunu görerek, sömürge ve yarı sömürge ülkelerin halklarına emperyalizme karşı başkaldırı çağrısı yapma kararındaydı. Bakû Kurultayı bu genel beklenti içinde toplandı. Kurultayın sonunda, *“Avrupa, Amerika ve Japonya’nın İşçilerine Doğu Halkları Kongresi’nin Çağrısı”* yayımlandı. Bakû Doğu Halkları Kurultayı, emperyalist ülkelerin işçilerine şöyle sesleniyordu:

*“Bizim yaralarımızı görmediniz; bizim keder ve yakınma dolu şarkılarımızı duymadınız; bizim insan değil de sığır olduğumuzu söylediklerinde, kendi zalimlerinize inandınız. **Sizler ki kapitalistlere köpeklik ediyordunuz; bizi kendi köpekleriniz***

olarak gördünüz. Çinli ve Japon köylüler, köylerinden sizin kapitalistleriniz tarafından çıkarıldığında ve bir ekmek parçasının peşinde sizin ülkenize geldiğinde, Amerika'da bu gelişiyi protesto ettiniz. Ortak kurtuluş davası için sizinle birlikte nasıl mücadele edeceklerini onlara öğretmek için onlara kardeşçe yaklaşmak yerine, bizim cehaletimiz nedeniyle bizi reddettiniz; bizi sizin hayatınızın dışına ittiniz; bizim, sizin sendikalarınıza katılmamıza izin vermediniz. Sosyalist partiler kurmuş olduğunuzu, bir uluslararası işçi örgütü oluşturmuş olduğunuzu duyduk; ancak bu partiler ve bu Enternasyonalin bizim için yalnızca söyleyecek sözcükleri vardı; İngiliz askerleri bize Hindistan'ın kentlerinde ateş ettiklerinde, Avrupa kapitalistlerinin birleşik güçleri bize Pekin'de ateş açtıklarında, Filipinler'de ekmek talebimize Amerikan kapitalistlerince kurşunla yanıt verildiğinde, (bu partilerin ve bu Enternasyonalin) temsilcilerini bizim aramızda görmedik. Ve bizden bazıları, tüm dünyanın emekçilerinin birliği için kalpleri çarparak, sizin Enternasyonalinizin eşiğinde durup, pencerenin demirlerinden içeri baktıklarında, lafta bizi eşitlerinizmiş gibi kabul etseniz de, bizim gerçekte sizler için aşağı bir ırk olduğumuzu gördüler.”

Bu çağrı, aşağılama ve hakaret, Avrupa, Amerika ve Japonya'nın işçi aristokratlarına, sendikacılarına veya sınıfın bir kesimine değil, bir bütün olarak işçi sınıflarınaydı. “İşçi sınıfı” salt “öncü unsurlar” veya “işçi aristokratları”ndan oluşmaz. “Kapitalistlerin köpekliliği”nden söz edilen, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin, ABD'nin ve Japonya'nın işçi sınıflarının bütünüydü.

Sosyal demokrasi tartışması, Türkiye'de sınıfsız ve sömürsüz bir dünya doğrultusunda geliştirilecek milli demokratik devrimin müttefiklerinin belirlenmesi açısından önemlidir.

Türkiye'nin milli demokratik devrimi veya bağımsız ve demokratik bir Türkiye yaratma mücadelesi, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının ve sosyal demokrat güçlerinin desteğiyle mi olacaktır; yoksa bunları da karşısına alarak mı?

Marx ve Engels'in 1848 yılında kaleme aldı *Komünist Manifesto*'nun "bütün ülkelerin işçileri, birleşiniz!" çağrısı emperyalist dönemde geçerli midir, değil midir?

Türkiye'de gündemdeki saflaşma, "küresel saldırıya karşı küresel direniş" midir; yoksa anti-emperyalist milli cephe mi?

Türkiye'de sosyal demokrasi, Kemalizmin gelişmiş biçimi midir; yoksa Kemalizmin anti-emperyalist ve devrimci özünü tahrip etmek için geliştirilmiş bir anlayış mıdır, Kemalizmin tasfiyesinin sol görünümlü aracı mıdır?

Bu kitap, bu sorulara yanıt verilebilmesini sağlayacak bilgileri aktarmayı amaçlamaktadır.

KAPİTALİZMİN YARATTIĞI CEHENNEM

Kapitalist üretim biçimi 14. ve 15. yüzyıllarda birbirinden kopuk olarak bazı Akdeniz kasabalarında gelişmeye başladı; ancak kapitalist dönem 16. yüzyıldan itibaren öne çıktı. Bu tarihlerden 19. yüzyılın ortalarına ve hatta bazı ülkelerde sonlarına kadarki dönem, Avrupa'nın günümüzdeki emperyalist ülkelerinin o zamanlardaki işçi sınıfları için bir cehennemdi.

Kapitalizm üretici güçleri geliştirdi, ancak işçileştirdiği köylülerin ve esnaf-sanatkârın yaşama ve çalışma koşullarını, daha önceki durumlarına göre, kötüleştirdi, istikrarsızlaştırdı ve güvencesizleştirdi. Kapitalizme karşı ilk kitlesel direnişlerin, daha ileri ve eşitlikçi bir toplumsal düzenden çok, eskiyi talep etmesinin nedeni, yaşama ve çalışma koşullarında ortaya çıkan mutlak kötüleşme ve yoksullaşmadır.

Ortalama Ömür Kısaydı

Kapitalizmin yarattığı bu cehennemin bir göstergesi, doğumda yaşam beklentisidir. 1828 yılında bir Prusya generali (von Horn) Prusya kralına başvurarak, genç işçilerin sömürülmeleri ve sağlıklarının kötü durumda olması nedeniyle gerekli sayıda askerin temin edilemediğini bildirdi.²

1850'li yıllardan itibaren ücretlerde ve çalışma/yaşama koşullarındaki gelişmeye karşın, İngiltere'de 1870 yılında doğumda ortalama yaşam beklentisi 41,3 yıldır ve bu rakam 1913 yılında 53,4'e yükselmişti. 2001 yılında ise 78,1 yıldır.³

1880'li yıllarda Avrupa'nın "gelişmiş" bölgelerinde doğumda ortalama yaşam beklentisi 43-45 yıldır, Almanya'da 40 yılın altındaydı, İskandinav ülkelerinde 48-50 yıl dolaylarındaydı.⁴

² Grebing, H., *The History of the German Labour Movement, A Survey*, Oswald Wolff, Londra, 1969, s.18; Schuster, D., *The German Labour Movement*, DGB, 1973, s.9-10.

³ Crafts, N., "Living Standards," Crafts, N.-Gazeley, I.-Newell, A. (ed.), *Work and Pay in 20th Century Britain*, Oxford University Press, New York, 2007, s.24.

⁴ Hobsbawm, E., *The Age of Empire, 1875-1914*, Vintage Books, New York, 1989, s.29.

İngiltere’de 1870 yılında canlı doğan her 1000 bebeğin 145’i ölüyordu. Bu sayı 1913 yılında 108’e, 1950 yılında 30’a, 1973 yılında 17’ye ve 2001 yılında da 5’e düştü.⁵

İşçiler Üzerindeki Baskılar Arttı

18. yüzyılda ve hatta 19. yüzyılın ilk on yıllarında birçok ülkede görülen bir uygulama, işçiler için özel çalışma kartlarının hazırlanmasıydı. Böylece işçiler çalıştıkları fabrikadan kendi istekleriyle ayrılamıyorlardı. Ayrıca bu kartlar aracılığıyla polisin işçileri gözetim altında tutması da sağlanıyordu. Bu dönemde bazı ülkelerde serflere uygulanan dayak cezası işçiler için de geçerliydi. İşçiler, polis tarafından kırbaçlanıyordu.⁶

17. ve 18. yüzyıllarda Prusya’da ve Fransa’da hükümlülerin işyerlerinde zorla çalıştırılması uygulaması yaygındı. Avusturya, Prusya ve diğer bazı ülkelerde yetimhanelerdeki çocuklar da, çıraklık görünümü altında işyerlerinde çalışmaya zorlanıyordu.⁷ Dilenciler bir meslek öğrenmek zorundaydı. İşsizler, bekar kadınlar ve manastırlarda yaşayanlar imalathanelerde çalışmaya mecburdu. İşçilerin günlük çalışma süresi 12 ile 16 saat arasında değişiyordu. Verilen görevleri yapmayanlar çeşitli biçimlerde cezalandırılıyordu.⁸ Almanya’da dokuma işçisi bulabilmek amacıyla hapishaneler kuruluyor ve buralardaki hükümlüler işçi olarak kullanılıyordu.⁹

İngiliz sanayisi 19. yüzyılda bile çok sıkı fabrika kuralları, cezalar, ücret kesintileri veya işten çıkarmalar yoluyla baskı, kötü çalışma koşulları, uzun çalışma günü, çalışmaya bağlı hastalıklarla ve kazalarla işçileri eziyordu.¹⁰

⁵ Crafts,N., a.g.k., s.24.

⁶ Ponomarev,B.N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Vol.1, The Origins of the Proletariat and Its Evolution as a Revolutionary Class*, Progress Publishers, Moskova, 1980, s.186, 1887.

⁷ Ponomarev, B.N. ve diğ., a.g.k., Vol. 1, 1980, s.57-58.

⁸ Beaud,M., *A History of Capitalism*, MR Press, 2001, s.38-39.

⁹ Kuczynski, J., *The Rise of the Working Class*, World University Library, 1967, s.20.

¹⁰ Beaud, M., a.g.k., 2001, s.99. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Engels,F., *The Conditions of the Working-Class in England*, Penguin Classics, Londra, 1987; Cobden, J.C., *The White Slaves*

19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere’de parlamento komitelerinin işçilerin çalışma koşullarına ilişkin tespitleri korkunç tabloyu ortaya seriyordu: Kadınlar günde 18 saat çalıştırılabiliyordu. Çocuklar, dört saatlik bir uykudan sonra yarı uykulu bir biçimde sağlıksız fabrikalara sokuluyordu. Çocuklar, çalışma temposuna ayak uyduramazlarsa, kayışla dövülüyordu. Ücretler o denli düşüktü ki, birçok ailenin ayakta kalabilmesi için herkesin çalışması gerekiyordu.

Sınıf Çelişkileri Keskinleşti

Charles Dickens’ın ve bazı başka çağdaş yazarların romanlarında anlatılan sefalet bu dönemin gerçek yaşam öykülerinin yansıtılmasıydı. İngiltere’nin ünlü başbakanlarından Benjamin Disraeli (1868 yılında ve 1874-1880 döneminde başbakandı) 1845 yılında yayımlanan *Sybil veya İki Ulus* isimli romanında, zenginleri ve yoksulları kastederek, İngiltere’de “aralarında hiçbir ilişki ve sempati bulunmayan; sanki değişik bölgelerde yaşayan veya farklı gezegenlerin yaşayanları imişler gibi bir diğerinin alışkanlıkları, düşünceleri ve duyguları konusunda cahil olan” “iki ulus” bulunduğundan söz ediyordu.¹¹

Friedrich Engels de 1844 yılında yayımlanan *İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu* kitabında bu ülkede burjuvazi ile proletaryanın ayrı birer ırk, ayrı birer ulus olduğunu belirtiyordu: “Bütün bunlar dikkate alındığında, bir süreç içinde işçi sınıfının İngiliz burjuvazisinden tümüyle ayrı bir ırk olmuş olması şaşırtıcı değildir. Burjuvazinin, yeryüzündeki her bir ulusla, ortasında yaşadığı işçilerden daha fazla ortak noktası vardır. İşçiler, burjuvazinkilerden farklı lehçeler konuşmakta, farklı düşünce ve ideallere, başka geleneklere ve ahlaki ilkelere, farklı bir dine ve diğer politikalara sahiptirler. Buna göre, (işçiler ve burjuvazi, Y.K.)

of England, Compiled from Official Documents (1860), reprint, Irish University Press, Shannon, 1971.

¹¹ Semmel, B., *Imperialism and Social Reform, English Social-Imperial Thought, 1895-1914*, George Allen and Unwin Ltd., Londra, 1960, s.19-20.

ancak ırk farklılığının onları farklı kılabilceği kadar radikal bir biçimde birbirine benzemeyen iki ulustur.”¹²

İngiltere’de 1840’lı yıllarda kapitalizmin yarattığı cehenneme bir de tarımda yaşanan kıtlıklar eklendi. 1840’lı yılların başlarında üst üste kötü hasat oldu. Ancak bu yıllarda tahıl ithalatında uygulanan vergiler nedeniyle buğday fiyatları yükseldi. Ayrıca 1845 yılında patates üretiminde, yaygın küf hastalığı nedeniyle, büyük düşme yaşandı. İrlanda’da 1845 ve 1846 yıllarında, halkın temel gıda maddesi olan patateste küfün yol açtığı büyük tahribat bir felakete neden oldu. İrlanda’da 1846-1847 yıllarında tifo salgını ve açlıktan 350 bin kişi hayatını kaybetti. 1846-1851 döneminde İrlanda’da açlıktan ölenlerin sayısının bir milyon olduğu ve bu dönemde yaklaşık bir milyon kişinin de ABD’ye ve diğer ülkelere göç ettiği tahmin edilmektedir. Bu döneme “Aç Kırklı Yıllar” denmektedir.¹³

19. yüzyılda Napolyon sonrası dönemde parasal ücretlerde sürekli bir düşme yaşandı. Çalışma koşulları da sanayileşmeyle birlikte kötüleşti. Örneğin, 1830-1848 döneminde sanayileşmiş İngiltere’deki işçi sınıfının durumu, henüz böyle bir sanayileşme gerçekleştirememiş olan Fransa’daki işçi sınıfının durumundan kesinlikle çok daha kötüydü.¹⁴

Kapitalizm Yoksulluğu ve Baskıyı Getirdi

Fransa’da ve İngiltere’de 19. yüzyılda kapitalist sanayileşme, özellikle dokuma, metalurji ve kömür madenciliğinde işçi kitlelerinin acımasız bir biçimde sömürülmesiyle gerçekleştirildi.¹⁵

“1815 ile 1848 arasında çalışan yoksulların durumunun dehşet verici olduğu makul hiçbir gözlemci tarafından inkâr edilmemektedir. (...) Hiç kuşkusuz gerçek yoksulluk kırsal

¹² Engels,F., a.g.k., 1987, s.150.

¹³ Bu yıllarda yaşanan büyük sıkıntılara ilişkin mektuplar ve gözlemler için bkz. Unwin, C., *The Hungry Forties, Life Under the Bread Tax, Descriptive Letters and Other Testimonies From Contemporary Witnesses*, T.Fischer Unwin, Londra, 1904.

¹⁴ Hobsbawm, E., *The Age of Revolution, 1789-1848*, Vintage Books, New York, 1996, s.51.

¹⁵ Beaud,M., a.g.k., 2001, s.102

bölgelerde ve özellikle topraksız ücretliler, kırsal kesimde ev hizmetlerinde çalışanlar ve tabii ki az topraklı köylüler veya verimsiz topraklar üzerinde yaşayanlar arasında en kötü durumdaydı.”¹⁶ “Özgür bir adamın fabrikaya yalnızca bedenen çalışacak bir işçi olarak girmesi, kölelikten ancak biraz daha iyi bir durumdu. (...) 1830’larda ve 1840’ların bir bölümünde fabrika proletaryasının maddi durumu bile kötüleşme eğilimindeydi.”¹⁷

Almanya’da 1850 öncesinde birçok fabrika uluslararası rekabet karşısında ayakta kalabilmek için büyük çaba göstermek zorundaydı. Bu koşullarda en büyük yük de işçilerin omuzlarına yüklenmişti. Günlük çalışma süresi 13-14 saatti. Bu süre 1840’lı yıllarda günde 17 saate kadar çıkarıldı. Gerçek ücretler düşüyordu. Bu durumda giderek daha fazla sayıda kadın ve çocuk çalışma hayatına atılmak zorunda kaldı. İşsizliğin arttığı bir dönemde işgücü piyasasına bu yeni katılımlar ücretleri daha da düşürdü. Çalışma koşulları çok kötüydü. İşçilerin yaşadıkları konutlar, en temel insan gereksinimlerini karşılamaktan uzaktı. Hastalık, iş kazası, meslek hastalığı, sakatlık ve ölüm gibi durumlarda işçiyi ve ailesini koruyacak herhangi bir düzenleme yoktu. Özellikle eve-iş-verme sistemi içinde köylerde çalışan dokuma işçilerinin durumu daha da dayanılmazdı.¹⁸

Özellikle sanayi devriminin ilk dönemlerinde makinelerde çalışan işçilerin büyük çoğunluğunu kadınlar ve çocuklar oluşturuyordu. Kapitalizm, sermaye birikimini bu kesimlerin acımasız sömürüsü üzerinde hızlandırdı.¹⁹

Bu kötü koşullarda çalışan işçilerin diğer bir sorunu, güvencesizlikti. Ücretler belirsizdi; işin ne kadar süreceği belirsizdi; işten çıkarılanın ne zaman nerede iş bulabileceği belirsizdi. Özellikle

¹⁶ Hobsbawm, E., a.g.k., 1996, s.205.

¹⁷ Hobsbawm, E., a.g.k., 1996, s.208.

¹⁸ Grebing, H., a.g.k., 1969, s.17.

¹⁹ Kuczynski, J., a.g.k., 1967, s.60-61.

ekonomik bunalım dönemlerinde işsizliğin anlamı açıktı. Hiçbir sosyal güvenlik sistemi yoktu.

Ayrıca, özellikle belirli sektörlerde çalışanlar toplumdaki dışlanıyordu. İmalathanelerde çalışan kızlara, sokak kadını gözüyle bakılıyordu.²⁰ Maden işçileri ve ağır sanayi işçileri ise toplumun diğer kesimlerinin dışında bir vahşi ırk olarak görülüyordu.²¹

Sağlıksız Kentler

İşçilerin yaşadıkları konutlar çok kötüydü. Hızlı sanayileşme sürecinde kentler ve endüstri bölgeleri, herhangi bir plan veya denetim olmaksızın hızla büyüdüğünden, kentsel yaşamın gerektirdiği hizmetler hemen hemen hiç yoktu. Sokaklar çöp doluydu. İçme ve kullanma suyunun sağlanmasında sorunlar yaşıyordu. Kanalizasyonlar yetersizdi. Temizlik önlemleri alınmıyordu. Bunların sonucunda yaygın salgın hastalıklar yaşıyordu. 1831-1832 yıllarında tüm Avrupa'yı kasıp kavuran kolera salgını bu hızlı ve sağlıksız kentleşmenin ürünüydü.²²

Bu kötü koşullar, 19. yüzyılda Avrupa'nın dört bir yanında işçiler arasında alkol bağımlılığının kitlesel boyut kazanmasına yol açtı.²³

Kapitalizmin yarattığı olumsuz koşullar 1850'li yıllarda değişmeye başladı. Ekonomik canlanmayla birlikte işsizlik azaldı, ücretler arttı. Ancak İngiltere'de 19. yüzyılın ortalarına ve bazı ülkelerde de 19. yüzyılın sonlarına kadar, kapitalizmin işçi sınıfı açısından anlamı, cehennemdi.

²⁰ Kuczynski, J., a.g.k., 1967, s.22, 25.

²¹ Kuczynski, J., a.g.k., 1967, s.156.

²² Hobsbawm, E., a.g.k., 1996, S.203; Hobsbawm, E., *The Age of Capital 1848-1875*, Charles Scribner's Sons, New York, 1975, s.212.

²³ Hobsbawm, E., a.g.k., 1996, S.202; Kuczynski, J., a.g.k., 1967, s.102.

İŞÇİLERİN CEHENNEMDEN KURTULMA ÇABALARI

Kapitalizmin işçi sınıfı ve diğer yoksullar açısından yarattığı cehennem, çeşitli biçimlerde tepkilere yol açtı. Bu tepkilerin büyük çoğunluğu başarısızlıkla sonuçlandı; ancak bu ülkelerin burjuvazilerinin, işçi sınıflarını “evcilleştirici” politikalar benimsemesine ve uygulamasına neden oldu. Emperyalist yağma ve sömürüden elde edilen ekonomik artığın bir bölümü bu amaçla kullanıldı.

1848 yılında Fransa’da işçi sınıfını bağımsız bir siyasal güç olarak barikatlara çeken, yalnızca sömürülüyor olmak değil, sömürü nedeniyle bir cehennemde yaşıyor olmaktı. İşçi sınıfının militan tepkisi, işgücü satmaktan kaynaklanan sömürüden çok, kapitalizmin ekonomik, toplumsal ve siyasal ilişkilerinin neden olduğu açlığa, yoksulluğa, ezilmişliğe, aşağılanmaya karşıydı.

İktidarda aristokrasinin bulunduğu koşullarda kapitalizmin gelişmesi, bir taraftan işçiler üzerindeki sömürü ve baskıyı daha da yoğunlaştırdı, diğer taraftan aristokrasinin hakimiyetine karşı işçi sınıfı ile burjuvaziyi işbirliğine zorladı; burjuvazi, aristokrasiye karşı mücadelede (burjuva demokratik devrimlerde) işçi sınıfını tarih sahnesine çekti.

Kapitalizmin yarattığı cehenneme karşı ortaya çıkan tepkilerin bir bölümü düzen-dışı ve düzen-karşıtıydı. Düzen-dışı tepkilerin bir bölümünde kapitalist düzene karşı bir tavır söz konusu değildi. Bir bölüm tepki düzen-içiydi, ancak kapitalizme karşıydı. Gelişen tepkilerin bir bölümü ise hem düzen içiydi, hem de kapitalizmin sınırları içinde işçi sınıfının durumunu geliştirmeye çalışıyordu. Bu nedenle yaşanan sorunlara karşı gösterilen tepkiler ve özellikle grevlere ilişkin veriler değerlendirilirken, eylemin programı, kapitalizme karşı olup olmadığı gözden kaçırılmamalıdır.

Kapitalizmin yarattığı cehenneme karşı oluşan tepkiler bazen açlığın yol açtığı yağmalamalara ve ayaklanmalara dönüştü. Özellikle ailelerin toplam harcamaları içinde ekmek giderlerinin yüksek olduğu dönemlerde, yaşanan kuraklığa veya başka bir

soruna bağlı olarak tarımsal üretimde ortaya çıkan düşüşler ekmek fiyatlarını artırıncaya, “açlık ayaklanmaları”, “yiyecek ayaklanmaları” veya “ekmek ayaklanmaları” olarak isimlendirilen eylemler gündeme geldi. Bu eylemler bir sınıf hareketi olmaktan çok, “yoksullar hareketi” idi; farklı toplumsal sınıflardan yoksulların tepkisiydi.

Kapitalizm feodalitenin bağrında gelişirken, burjuvazinin iktisadi gücünü siyasal alana henüz yansıtamamış olmasının getirdiğı bir sonuç, burjuvaziden aristokrasiye ekonomik artık aktarımıydı. Bu ise, burjuvazinin işçi sınıfı üzerindeki baskı ve sömürsünü artırması sonucunu doğurdu. Kapitalizmin işçiler için bir cehennem yaratmasında bu durum da etkili oldu. Bunun sonucunda, işçiler arasında örgütlenme ve eylem eğilimi doğdu ve güçlendi. Örgütlenme ve eylemler bazen çok radikal biçimler alabiliyordu. Siyasal hedeflerden kopuk tepkiler, bazı durumlarda işyerinin ve makinelerin tahrip edilmesine, işverenlerin evlerinin ve işyerlerinin yakılmasına kadar uzandı. Bu eylemlerin önemli bölümü ulusal düzeyde örgütlü olmaktan uzaktı; yerel düzeyde tepkilerdi.

Bu tür eylemlerin tarihini, kapitalizmin ilk geliştiğı 14. yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Kapitalizm, kendi mezar kazıcılarının eylemleriyle birlikte gelişti.

İngiliz İşçi Sınıfının Tepkileri

İngiliz işçi sınıfının 1848 yılına kadarki mücadelesi, düzen-içi ve düzen-dışı, düzen-karşıtı ve düzen-yandaşı boyutlarıyla son derece zengindi. Ancak büyük bedeller ödenmesine ve hâkim sınıflara büyük zarar verilmesine karşın, bu mücadeleler sonucunda önemli kazanımların elde edilebilmesi mümkün olamadı.

İngiltere’de 1848 öncesinde kapitalizmin işçi sınıfı açısından yarattığı cehenneme karşı sınıf hareketleri de gelişti.

Bu tepkilerin bir bölümü barışçıldı. Örneğin, 1765 yılında ülkenin kuzeydoğusundaki kömür madenlerinde çalışan 100 bin dolayında işçi greve çıktı. Grev, olaysız bir biçimde gelişti ve sonuçlandı.

Diğer bir barışçıl tepki biçimi, parlamentoya, kralın kendisine veya üst düzey kamu görevlilerine dilekçe vermektir. Kamu görevlilerinin ücretleri belirleme yetkisi, bu barışçıl yola sık sık başvurulmasına neden oluyordu.

18. yüzyılda işçilerin kapitalist düzenin yarattığı cehenneme karşı geliştirdikleri tepkiler barışçıl yöntemlerle sınırlı kalmadı. Kırsal veya kentsel bölgelerde işçilerin büyük çoğunluğunu oluşturdukları yoksulların gıda fiyatlarındaki değişikliklere karşı gerçekleştirdikleri ayaklanmalar, sınıf hareketlerine de yansdı.

İngiltere’de 19. yüzyılın ilk yarısında işçi sınıfı eylemlerinde ciddi bir artış görüldü.

Bu dönemin en önemli eylemleri, 1811-1812 yıllarında ilk dalgası yaşanan ve makine kırıcılığının bir biçimi olan Ludizm’dir.

Söylentiye göre, Ned Ludlam isimli bir çırak, ustası tarafından azarlanınca kendisini kaybetmiş ve eline geçirdiği bir çekiçe ustasının çorap dokuma tezgahını parçalamıştı.

İlk Ludist dalga öncesinde tarımda bir kriz yaşandı. Aynı dönemde bankalar iflas etti ve ihracat azaldı. Buğday fiyatı da yüzde 40 dolayında arttı. Bu koşullarda yerel düzeyde örgütlü eylemciler ortaya çıktı. Bunlar işsizliği ve ekonomik sorunları daha da artıran makineleri parçalıyorlardı. 1812 yılının yaz aylarında Ludistlerin eylemlerini önlemek amacıyla 12 bin dolayında asker görevlendirilmişti. 14 Şubat 1812 tarihinde kabul edilen Tezgah Kırma Yasası, dokuma tezgahlarının parçalanması suçunun ölümle cezalandırılmasını getirdi. Çok sayıda Ludist ölüm ve sürgün cezasına çarptırıldı. Ludizm, 1816 yılına kadar kısa sürelerle yeniden canlandıysa da, özellikle cezaların ağırlığı nedeniyle sona erdi. Ayrıca, üretim birimlerinin genellikle kırsal bölgelerde dağınık biçimde bulunduğu koşullarda bu tür saldırılar daha rahat gerçekleştirilebiliyordu. Sanayinin belirli kentsel merkezlerde yoğunlaşmasıyla birlikte bu tür saldırılar daha da zorlaştı.²⁴

²⁴ Rude, G., *The Crowd in History, A Study of Popular Disturbances in France and England, 1730-1848*, John Wiley and Sons Inc., New York, 1964, s.79-92; Thompson, E.P., *The Making*

Ludizm, yiyecek ayaklanmalarının sürdüğü bir dönemde, kapitalizme değil de kapitalizmin bir alandaki sonuçlarına karşı verdiği mücadelede geçici başarılar kazansa da, bu başarılar kalıcı olamadı. Marx ve Engels, 1848 yılında yayımlanan *Komünist Manifesto*'da makine kırıcılığına şöyle değinmektedir: “Proletarya çeşitli gelişme aşamalarından geçer. Ortaya çıkışıyla birlikte onun burjuvaziyle olan mücadelesi başlar. (...) Saldırılarını üretimin burjuva koşullarına değil de, üretim araçlarının kendilerine karşı yönlendirirler; kendi emekleriyle rekabet eden ithal malları tahrip ederler, makineleri paramparça ederler, fabrikaları ateşe verirler, Orta Çağ'daki emekçinin yokolmuş statüsünü güç kullanarak yeniden yaratmaya çalışırlar.”²⁵

Karl Marx, *Kapital*'in birinci cildinde de bu konuyu kısaca ele almıştır. Marx, “Ludist hareketi olarak bilinen karışıklıkların” “işçi sınıfına karşı zora dayalı ve son derece gerici önlemlerin alınmasında gerekçe” olarak kullanıldığını belirttiikten sonra şunları yazmıştır: “İşçilerin, makinenin kendisi ile makinenin sermaye tarafından kullanılması arasındaki farkı öğrenmeleri öncesinde ve saldırılarını üretimin maddi araçlarına değil de, bu araçların içinde kullanıldığı özel toplumsal biçime karşı yönlendirebilmelerine kadar, zamana ve deneyime gereksinim vardı.”²⁶

Bu yıllarda çeşitli nedenlerle sık sık ayaklanmalar olmasının bir nedeni de, İngiltere'de bir polis örgütünün bulunmamasıydı. Güvenlik, çeşitli yarı-özel kuruluşlar tarafından sağlanıyordu. Bunlardan biri de çiftçilerin oluşturdukları süvari birlikleriydi. Polis örgütü 1829 yılında kuruldu ve güvenlik sorunu böylece daha ciddi bir biçimde ele alınmaya başlandı.

Ludist hareketin ezilmesinin ardından 13-14 yıl geçti ve İngiltere'de kırsal bölgelerde onda bir vergisi, kiralar, ücretler,

of the English Working Class, Victor Gollancz Ltd., Londra, 1965, s.547-602; Ponomarev,B.N. ve diğ., a.g.k., Vol.1, 1980, s.193-200.

²⁵ Marx,K.-Engels,F., *Selected Works*, Vol.1, Progress Publishers, Moskova, 1973, s.115-116.

²⁶ Marx,K., *Capital*, Vol.I, Everyman's Library, Londra, 1967, p.458.

yoksulluk, tarımsal kriz, yasak bölgelerde avlanmak gibi sorunlar, Kaptan Swing ayaklanmalarına neden oldu.

1830-1831 yıllarında tarım işçilerinin çiftlikleri tahrip etme hareketi (Kaptan Swing) bazı yönleriyle makine kırıcılığını anımsatıyordu. Tarım işçileri, başağın tanesiyle sapını ayıran harman makinelerinin 19. yüzyılın başlarında hızla yaygınlaşması nedeniyle işsiz kalmalarına tepki olarak, harman makinelerini tahrip etmeye başladılar. Kendilerine direnen çiftçilerin samanlıklarını, ambarlarını ve evlerini de yakıyorlardı. İngiltere'nin güney bölgelerinde başlayan ayaklanma, güneybatıya, doğuya ve ülkenin içlerine yayıldı. Tarım işçileri, zengin çiftçilere gönderdikleri tehdit mektuplarının altına hayali bir "Kaptan Swing" imzası atıyorlardı. 1830 yılında Fransa'da ve Belçika'da yaşanan ayaklanmaları kaygıyla izleyen İngiliz burjuvazisi, düzen-dışı ve düzen-karşıtı bu girişime karşı şiddet uyguladı. 1900 kadar gösterici yargılandı. 19 kişi idam edildi. 481 kişi Avustralya'ya sürgüne gönderildi. 644 kişi çeşitli sürelerle hapis cezalarına çarptırıldı. 1 kişi de halkın önünde kırbaçlandı.²⁷

29-31 Ekim 1831 günleri ise Bristol'de büyük olaylar oldu. Lordlar Kamarası'nın seçme ve seçilme hakkını genişletmesi umulan Reform Yasası tasarısını reddetmesi üzerine, işçilerin de geniş biçimde yer aldığı büyük gösteriler yapıldı. Gösterilerde kamu binaları ateşe verildi, hapishaneler boşaltıldı, sevilmeyen kişilerin evleri ve dükkanları yağmalandı ve yakıldı. Askerlerin açtığı ateş sonucunda 100-250 kişi öldü veya yaralandı. Yargılama sonucunda 4 gösterici asıldı.²⁸

E.P.Thompson, 1831 ve 1832 yılının İngiltere'sini şöyle anlatmaktadır: "1831 sonbaharında ve 'Mayıs günleri'nde İngiltere'de bir devrime ramak kalmıştı ve eğer devrim bir kez

²⁷ Rude, G., a.g.k., 1964, s.149-155; Sewell, R., *In the Cause of Labour, A History of British Trade Unionism, 1792-2003*, Wellred Pub., 2003. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Hobsbawm,E.-Rude,G., *Captain Swing*, Phoenix Press, Londra, 2001.

²⁸ Thompson, E.P., a.g.k., 1965, s.75; Ness,I. (ed.), *The International Encyclopedia of Revolution and Protest, 1500 to the Present*, Vol.II, Wiley-Blackwell, Singapore, 2009, s.506-507.

başlasaydı, hızlı radikalleşmesiyle, kolaylıkla 1848 devrimlerinin ve Paris Komünü'nün önceden hayata geçirilmesi olabilirdi.”²⁹ 1830-32 yılları, kırsal bölgelerde Kaptan Swing hareketiyle, gelişmekte olan sendikacılık hareketiyle, İrlanda'daki isyanla ve parlamento reformu hareketiyle İngiltere'yi ciddi biçimde sarstı ve hakim sınıfları çeşitli biçimlerde tedbir almaya itti.

Büyük Ulusal Birleşik Sendika

İngiltere'de 1834 yılında Büyük Ulusal Birleşik Sendika veya Büyük Ulusal Birleşik Meslekler Birliği (“Grand National Consolidated Trade Union”) kuruldu. Bu örgütlenme, meslek ve işkolu ayrımlarını aşarak, işçi sınıfının geniş kesimleri arasında dayanışmayı sağlamayı amaçlıyordu. Özellikle ücretlerin düşürülme girişimlerine karşı girişilen grevlerin desteklenmesi düşünülüyordu. Bu girişim, vasıflı işçilerin meslek örgütlenmesini aşması ve sınıfın en geniş kesimlerini meslek ve vasıflılık farkları gözetmeksizin aynı çatı altında toplamaya girişmesi açısından önemliydi. Örgüt hızla büyüdü ve üye sayısı yarım milyona yaklaştı. Ancak üyelerin yalnızca çok küçük bir bölümü ödenti veriyordu. Bu koşullarda, grevci işçilere mali destek sağlanamadı. Bu süreçte örgütün genel başkanlığına o tarihe kadar örgütün üyesi bile olmayan Robert Owen getirildi. Ancak Robert Owen da bu hareketi sürdüremedi ve 1834 Şubat'ında kurulan örgüt, 1834 yılı sonunda dağıldı.³⁰ İngiliz işçi sınıfı, kent ve kır yoksullarının ayaklanma biçimindeki tepkilerinin ve Ludizm'in yenilgisinin ardından, Büyük Ulusal Birleşik Sendika girişiminde de yenilgi yaşadı.

Çartist Hareket ve Ayaklanmalar

İngiltere'de 1838-1848 döneminde gerçekleşen Çartist Hareket de başarısızlıkla sonuçlandı.

²⁹ Thompson, E.P., a.g.k., 1965, s.817.

³⁰ Pelling, H., *A History of British Trade Unionism*, 4th Edition, Penguin Books, Londra, 1988, s.29-32.

Çartizm, İngiliz işçi sınıfının ilk bağımsız, kitlesel, yaygın ve ses getiren siyasal hareketiydi. Ancak siyasal programı o yıllarda yeni gelişmeye başlayan sosyalist hareketlerden değil, geçmişin radikal parlamento reformistlerinden alınmıştı. İşçi sınıfının parlamentodaki gücü ve etkinliğinin artırılması yoluyla sorunlara çözüm aranıyordu. Militan düzen-dışı eylemlerin istenen sonucu vermemesi, düzen-içi arayışları güçlendirmişti. Bu amaçla işçi sınıfı hareketi içindeki çok farklı çevreler, altı maddeden oluşan talepleri içeren bir dilekçe metni üzerinde anlaştı. Bu dilekçedeki talepler, 1780 yılında Westminster’da Reform Komitesi’nin formüle ettiği isteklerin hemen hemen aynısıydı. Bu dilekçe, 1838, 1842 ve 1848 yıllarında Parlamento’ya büyük gösterilerle sunuldu. Ancak bu dilekçede yer alan talepler, bu eylemler sonucunda değil, daha sonraki yıllarda, burjuvazinin burjuva demokrasisinin sınırlarını genişletebilecek olanaklara kavuştuğu dönemde kabul edilen yasalarla gerçekleşti.

Çartist talepler işçi sınıfı içindeki çok farklı eğilimlerin ortak paydası olarak gelişti. Bu hareket içinde yer alanların kesimsel talepleri arasında yoksulların çalıştırıldığı “çalışma evleri”nin kaldırılması, on saatlik işgününün uygulanması, “adil bir günlük çalışma karşılığında adil bir ücret ödenmesi,” yeterli miktarda yiyecek verilmesi gibi istekler de bulunuyordu.

Çartist hareket 1838 yılında başladı. Atelyelerde, fabrikalarda, madenlerde, kamuya açık toplantılarda 1838 yılından itibaren toplanan imzaların sayısı 1,3 milyona ulaştı. Bu dilekçe Avam Kamarası tarafından reddedildi. Dilekçe, mülkiyete yönelik bir tehdit olarak algılandı. İkinci dilekçe 1842 yılında hazırlandı. Dilekçeyi imzalayanların sayısı 3,3 milyonu aştı. Ancak bu dilekçe de Avam Kamarası tarafından reddedildi. Bu başarısızlık Çartist hareket içinde bir çözülmeye yol açtı. Ancak 1847 yılındaki ekonomik kriz ve 1848 yılında Fransa’daki ayaklanma, yeni bir girişimin tetikleyicisi oldu. Bu kez dilekçeyi 6 milyon kişinin imzaladığı ileri sürüldü. Ancak gerçek sayının bu miktarın yarısı kadar olduğu tahmin edilmektedir.

Dilekçenin sunulması öncesinde Londra'da büyük bir gösteri düzenlendi.

Dilekçeler sonuç vermedi, ancak dilekçelerin hazırlanıp sunulması sürecinde İngiltere'nin birçok bölgesinde grevler, ayaklanmalar, kitle gösterileri oldu. Bu dönemde zengin gençler arasında yaygın hava, "kitlelerin onların doğal düşmanları olduğu ve kendi mülklerinin güvenliği ve kız kardeşlerinin onuru için herhangi bir gün veya yıl, kitlelere karşı savaşmak zorunda kalacakları" düşüncesi idi.³¹ 1839 ve 1840 yıllarında kısa süreli ve başarısız silahlı ayaklanma girişimleri de oldu.

İngiltere'de 1842 yılında toplam nüfus 16 milyondur; bu kişilerin 1,4 milyondan fazlası yoksullara yapılan yardımdan yararlanıyordu. 1842 yılındaki ikinci dilekçe sürecinde ücretlerin artırılması ve ücretlerin nakit yerine malla ödenmesinin engellenmesi talebiyle imalat sanayi işyerlerinde işyeri düzeyinde eylemler gerçekleştirildi ("Plug-Plot Riots"). Hızla yayılan bu eylemlerde işi bırakan işçiler bir kasabadan diğerine yürüyorlar, karşılarına çıkan fabrikalarda kazanların çalışmasını engelliyorlardı. Örneğin, Manchester'daki eyleme yaklaşık 50 bin kişi katıldı ve dükkanlardaki ekmekler yağmalandı. Preston'da eylemci işçiler üzerine askerlerin ateş açması sonucunda dört grevci öldü. Genel grev tartışmaları ve talepleri yaygınlaştı. Bazı bölgelerde polis karakollarına saldırılarak silahlar alındı, mahkumlar serbest bırakıldı, kamu görevlilerinin, maden ocağı sahiplerinin, din adamlarının evleri yakıldı ve yıkıldı. Bu eylemlilik, çok sayıda işçinin tutuklanması, hapis cezasıyla ve sürgünle cezalandırılmasıyla sonuçlandı.³²

Çartist hareketin kapitalist düzen içinde emperyalist sömürü sayesinde karşılanabilecek talepleri, burjuvazi tarafından zaman içinde adım adım gerçekleştirildi.³³

³¹ Rude, G., a.g.k., 1964, s.182.

³² Rude, G., a.g.k., 1964, s.179-191.

³³ Bu konuda Engels'in değerlendirmesi 4 Mart 1874 tarihli *Der Volksstaat* gazetesinde yayımlanmıştır: "The English Elections."

İngiltere’de Burjuvazinin Yeni Politikaları İşçi Hareketini Evcilleştiriyor

Marx’ın İngiliz işçi sınıfına bağladığı umutların gerisinde, kapitalizmin yarattığı cehenneme karşı 1848 yılına kadar İngiliz işçi sınıfının verdiği düzen-dışı/düzen-içi, düzen-karşıtı/düzen yanlısı reformcu mücadele yatıyordu.

Hobsbawm İngiliz işçi sınıfı tarihinde 1850’li yıllara kadarki süreyi “devrimci dönem” olarak nitelendirmekte, 1850’ler, 1860’lar ve 1870’lerde reformizmin hakim olduğunu belirtmektedir.

İngiliz işçi sınıfının 1848 ve öncesinde kapitalizmin yarattığı cehenneme karşı başarısız militan mücadelesi, taleplerinin hemen yerine getirilmesini doğrudan sağlayamadıysa da, hakim sınıflar cephesinde yarattığı korkuyla daha sonraki yıllarda sömürgelerin yağmalanması daha sistemli hale getirildiğinde, dolaylı biçimde sonuca ulaştı.

1848’e kadarki mücadeleler ağırlıklı olarak hak kayıplarına, özellikle de gerçek ücretlerin fiyat artışlarıyla düşürülmesine karşıydı. Eylemlerin önemli bir bölümü de düzen-dışıydı, kurallara uyan gösteriler değildi; kargaşa, ayaklanma, isyan biçimindeydi. Bu özellikleriyle de, düzen-karşıtı olma potansiyelleri vardı. Örneğin, İngiltere’de 1795 yılındaki gösterilerde kralın bindiği araba, “ekmek” diye bağırarak halkın tacizine uğradı. Ayrıca, düzen-karşıtı gizli örgütlenmeler de işçiler arasında etkili olmaya çalışıyordu. İngiliz aristokrasisi ve gücünü giderek artıran burjuvazisi, 1848 yılına kadar amacına ulaşamayan eylemlerin korkusuyla, sömürgelerden aktarılan ekonomik artığı artırarak ve üretici güçleri geliştirerek, bu talepleri zaman içinde karşıladı.

İngiliz işçi sınıfının 1850 yılından itibaren sessizleşmesinde Tahıl Yasalarının yürürlükten kaldırılması da etkili oldu.

İngiltere’de büyük toprak sahipleri, 1815 yılında kabul edilmesini sağladıkları bir kanunla (Importation Act 1815) ithal edilen ucuz tahıl üzerine vergi koyduruyorlar, böylece kendi ürettikleri tahılın fiyatının düşmesini engelliyorlardı. İngiltere’de burjuvazinin ve işçi sınıfının ortak çabaları sonucunda 1846 yılında kabul edilen kanunla

(Importation Act 1846) tahıl ithalatında alınan verginin 1 Şubat 1849 tarihine kadar tedrici bir biçimde hemen hemen tümüyle kaldırılması sağlandı. Böylece 1850 yılından sonraki yirmi yıllık dönemde tahıl fiyatları artmadı.

Ayrıca 19. yüzyılın ikinci yarısında tarım teknolojisinde ve taşımacılıkta yaşanan gelişme ve Kuzey Amerika ile Rusya'da yeni alanların tahıl üretimine açılması sayesinde, İngiltere'de tahıl fiyatları geriledi. 1886 yılında tahıl fiyatları 1850 yılındakinin yüzde 60'ı düzeyindeydi. Tahıl fiyatlarında yaşanan istikrar ve arkasından bu düşüş, açlık sorununu ve geçmişte ortaya çıkan yiyecek ayaklanmalarını engellediği gibi, ücret artışlarının daha kontrollü olmasını sağladı.

İngiltere'de 1848 yılından 1860'lı yılların ortalarına kadar ulusal düzeyde önemli toplumsal hareketler gelişmedi. Ancak 1870'li yılların başlarında yaygın grevler yaşandı. Bu verilere göre, 1870 yılında 30 grev ve 1871 yılında 98 grev olmuşken, 1872 yılında 343 grev, 1873 yılında 365 grev, 1874 yılında 286 grev oldu. Grev sayısı 1875 yılında 245'e, 1876 yılında 229'a, 1877 yılında 180'e indi. 1878 yılında 268 ve 1879 yılında da 308 grev oldu.³⁴

Bu grevler, 1848 öncesinin ayaklanmalarından ve militan tepkilerinden tamamiyle farklıydı. Düzenin oyun kurallarına uygun olarak, kapitalizme ve sömürgeciliğe karşı çıkılmadan, kapitalist düzen içinde işçilerin gelirini artırmaya çalışan eylemlerdi. İngiliz işçi sınıfı, kapitalistlerin toplam gelirinin arttığı koşullarda ekonomik artık içindeki oransal payını bile sorgulamıyor, yalnızca durumunda bir önceki güne göre bir iyileşme olmasını umuyordu.

Bu süreçte bir yanıla çok ilginç bir ilişki yaşandı. Kapitalizmin yarattığı cehenneme karşı işçilerin tepkileri geliştikçe, sermayedarların kârları tehlikeye girince, işçilerin taleplerinin kapitalizm koşullarında karşılanabilmesi için emek üretkenliğinin artırılması, artan üretimin tekel kârlarıyla pazarlanabileceği ve doğal

³⁴ Cronin, J.E., "Strikes and Power in Britain, 1870-1920," Haimson, L.H.-Tilly, C. (ed.), *Strikes, Wars, and Revolutions in an International Perspective, Strike Waves in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries*, Cambridge University Press, New York, 1989, s.82 ve 85.

kaynakları sömürülebilecek/yağmalanabilecek sömürgelerin elde edilmesi daha da önem kazandı.

İşçilerin militan mücadelesi kapitalizmi yıkamayınca, kapitalist sömürünün niteliğini değiştirdi. Kapitalistlerin ana gelir kaynağı artık-değer olmanın yanı sıra tekel kârı oldu. Bu süreç işçi sınıfını da değiştirdi. Komünist Manifesto, “proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecek birşeyleri yoktur; kazanacakları bir dünya vardır” diye bitiyordu. Sermayedar sınıf da Komünist Manifesto’dan yararlandı. İngiliz işçi sınıfı, kapitalist üretim biçimi içinde “kaybedecek birşeylere sahip” kılındı.

Fransız İşçi Sınıfının Tepkileri

Fransa’da, kapitalizmin daha geç gelişmesine bağlı olarak, İngiltere’den farklılıklar gösteren bir süreç yaşandı.

Fransa’da 19. yüzyılda ortaya çıkan gizli direniş örgütlenmeleri, işçilerin haklarını işverenlere karşı korumayı amaçlıyordu. Bu örgütlenmeler ücret indirimlerine karşı direniyor, ücret düzeylerini belirlemeye, çalışma süresini indirmeye ve bazen de yeni makinelerin kullanılmasını önlemeye çalışıyordu.

Bu dönemde işçilerin işverenlere karşı genellikle iş durdurma biçiminde eylemleri olmakla birlikte, toplumsal tepkiler ağırlıklı olarak gerçek ücretlerin ekmek ve diğer temel gıda maddelerindeki hızlı yükselme nedeniyle düşmesine karşıydı.

18. yüzyılda bir Fransız işçisinin ücretinin yaklaşık yüzde 50’si yalnızca ekmek satın almaya gidiyordu. Ekmek fiyatlarının artışından yalnızca işçiler değil, tüm kent yoksulları etkileniyordu. Modern sanayi işçilerinin durumu ise kent yoksullarından daha iyiydi ve 1789 Fransız Devrimi’nde bu kesim önemli bir rol oynamadı.

1789 Fransız Devrimi’nde belirleyici kitle gücü olan “Külotsuzlar” (burjuvaların giydiği dize kadar uzanan külot pantolonları değil de, normal pantolonları giyenler, “sans-culottes”, kent yoksulları) kalfaları, sıradan işçileri, diğer kent yoksullarını, küçük dükkan sahiplerini, zanaatkarları da içeriyordu. “Külotsuzlar”ın “yoksul

hareketi”, ilerinde çok sayıda işi olmasına karşın, bir “sınıf hareketi” olmaktan uzaktı. Hedef, düzen deĐiŐikliĐi değil, geleneksel fiyatların üzerinde fiyatlarla ekmek ve diğer temel tkretim mallarını satanlar ve onları retenlerdi.

1789 yılında, Fransız Devrimi öncesinde önemli bir işi sınıfı eylemi, Reveillon ayaklanması oldu. Yaklaşık 300 kişinin çalıştığı aĐdaŐ bir fabrikanın patronu olan Reveillon 23 Nisan 1789 günü yaptığı bir konuşmada yüksek üretim maliyetlerinden yakındı ve yüksek ücretlerin sanayi için yol açtığı büyük yüke değindi.

Bu konuŐma, ücretlerin düŐürülmesini amaçlayan bir adım olarak değerlendirildi ve 27 Nisan 1789 günü 500-600 işi Bastil önünde toplandı, Reveillon’un maketini asarak yürüyüŐ yaptı.

Aynı gün binlerce iŐinin katıldığı “ayaklanma” kentin diğer bölgelerine de yayıldı. Ertesi gün liman ve fabrika iŐileri de göstericilere katıldı. Reveillon’un evine saldıran göstericiler, evi tahrip ettiler. Göstericilerin zerine ateş açıldı. Gstericilerden 2 kişi 29 Nisan günü Grev Meydanı’nda asıldı. Asılacak olan bir kadının hamile olduğunun belirlenmesi üzerine bu cezadan vazgeçildi. Beş kişi sıcak demirle dağlandı ve ömür boyu kürek cezasına mahkum edildi.

Reveillon ayaklanmasında ölenlerin ve yaralananların sayısı kesin olarak belirlenemedi. Bazı gözlemcilere göre, yalnızca tek bir evin bahçesine yığılan ceset sayısı 70-80 civarındaydı. Dönemin aristokratlarından biri, yüzlerce kişinin öldüğünü belirtmektedir. Bir diğer tahmin ise 900’dr.

George Rude, Reveillon ayaklanmalarını Şöyle değerlendirmektedir: “Reveillon ayaklanmaları Devrim tarihinde benzeri olmayan bir olaydır, çünkü ücretlilerin isyan hareketini temsil etmektedir. İncelenen dönem içinde tüm isyanlar arasında yalnızca bunlarda ücretliler açık bir biçimde hakim durumdadır ve, ne kadar karıŐık olursa olsun, bir toplumsal grup olarak ücretlilere bir ağrı yapılmıŐtır.”³⁵

³⁵ Rude, G., *The Crowd in the French Revolution*, Oxford University Press, Londra, 1967, s.34-44.

Reveillon ayaklanmaları işçilerin ücretlerinin artırılmasını sağlamak için bir işverene karşı yaptıkları eylem değildi; ücret indirme tehdidine ve ekmeğin yüksek fiyatına karşı sert bir kitle gösterisiydi.

Fransa'da 1830 Devrimi'nde işçiler de etkiliydi. Tarihte ilk kez işçilerin kitle eylemi bir rejimin yıkılmasına yol açtı.

1831 yılında Lyon'da bir işçi ayaklanması oldu. İpekli endüstrisinde işverenlerden iş alarak yanlarında çalıştırdıkları işçilerle üretim yapan küçük üreticiler, uygulanacak ücret cetvelleri konusunda işverenlerle bir anlaşma yaptı. Ancak bazı işverenler bu anlaşmaya uymayınca başlayan grev bir ayaklanmaya dönüştü. Olaylar ancak ordunun müdahalesiyle yatıştırılabildi.³⁶

1832 yılında ise iş uyuşmazlıklarında bir zirve yaşandı. 1833 yılında tespit edilmiş 72 grev bulunmaktadır. 1832 yılında gerçekleşen 8 grev ve 1834 yılındaki 14 grevle karşılaştırıldığında, 1833 yılı da yoğun işçi eylemliliği dönemidir. Ancak bu eylemler ülke çapında bir örgütlülükten yoksundu; birbirinden kopuk biçimde yerel düzeydeydi. İşçi eylemlerinde daha sonraki zirve 1840 yılında yaşandı.³⁷

Lyon işçilerinin 1831 yılındaki başkaldırısında siyasal talepler gündemde değildi. Ancak 9 Nisan 1834 günlü başkaldırıda cumhuriyet talebi dile getirildi. Lyon işçilerinin 1831 ve 1834 başkaldırılarının her ikisi de "proletaryanın burjuvaziye karşı bağımsız eylemleriydi."³⁸

Fransa'da yiyecek ayaklanmaları 1848 yılına kadar devam etti.

1848 Şubat'ında Fransa Kralı Louis Philippe, gelişen cumhuriyetçi hareketler sonucunda, tahtı bıraktı ve ülkeden kaçtı. Yükselen hareket içinde Paris'in kent yoksulları da vardı. Oluşan yeni hükümette sosyalist reformcu Louis Blanc ve bir işçi olan Albert de yer aldı.

³⁶ Bkz. Ponomarev, B.N. ve diğ., a.g.k., Vol.1, 1980, s.293-297.

³⁷ Shorter, E.-Tilly,C., *Strikes in France, 1830-1968*, Cambridge University Press, Londra, 1974, s.107-110.

³⁸ Ponomarev, B.N. ve diğ., a.g.k., Vol.1, 1980, s.301.

1848, Devrimin baharıydı. 1847 Aralık'ında İsviçre'de, 1848 Ocak'ında Sicilya'daki ayaklanmaların ardından Fransa'da krallık yıkıldı. Arkasından Viyana, Milano, Venedik, Prag, Berlin ve Almanya'nın diğer bölgelerinde başarılı ayaklanmalar gerçekleşti.

Fransa'da yeni hükümet günlük çalışma süresini birbuçuk saat indirdi; herkese iş olanağı sözü verdi; işsizlere iş bulunması amacıyla "ulusal atelyeler" açıldı. Çalışma bakanlığı görevini üstlenen Louis Blanc, işçi ve işveren temsilcilerinden ve her görüşten iktisatçıdan oluşan 600-800 kişilik bir yapı oluşturdu. Bu komisyon çalışma yaşamına ilişkin birçok konuyu tartışmaya başladı.

Ancak burjuvazinin bu gelişmeler karşısındaki tavrı hızla değişti. Fransa'da işçilerin ücretlere ve çalışma koşullarına ilişkin talepleri hükümet tarafından karşılanamadı. İşçiler 1830 yılından sonra çeşitli örgütlenmeler gerçekleştirmişlerdi. Bunların bir bölümü gizliydi. August Blanqui gibi ihtilalcilerin bu örgütlerde belirli bir etkisi vardı.

1848 yılı Nisan ayında alelacele yapılan seçimlerde işçilerin gücü Meclis'e yansımada; Louis Blanc ve Albert görevden alındı. Arkasından da ulusal atelyeler kapatıldı; buralarda iş bulmuş olan işsizlere, taşraya gitme veya orduya katılma konusunda iki seçenek sunuldu.

İşçiler hükümetin değişen tavrına Haziran ayında ayaklanmayla yanıt verdiler. Paris'in doğu bölgesinde barikatlar kuruldu. Hükümet ayaklananların üstüne 115-135 bin kişilik bir güç gönderdi. Barikatlarda savaşanlar ise yaklaşık 40 bin kişiydi. İç savaş dört gün sürdü. Ayaklanma çok kanlı bir biçimde bastırıldı. Ölenlerin sayısı tam olarak bilinmemektedir; ancak 12 bin kişi tutuklandı ve binlerce kişi Fransız sömürgelerine sürgüne gönderildi. 1848 sonbaharında Viyana, Berlin ve Milano gibi kentlerdeki ayaklanmalar da ezildi. 1849 yılı ortalarına gelindiğinde, 1848 yılı baharında yükselen umutlar tümüyle sönmüştü; işçi sınıfı Avrupa çapında büyük bir yenilgi almıştı.³⁹

³⁹ Harman, C., *A People's History of the World*, Verso, 2008, s.335-344.

Fransa'da işçi sınıfının ve diğer kent yoksullarının mücadeleleri 1848 yenilgisinden sonra önemli ölçüde sekteye uğradı.

Alman İşçi Sınıfının Tepkileri

Almanya'da işçi sınıfı hareketi, İngiltere'ye ve Fransa'ya göre daha geriydi.

İngiltere ve Fransa'dan farklı olarak Almanya'da 1848 öncesinde önemli bir işçi sınıfı hareketinden söz etmek olanaklı değildir. "Alman proletaryasının militan, sınıf bilinci özelliği ancak 1870 sonrasında belirgin oldu."⁴⁰

Almanya'da bilinen ilk yerel sendikalar 1848 yılından kısa bir süre önce kuruldu.

Stephan Born isimli bir baskı kalfası (daha sonra gazeteci ve profesör), 23 Ağustos 1848 tarihinde Berlin'de Alman İşçileri Genel Kongresi'ni topladı. Kongre 3 Eylül 1848 tarihine kadar çalışmalarını sürdürdü ve Genel Alman İşçileri Kardeşliği örgütünün kurucu kongresi oldu. Born'un genel başkanlığını yaptığı bu örgütlenme 170 kadar şube oluşturdu.

Stephan Born ilk başlarda Marx ve Engels'den etkilenmişti. Ancak Marx ve Engels bu yıllarda Almanya'da ortaya çıkan bu örgütlenmeyle fazla ilgilenmediler.

Genel Alman İşçileri Kardeşliği örgütü de hızla "demokratik bir biçimde örgütlenmiş bir devlette toplumsal reformlar" talep eden bir yapıya dönüştü. Örgüt, ayaklanmalara karşı çıkıyor ve her türlü düzensizliği protesto ediyordu. Amaç, genel oy hakkına dayalı bir parlamenter demokrasi, örgütlenme hakkı, üretici ve tüketici birliklerinin kurulması, kalfaların kentler arasında yaptıkları eğitim/iş ziyaretlerinde seyahat giderlerine katkıda bulunulması, iş ve işçi bulma bürolarının kurulması, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, hastalık ve ölüm yardımlarının verilmesiydi. Bu reformist örgütlenme 1854 yılında yasaklandı ve bu tarihten

⁴⁰ Grebing, H., a.g.k., 1969, s. 7 ve 26.

itibaren Almanya'da işçi örgütlenmeleri kısıtlandı. Yalnızca siyasal olmayan ve din temelli işçi örgütlenmelerine izin verildi.⁴¹

Cehennemden Başka Kıtalar Kaçış Çabaları

19. yüzyılda işçilerin bir bölümü, sermayedarlara karşı mücadele etmek yerine, kapitalizmin yarattığı cehennemden kaçışı tercih etti.

1816 ile 1850 yılları arasında beş milyona yakın Avrupalı ülkelerini terk etti. Bunların yaklaşık dörtte üçü Amerika kıtasına göçtü. 1845-1854 dönemindeki ilk büyük göç dalgası, özellikle İrlanda ve Almanya'da açlıktan kaçış nedeniyle ortaya çıktı. 1850 ile 1888 yılları arasında Avrupa'yı terk edenlerin sayısı da 22 milyondur.⁴² 1880'li yıllarda her yıl ortalama olarak 700-800 bin Avrupalı başka kıtalara göç etti. 1851 ile 1880 yılları arasında yalnızca İngiliz adalarından göç edenlerin sayısı 5,3 milyondur. Bunların 3,5 milyonu ABD'ye, 1 milyonu Avustralya'ya ve yaklaşık 500 bini de Kanada'ya göç etti. Bazı sendikalar, yoksullukla ve işsizlikle mücadelede pratik bir çözüm olarak gördükleri göçü desteklemek için, üyelerinin yolculuk giderlerine katkıda bulundular.⁴³ Birçok kişi ise, yolculuk giderlerini karşılayan kişilere belirli süre çalışma yükümlülüğü altına girdi.

İngiliz işçi sınıfı ve sendikaları, 19. yüzyılda ülkedeki işsizliği azaltmada da İngiliz sömürgelerinden yararlanmaya çalıştı. İşsizliğin artmasının ücretler üzerindeki olumsuz etkisinin bilincinde olan sendikalar, 19. yüzyılın ortalarında ve ikinci yarısında, işsizlerin İngiliz sömürgelerine göç etmesini teşvik ettiler; bu amaçla bir Göç Derneği kuruldu; göç edenlerin bir bölümüne arazi sağlandı; gidenlerin yol masraflarına katkıda bulunuldu.⁴⁴

⁴¹ Taft, P., "Germany," Galenson, W. (ed.), *Comparative Labor Movements*, Russell and Russell, 1968, s.245-6; Grebing, H., a.g.k., 1969, s.29-32.

⁴² Hobsbawm, E., a.g.k., 1996, S.172.

⁴³ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.193-201.

⁴⁴ Webb, S. – Webb, B., *The History of Trade Unionism*, New York, 1965, s.201-202, 328; Pelling, H., a.g.k., 1988, s.46.

MARKSİZM VE EMEK-DEĞER KURAMI

Sınıflı topluma geçilmesinden günümüze, insanlığın bilinçaltında, sınıflar, sömürü ve baskının olmadığı bir “Altın Çağ” hayali yaşadı. Günümüze kadar yüzbinlerce insan, sınıfsız ve sömürsüz bir dünyayı yeniden yaratmak için mücadele etti. Kapitalizm hem işçi sınıfının hem de diğer emekçi sınıf ve tabakaların çalışma ve yaşama koşullarını cehenneme çevirdi. İşçi sınıfları da kapitalizmin dayattığı bu koşullara tepki gösterdi. İnsanlık tarihinin en kitlesele eylemleri gerçekleştirildi. Sınıfsız ve sömürsüz bir dünya arzulayanlar, kapitalizmin baskı ve sömürüne karşı direnen işçilerin enerjisinde, cenneti yeryüzünde yaratabilmenin gizilgücünü gördüler. Kapitalizmin sonuçlarına karşı mücadele eden milyonlar, kaçınılmaz olarak kapitalizme de karşı çıkacak ve bu süreçte hem kendisini, hem de insanlığı kapitalizmden kurtaracaktı.

Ancak bu işçi sınıfları hangi koşullarda tepki gösteriyordu? Bu tepki ne zaman kapitalizmin temellerine yönelecekti? Bu tepki nasıl yönetilebilirdi? Toplumsal gelişmenin de nesnel kuralları var mıydı? Amaç ne olmalıydı?

Bu ve benzeri sorular yalnızca akademik çalışma yapanları ilgilendirmiyordu. Dünyayı ve dünyadaki gelişmeleri yorumlamak tabii ki önemliydi; ancak bu yorum, bilimsel çalışma temelinde dünyanın değiştirilmesi için yapılmalıydı. Yoksulluğa, eşitsizliğe, adaletsizliğe, zulme karşı çıkan birçok kişi ve örgüt, dünyayı yorumlamadan tepki geliştirdi. Yenildiler.

19. yüzyılın ortalarında, işçi sınıfının tarih sahnesine etkili bir güç olarak çıktığı dönemde Karl Marx ve Frederick Engels, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesine bilimsel bir öz kazandırdı. Bu iki insanın geliştirdiği bilimsel sosyalizm kuramı dünya tarihini değiştirdi. İşçilerin siyasi örgütlenmesi olarak ortaya çıkan sosyal demokrasi, 1891 yılında bilimsel sosyalizmle bütünleşti. Ancak, emperyalist dönemde bu ülkelerin işçi sınıflarının kapitalizmin payandalarına dönüşmesi sonucunda, yollar ayrıldı ve eski dostlar

düşman oldu. Emperyalist ülkelerde kapitalizme kapılanan sosyal demokrasi ve işçi sınıfları, bilimsel sosyalizme düşman kesildi.

1818 yılında Prusya'da doğan Karl Marx, 14 Mart 1883 günü öldü. Yoldaşı Frederick Engels, 17 Mart 1883 günkü cenaze töreninde Marx'ın mezarı başında yaptığı konuşmada şunları söyledi:

“Darwin'in organik doğanın gelişim kanununu keşfetmesi gibi, Marx insanlık tarihinin gelişiminin kanununu keşfetti. (...) Marx aynı zamanda günümüzün kapitalist üretim biçimini ve bu üretim biçiminin yarattığı burjuva toplumunu yöneten özel hareket kanununu da keşfetti. Artık-değerin keşfi sorunu birdenbire aydınlattı. (...) böyle iki keşif bir ömür için yeterli olmalıdır. Bu tür bir keşif bile yapabilmenin bağışlandığı insan mutludur. Ancak Marx'ın araştırdığı her bir alanda (ve birçok alanda araştırma yaptı ve bunların hiçbiri yüzeysel değildi), matematikte bile, bağımsız keşifler yaptı.

“Bilim adamı böyleydi. Ancak bu, bu insanın yarısı bile değildi. Marx için bilim, tarihsel olarak dinamik, devrimci bir güçtü. (...)

“Çünkü Marx herşeyden önce bir devrimciydi. Yaşamdaki gerçek misyonu, şu yada bu biçimde kapitalist toplumun ve onun yarattığı devlet kurumlarının devrilmesine katkıda bulunmaktı; onun kurtuluşunun koşullarının bilincinde olarak, modern proletaryanın kendi durumu ve ihtiyaçlarının bilincine varmasını sağlayan ilk kişi olarak onun özgürleşmesine katkıda bulunmaktı. (...)

“İsmi çağlar boyunca yaşayacak ve eserleri de.”

Marx ve Engels'in biçimlendirdiği ve geliştirdiği bilimsel sosyalizm, Fransız sosyalizminin ve devrimci ruhunun, Alman felsefesinin ve İngiliz ekonomi politiğinin sentezi niteliğindedir. Marx ve Engels'le birlikte sosyalizm “ütopik” olmaktan çıktı, “bilimsel” oldu.

1820 yılında Prusya’da doğan Frederick Engels de genç yaşta sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesine katıldı. Marx’la ayrılmaz bir birlik oluşturan Engels, gerek yazdığı eserlerle, gerek Kapital’in II. ve III. ciltlerini yayına hazırlamasıyla, gerek II. Enternasyonal, Almanya Sosyal Demokrat Partisi ve diğer sosyalist/sosyal demokrat partiler üzerindeki büyük etkisiyle, bilimsel sosyalizmin gelişmesine çok önemli katkılarda bulundu.

Engels’in de belirttiği gibi, kapitalist sömürü mekanizmasının belirlenmesinde Marx’ın büyük katkısı, artık-değer olgusunu keşfetmesidir. Bu tespit, sınıf mücadelesinin gelişme yönünü belirliyordu.

Emek Değer Kuramının Öncüleri

Marksizmin temellerinden biri, işçi ile sermayedar arasındaki ilişkiyi değerlendiren emek değer kuramıdır.

Emek değer kuramı, klasik iktisatçılar tarafından, farklı bir soruya yanıt ararken geliştirildi.

Kapitalist düzende ürünlerin giderek daha büyük bir bölümü metalaşüyor, mal halini alıyordu. Bu koşullarda gündeme gelen soru, malların fiyatlarının nasıl oluştuğu oldu.

Fiyatlar rastgele mi oluşuyordu, yoksa fiyatlardan bağımsız olarak malların değeri mi vardı? Arz ve taleple malların fiyatları değişiyordu, ancak bu değişiklikler de rastgele değildi; fiyat oynamaları malların değerleri etrafında oluyordu.

Malların değerlerinin içerdikleri emek miktarıyla belirlendiği tespitinde öncülük William Petty’ye aittir. Petty, daha 1662 yılında yayımlanan *Vergiler ve Katkılar Konusunda Çalışma (Treatise on Taxes and Contributions)* kitabında malların değerlerine ilişkin önemli değerlendirmeler yapmıştı.⁴⁵

Richard Cantillon ise 1755 yılında yayımlanan *Genel Olarak Ticaretin Doğası Üzerine Yazı (Essai sur la Nature du Commerce en General)* isimli kitabında, “emeğin ürettiği” ile emeğin bunu

⁴⁵ Lapidés, K., *Marx’s Wage Theory in Historical Perspective, Its Origins, Development and Interpretation*, Praeger Pub., Connecticut, 1998, s.17 ve 30.

üretebilmesi için gerekli değerler arasında bir ayırım yaparak, Marx'ın artık-değer analizinin belki de prototipini kavradı. Ayrıca ücretlerin belirlenmesinde asgari yaşam düzeyinin oluşmasında "gelenek" etmenine de dikkati çekti.⁴⁶

Adam Smith ise bu konuları daha sistematik bir biçimde ele aldı.

Adam Smith 1776 yılında yayımlanan *Milletlerin Zenginliği (The Wealth of Nations)* ve David Ricardo da 1817 yılında yayımlanan *Politik Ekonominin ve Vergilendirmenin İlkeleri (The Principles of Political Economy and Taxation)* kitaplarında bu konuyla uğraştılar. Bu iki büyük iktisatçının amacı, kapitalist düzende malların fiyatlarının oluşumunda malların fiyatları ile değerleri arasındaki ilişkiyi ve malların değerlerini belirleyebilmektir.⁴⁷ Bu analizlerinde toplumsal sınıf ilişkilerini kavrama veya siyasal dönüşüm projeleri üretme gibi bir amaçları yoktu.

A.Smith, malların fiyatlarının birbirine oranının onların içerdiği emek miktarıyla belirlendiği görüşündeydi. "Tüm malların değişim değerlerinin gerçek ölçüsü emektir," diye yazıyordu. D.Ricardo ise, metaların (malların) değişim değerlerinin, bu malların içerdikleri emek miktarına göre belirlendiği sonucuna vardı. Kapitalist dönemin bu evresinde özellikle Hindistan'la ticarete çok büyük İngiliz ve Hollanda tekelleri vardı. Bu ticarete konu olan ürünlerin fiyatları farklı mekanizmalarla oluşuyordu. Ancak bunun dışında üretilen ürünlerin değişim değerleri, içerdikleri emek miktarına göre belirleniyordu. Fiyatlar da bu değerlerin etrafında oynuyordu.

A.Smith ve D.Ricardo, malların değerlerinin içerdikleri emek miktarına göre belirlenmesi anlayışından hareketle toplumsal ve siyasal mücadeleye ilişkin sonuçlar çıkarmadılar.

⁴⁶ Lapidés, K., a.g.k., 1998, s.22-23.

⁴⁷ Bu konularda bkz. Dobb, M., *Theories of Value and Distribution Since Adam Smith, Ideology and Economic Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985; Hunt, E.K., *History of Economic Thought: A Critical Perspective*, Wadsworth Publishing Company, California, 1979; Meek, R.L., *Studies in the Labour Theory of Value*, Lawrence and Wishart, Londra, 1973.

Emek değer kuramına siyasal sonuçlar yükleyen iki kişi, Thomas Hodgskin ve William Thompson oldu.⁴⁸

Thomas Hodgskin, değeri yaratan unsurun emek olduğu anlayışından hareketle, üretilen ürünün mülkiyetinin emeğe ait olması gerektiğini savundu ve kâr ile rantın (kira gelirinin) emekten çalınan kaynaklardan oluştuğunu ileri sürdü.⁴⁹

William Thompson da 1824 yılında yayımlanan *Servetin Bölüşümünün İlkelerinin Araştırılması (An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth)* kitabında, servetin tek yaratıcısının emek olması önermesinden hareket ederek, emeğin yarattığı tüm ürünlerin emeğin hakkı olduğunu ileri sürdü.⁵⁰

Ancak A.Smith ve Ricardo'da veya T.Hodgskin veya W.Thompson'da eksik olan, kapitalist sömürünün özünü oluşturan ilişki, işgücünün metalaşması olgusuydu.

Marx'ın Emek Değer Kuramı

Karl Marx ise, emek değer kuramıyla, kapitalizmin 19. yüzyılın ilk yarısında özellikle İngiltere'de işçi sınıfı açısından bir cehennem yarattığı ve işçilerin bu hayata sert tepki gösterdikleri koşullarda, kapitalist sömürünün serbest rekabetçi dönemdeki özünü kavradı ve açıkladı; bu kuramı kapitalizme karşı toplumsal ve siyasal

⁴⁸ Thomas Hodgskin ve William Thompson'un 1820'li yıllarda yayımlanan kitaplarının tıpkıbasımları 1960'lı yıllarda yapıldı. Hodgskin, T., *Labour Defended Against the Claims of Capital or The Unproductiveness of Capital Proved with Reference to the Present Combinations Amongst Journeymen* (1825), Augustus M.Kelley Publishers, New York, 1969. Hodgskin, T., *Popular Political Economy, Four Lectures Delivered at the London Mechanics' Institution* (1827), Augustus M.Kelley Publishers, New York, 1966. Thompson, W., *An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth Most Conducive to Human Happiness* (1824), Augustus M.Kelley Publishers, New York, 1963. Thompson, W., *Labour Rewarded, the Claims of Labour and Capital Conciliated or How to Secure to Labour the Whole Product of Its Exertion* (1827), Augustus M.Kelley Publishers, New York, 1969.

⁴⁹ Bkz. Dobb, M., a.g.k., 1985, s.137. K.Marx'ın, T.Hodgskin'in *Sermayenin İddialarına Karşı Emeğin Savunusu (Labour Defended Against the Claims of Capital, 1825)* kitabı için "hayranlık duyulacak çalışma" ifadesini kullanmaktadır (Marx,K., *Capital*, Vol.I, Everyman's Library, Londra, 1967, s.375).

⁵⁰ Bkz. Dobb,M., a.g.k., 1985, s.138.

mücadelenin anlaşılması ve geliştirilmesinin temel unsuru haline getirdi.

K.Marx, emek değeri kuramı temelinde işgücünün (emekgücünün) değeri ile emeğin yarattığı değer arasındaki farkı açığa çıkardı ve bu farka (artık-değer), üretim araçları mülkiyetine sahip olan sermayedarın el koyduğunu belirledi. Kapitalizmin yarattığı cehennemi sona erdirmenin yolunun işçi sınıfının sermayedar sınıfa karşı mücadelesi olduğunu açıkladı; kapitalizmin mezar kazıcılarının yoksullar, toplumdan dışlanmış kesimler veya benzerleri değil, işçi sınıfı olduğunu savundu. Çözüm, üretim araçları mülkiyetinin toplumsallaştırılmasıydı. İktisadi, toplumsal ve siyasal gelişmeler bu doğrultuda geliyordu. İşçi sınıfının örgütlü mücadelesi bu dönüşümü gerçekleştirecekti. İşçi sınıfı, kapitalizmin yarattığı kötü çalışma ve yaşama koşullarına karşı mücadeleden, kapitalizme karşı mücadeleye geçecek ve kendi sorunlara çözmeye çalışırken insanlığı kapitalizmden kurtaracaktı.

Genç Marx'ın Hatası

K. Marx 4 Nisan 1849 tarihinden başlayarak Neue Rheinische Zeitung'da bir dizi makale yayımladı. Bu makaleler, Marx'ın 1847 yılında Brüksel'de Alman İşçiler Klubü'nde verdiği konferanslardan oluşuyordu. Yayımlanan makaleler daha sonraki yıllarda *Ücretli Emek ve Sermaye* adıyla kitaplaştırıldı.

Marx bu tarihte henüz çok gençti ve ciddi bir ekonomi politik çalışmasına girmemişti. Bu nedenle kapitalist sömürüyü anlatırken çok temel bir hata yaptı; bu hatasını daha sonraki yıllarda düzeltti.

Marx bu makalelerinde işçinin "emeğini ücret karşılığında sattığı"nı yazdı. Daha sonra ise bunun yanlış olduğunu kavradı ve işçinin "emekgücünü" veya "işgücünü" sattığından söz etti. Friedrich Engels de bu makaleleri derleyip 1891 yılında kitap olarak yayımladığında yazdığı önsözde makalelerde yaptığı değişiklik konusunda şunları belirtti: "Benim değişikliklerim bir nokta konusuna odaklanmaktadır. Orijinal metne göre, işçi, kapitalistten aldığı ücret karşılığında emeğini satmaktadır; mevcut metne göre,

işgücünü satmaktadır. Ve bu değişiklik için işçilere, gereksiz lafazanlık veya sözcük hokkabazlığı yapmadığımızı, **burada ekonomi politiğin tüm alanları içinde en önemli noktalardan biriyle uğraştığımızı** anlamaları için bir açıklama sunmak zorundayım.”

Kapitalist sömürünün özü, işçinin “emeği”ni değil, “emegücünü” veya “işgücünü” (labour-power, Arbeitskraft) satışıyla anlaşılabilir.

Malların Kullanım Değeri ve Değişim Değeri

Marx'ın emek değer kuramına ilişkin analizleri yüksek bir soyutlama düzeyinde başlamaktadır.

Malların kullanım değeri ve değişim değeri vardır.

Bir malın kullanım değeri, kişiye sağladığı yarardır. Değişim değeri ise, içerdiği toplumsal olarak ortalama verimlilikteki emekle belirlenir.

A.Smith'in verdiği örnek, malların iki değeri arasındaki farkı güzel özetlemektedir. Suyun kullanım değeri çok büyüktür; ancak A.Smith'in ünlü kitabının yayımlandığı 1776 yılında suyun bir değişim değeri yoktur; su, kolayca erişilebilir durumdadır. Buna karşılık elmasın, gösteriş dışında bir kullanım değeri yoktur; ancak değişim değeri çok yüksektir.

Emek değer kuramı, değişim değerinin emekle yaratıldığı görüşündedir. Bir malın değeri, onun üretimi ve yeniden üretimi için toplumsal olarak gerekli ortalama verimlilikteki emek miktarıyla belirlenmektedir. Diğer bir deyişle, ortalama verimliliğin altında olan emeğin katkısı az, ortalama verimliliğin üstünde olan emeğin katkısı fazladır.

Malların Değeri Nasıl Oluşur

Her meta (mal), kendi içinde billurlaşmış emek miktarına göre değer kazanır. Eğer bir meta, başka bir metanın üretiminde kullanılırsa, aşınır, yıpranır ve böylece kendisinde billurlaşmış olan emeğin bir bölümünü, yeni üretilmekte olan metaya aktarır.

Yeni bir metanın üretiminde, bu ürüne hem daha önce üretilmiş metalarda billurlaşmış olan emeğin (ölü emek) bir bölümü aktarılır, hem de bu süreçte kullanılan emek (canlı emek).

Ancak bu üretim sürecinin sonucunda ortaya çıkan metanın değeri, onun üretiminde kullanılan ürünlerden aktarılan emekle, işçiye ödenen ücretin toplamından daha fazladır; çünkü kapitalist düzende metalaşan işgücü, üretim sürecinde, kendi değerinden daha fazla değer yaratır.

Böylece yeni ürünün içerdiği toplumsal emek miktarı, kullanılan malzemeden aktarılan emek miktarı ile işçiye ödenen ücretin toplamından fazladır; aradaki fark, üretim araçlarına sahip olan sermayedara giden artık-değerdir.

Marx'ın terminolojisi kullanılırsa, bir malın değeri, onun üretiminde kullanılan girdilerden aktarılan değer (c, sabit sermaye), işçinin işgücünden aktarılan değer (v, değişken sermaye) ve artık-değerden (s, artık-değer) oluşur: Metanın değeri=c+v+s.

Bu ilişkiyi en iyi anlatan örnek, arı ile kovan sahibi arasındaki ilişkidir.

Arı bal üretir. Kovan sahibi, arının ürettiği balın bir bölümünü yaşayabilmesi için arıya bırakır. Geri kalan ballara, kovanın sahibi olduğu için el koyar.

İşçi arı gibidir. Arının hayatta kalabilmesi ve yeni arı nesilleri yetiştirebilmesi için gerekli olan bal miktarı, işçinin işgücünün fiyatıdır. İşçinin emeği, kendisinin yaşaması için gerekli olan değerlerden, diğer bir deyişle ücretinden, daha fazla değer yaratır; aynen arının kendi ihtiyacından fazla bal üretmesi gibi. Bu ek değer (artık-değer), kapitalistindir.

Burada tekrar tekrar vurgulanması gereken nokta şudur: Marx açısından emek değer kuramının önemi, kapitalizmde fiyatların nasıl oluştuğunu anlamak ve açıklamak değil, kapitalizmi tarih sahnesinden silmek için harekete geçecek toplumsal gücün belirlenmesidir. Bu toplumsal güç, kapitalist üretim ilişkileri içinde sömürülen işçi sınıfıdır. İşçi sınıfı, yoksul olduğu için değil, kapitalist tarafından sömürüldüğü için kapitalizme karşı olacaktır. Kapitalist

sömürünün özü ise aldatma, yağma veya hırsızlık değil, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyettir. İşçi, genel kural olarak, işgücünü değerinden satar; ancak meta olarak işgücünün özel niteliği, üretim araçlarına sahip olan sermayedara artık-değeri kazandırır. Buna göre, kapitalizmin yarattığı cehennemden kurtulmak için sömürüye karşı mücadele etmekten başka çaresi olmayan işçi sınıfı, üretim araçlarını toplumsal mülkiyete geçirerek kapitalizme, sömürüye ve kapitalizmin yarattığı cehenneme son verecektir.

Marksist emek değer kuramının amacı, dünyayı değiştirecek gücü kavrayabilmektir. Amaç, kapitalistin kârının kaynağının ve bu ekonomik artığa el koyma sürecinin toplumsal ve siyasal sonuçlarının anlaşılması, kapitalizmin aşılmasıdır.

Emek değer kuramı, işçinin işgücünün değerini belirlerken, işgücünün değeri ile fiyatının (ücretin) eşit olduğu varsayımından hareket etmektedir. Ancak tüm metaların fiyatları, çeşitli etmenlere bağlı olarak, değerinin etrafında oynamaktadır.

Emek değer kuramı, bu nedenle, aynı zamanda bir “ücret kuramı”dır. İşçinin işgücünün değeri veya fiyatı ise, tarihsel ve kültürel olarak belirlenmiş koşullarda, işçinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yetişmeleri için gerekli olan biyolojik ve toplumsal ihtiyaçların toplamıdır.

Marx'ın Varsayımları

Marx'ın bu en basit biçimiyle özetlenen emek değer kuramı çeşitli varsayımlara dayanmaktadır.

Marksist emek değer kuramının bu basit biçiminin ilk varsayımı, tüm emeğin “üretken emek” olduğudur. Halbuki kapitalist üretim biçiminde emeğin bir bölümü üretken olmayan biçimlerde kullanılır. Emek değer kuramı temelinde fiyat oluşumu araştırılacak olursa, sorunu çok karmaşıklaştıran ve zorlaştıran bir etmen, üretken olmayan emek ve üretken olmayan alanlara yatırılan sermayedir.

Marksist emek değer kuramının bu basit biçiminin ikinci varsayımı, üretilen metalara aktarılan sabit sermaye miktarının (c), aktarılan toplam değer miktarına (c+v) oranının sektörler arasında

aynı olduğudur (sermayenin organik bileşimi sektörler arasında aynıdır). Bu varsayım da gerçeklere uygun değildir. Bazı sektörlerde “c” oransal olarak büyüktür, bazılarında küçüktür. Tarımda, özellikle geri teknolojinin kullanıldığı durumlarda üretilen üründe, üretilen mala aktarılan sabit sermaye payı çok küçük kalır. Buna karşılık, örneğin, ilaç üretiminde hammadde ve makine-teçhizat aracılığıyla nihai ürüne aktarılan sabit sermaye payı, emeğin payına göre yüksektir.

Üçüncü varsayım, serbest rekabetçi piyasadır. Buna göre, piyasada oyuncu olan sermayedarlar, piyasada tek başlarına fiyatları belirleyebilecek güce sahip değildirler. Ayrıca, piyasaya girişte engeller yoktur; belirli bir ürünün kâr oranının artması durumunda bu alana yeni sermaye akışı ve yatırım olur. Bu koşullarda, malların değerleri ile fiyatları arasında büyük bir fark oluşmaz; fiyatlar, içerdikleri emek miktarına göre belirlenen değerlerin etrafında oynar. Ancak gerçek piyasa koşulları serbest rekabetçi değildir.

Bu üç temel varsayım kabul edilirse, malların değerleri ile fiyatları arasında bir uyum ortaya çıkar; emek değer kuramı, kapitalist sömürü ilişkilerinin özünü olduğu kadar, kapitalist düzende malların fiyatlarının oluşumunu açıklamada da temel araç olarak kullanılabilir.

Üretken Emek-Üretken Olmayan Emek Tartışması

Bu üç temel varsayım da gerçeklerle çelişmektedir. Fakat bu uyumsuzluk bir sorun yaratmaz, çünkü Marksist emek değer kuramının amacı, kapitalist düzende fiyatları ve fiyatlarla değerler arasındaki ilişkiyi açıklamak değil, kapitalizme karşı mücadele potansiyelini kavramaktır.

Sorunu karmaşıklaştıran ilk konu, “üretken emek” ve “üretken olmayan emek” ayrımıdır.

Üretken olan emek ve üretken olmayan emek konusu klasik iktisatçılarda ve Marx'ta ele alınmıştı. Ancak bu konu 1870'lerden 1957 yılına kadar tartışmaların dışında kaldı. Birçok iktisatçı bu

ayrımı gereksiz buluyordu. Ancak bu tartışma Joseph Gillman'ın *Kâr Oranının Düşmesi (The Falling Rate of Profit)* ve Paul Baran'ın *Büyümenin Ekonomi Polisiği (The Political Economy of Growth)* kitaplarıyla yeniden gündeme girdi.

Üretken olan emek, genellikle, emeğin maddi bir ürüne dönüşmesi sürecine katkıda bulunan emek olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, bir otomobilin üretim sürecine katılanların emeği, üretken emektir. Bu konuda kafa ve beden emeği ayrımı pek doğru değildir, emek süreci genellikle her iki unsuru da birlikte gerektirir. Otomobil üretiminde çalışan ve modeli çizen mühendis de, aracı yapan işçi de üretken faaliyet içindedir. Bu aracı satış yerine taşıyan kişi de üretken emek harcamaktadır. Ancak ticaret, üretken faaliyet değildir.

Genellikle zannedilen, bedenen çalışmanın üretken, kafa çalışmasının üretken olmayan faaliyet olduğudur. Kaba yaklaşımda işçinin hep güçlü kuvvetli bir erkek olarak resmedilmesi de bu yanlış yaklaşımın sonucudur. Bu anlayış da Marksist emek kuramına terstir. Bir binanın projesini çizen mimar ve teknik hesaplarını yapan mühendis üretken faaliyet içindedir.⁵¹ Sokakları temizleyen temizlik işçisi, çocukları yetiştiren öğretmen, insanların sağlığını koruyan sağlık personeli, bankacılar, reklamcılar, vergi toplayanlar, vb. ise, emek değer kuramı açısından, üretken olmayan bir faaliyet içindedir.

Marx'ta ağırlıklı görüş, üretken emeğin tanımında emeğin maddi bir üründe billurlaşmasıdır. Ancak bazı Marksistler, üretken emeği, rasyonel işleyen bir toplumda toplumun kendisini yeniden üretmesi için gereksinim duyulacak emek olarak tanımlamaktadır. Böyle bir tanım kabul edilirse, eğitimciler, sağlıkçılar, temizlikçiler de üretken emek içinde nitelendirilmelidir.

Bu ayrımın ve bu konudaki tartışmaların, kapitalist toplumda fiyatların oluşumunu açıklamaya çalışan bir kuram açısından önemi vardır; ancak emek değer kuramını kapitalizmi tarihin çöplüğüne

⁵¹ Bu konuda bkz. Marx, K., a.g.k., 1967, s.551-552.

gönderecek bir mücadelenin aracı olarak kullanmaya çalışan anlayış açısından bir önemi yoktur.

Üretken emek ve üretken olmayan emek tartışmasının günümüzdeki önemi, dünyada ülkeler arasındaki ilişkiler açısından dır.

En kaba biçimiyle tarım, madencilik, imalat sanayi ve inşaat sektörü üretken faaliyet olarak kabul edilirse, dünyada yeni bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Geçmişte, dünyada üretilen değerin önemli bir bölümü gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleştirilirdi. Diğer bir deyişle, dünyanın atelyeleri günümüzün emperyalist ülkeleriydi.

Ancak son 30-40 yıldır yaşanmakta olan yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde, dünya imalat sanayi üretiminin büyük bölümü artık Çin Halk Cumhuriyeti'nde ve Türkiye gibi az gelişmiş/sömürülen ülkelerde gerçekleştirilmektedir. Emperyalist ülkelerde madencilik ve inşaat gerilemektedir. Tarım sektörü üretimi ise hâlâ önemlidir ve hatta daha da önem kazanmıştır. Bu tablo, emperyalist ülkelerin üretimden koparak, dünyanın diğer kesimlerinde üretilen değere el koydukları bir süreci göstermektedir. Emperyalizm her geçen gün daha da parazitleşmektedir.

Üretken emek ve üretken olmayan emek konusu dikkate alınmasa bile, sermayenin organik bileşiminin sektörler arasındaki farklılığından kaynaklanan bir dönüşüm (transformasyon) sorunu bulunmaktadır. Bu da, değerlerin serbest rekabet piyasası koşullarında fiyatlara dönüşmesidir. Bu sorun da Marksist emek değer teorisinin çözüme kavuşturulamamış konularından biridir. Ancak bunun da önemi yoktur, çünkü Marksist emek değer teorisinin amacı, kapitalizmde fiyatların oluşumunu açıklamak değildir. Amaç, kapitalizmdeki uzlaşmaz çelişkileri yakalamaktır.

Tekelci Dönemde Fiyatların Oluşumu

Bunlara ek olarak, serbest rekabetçi dönemde ticaret tekellerinin ve tekelci kapitalizm döneminde de ekonomik yaşamın

her alanındaki tekellerin faaliyetleri, malların değerleri ile fiyatları arasındaki ilişkiyi koparmaktadır. Bu konuda Paul Sweezy'nin değerlendirmeleri şöyledir:

“Tekel fiyatından söz ettiğimizde,’ diyor Marx, ‘genel bir biçimde kastettiğimiz, genel üretim fiyatı ve ürünün değeri tarafından belirlenmiş olan fiyattan bağımsız olarak, yalnızca alıcıların satınalma hevesi ve onların borçlarını ödeyebilme gücü ile belirlenmiş bir fiyattır.’ Diğer bir deyişle, tekelinin arz üzerindeki denetimi, onun talep koşullarından yarar sağlayabilmesine olanak verir. (...) Tekel fiyatı ve değer arasındaki farklılıklar, üretim fiyatı ve değeri arasındaki farklılıklarda da olduğu gibi, bir takım genel kurallara tabi değildir. (...) Tekel durumu, niceliksel değer ilişkilerine zarar verir; niteliksel değer ilişkilerine değil.”⁵²

“Tekel koşulları altında değişim oranları emek zamanı oranlarına uymaz; ayrıca üretim fiyatlarında olduğu gibi emek zamanı oranlarıyla kuramsal olarak gösterilebilir bir ilişki içinde de değildir.”⁵³

“Tekel fiyatlarına ilişkin mantıki genel kanunlar keşfedilmemiştir, çünkü böyle bir şey yoktur.”⁵⁴

Bu açıdan da bakıldığında, Marksist emek değer kuramının tekeli döneminde fiyat oluşumunu açıklaması mümkün değildir; ancak zaten böyle bir amaç da yoktur. Marx, emek değer kuramıyla, iktisadi bir sorunu çözmeye değil, kapitalizmi yok etmede dayanılacak toplumsal sınıfı belirlemeye çalışmaktadır.

Kâr ve Artık-Değer İlişkisi

Tüm ücretli çalışmanın üretken emek olduğu, sermayenin organik bileşiminin tüm sektörlerde aynı olduğu ve serbest rekabetçi dönemde yaşandığı varsayımları kabul edildiğinde, bir

⁵² Sweezy,P., *The Theory of Capitalist Development, Principles of Marxian Political Economy*, Monthly Review Press, 1968, s.55.

⁵³ Sweezy,P., a.g.k., 1968, s.270.

⁵⁴ Sweezy,P., a.g.k., 1968, s.271.

kapitalistin kârı (kapitalistin ödediği faiz ve kira da bu kârın içindedir), onun istihdam ettiği ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti sayesinde sömürdüğü işçisinden el koyduğu artık-değere eşittir.

Sermayenin organik bileşiminin farklılıkları kabul edilirse, kapitalizmin sektörler arasında kâr oranını eşitleme eğilimi öne çıkar ve fiyat mekanizması aracılığıyla, sermayenin organik bileşiminin düşük olduğu sektörlerde üretilen artık-değerin bir bölümü sermayenin organik bileşiminin yüksek olduğu sektörlerle aktarılır. Değerlerin fiyatlara dönüşümündeki bu sorunun matematiksel olarak çözümü olanaklı değildir. Diğer bir deyişle, sermayenin organik bileşiminin eşit olduğu varsayımı kaldırıldığında, artık bir kapitalistin kârı (kâr, faiz, kira) o işyerindeki işçilerden el konan artık-değere eşit olmaktan çıkar. Ancak bir bütün olarak bakıldığında, ekonomideki kâr (kâr, faiz, kira), ekonomide el konan artık-değere eşittir.

Tartışmanın içine üretken emek ve üretken olmayan emek sorunu eklendiğinde, durum daha da karmaşıklaşır.

Üretken olmayan sektörlerde çalışan işçiler değer yaratmaz, başka sektörlerde yaratılan artık-değerden pay alır. Ancak yine de ekonomide yaratılan artık-değerden kendi sermayedarlarının ortalama kâr oranında pay almalarını sağladıkları için sömürüye alet edilmiş olurlar.

Artık bu varsayım kalktığında, fiyatları emek değer kuramıyla açıklamak mümkün değildir. Değer yaratmadan (emeğini maddi bir ürüne dönüştürmeden) çalışan işçiler de, toplumda yaratılan değerden pay alır. Bu ise işçi sınıfının tanımı konusunda sorunlar yaratmaktadır.

İşçi sınıfı, kapitalistle ilişki içinde artık-değer yaratan ve sömürülen kesimler olarak algılanırsa, üretken faaliyet içinde bulunmayan ücretlilerin işçi sınıfı tanımı dışında tutulması gerekir. Halbuki bu konumda olanların sayısı ve oranı artmaktadır. Bu ücretlilerin sorunları ve talepleri de üretken faaliyet içindeki ücretlilerin durumuyla aynıdır. Ayrıca aynı ücretli, çalışma

yaşamının farklı dönemlerinde farklı işlerde çalışarak üretken ve üretken olmayan faaliyetlerde bulunabilmektedir. Bu durumda, işçi sınıfı tanımını, üretken veya üretken olmayan faaliyet ayrımı yapmaksızın, tüm ücretlileri kapsayacak biçimde genişletmekte yarar vardır.

Marx'ın "Küçük Usta"sı

Bu konuda bir başka sorun, emek sömürsünde bulunan çok küçük işletmelerin durumudur. Marx'ın "Küçük Usta" veya "Küçük Patron" olarak nitelendirdiği kesimde, işçiler sömürülür, ancak karşılarında bir sermayedar değil, bir "küçük patron" vardır. Eğer bir işyeri sahibi, işçileri sömürmesine karşın, sermaye birikimine gidemiyor ve kendisi üretim sürecinden kopamıyorsa, (basit yeniden üretimden genişletilmiş yeniden üretime geçemiyorsa), bu kişi bir kapitalist değil, bir "küçük usta"dır, bir "küçük patron"dur ("Kleinmeister").⁵⁵ İşçiler üretken faaliyette bulunup sömürülseler bile, böyle durumlarda sınıf bilinci ve sınıf çelişkisi gelişmeyebilir.

Tekelci Kapitalist Dönemde Kapitalistin Kâr Kaynakları Çeşitlendi

Marksist emek değer teorisi, malların fiyatlarının belirlenmesinde malların değerlerini anlamaya çalışmada kullanılacak bir araç değil, sömürüye karşı sınıf mücadelesinin bir aracıdır.

Bu çerçevede bakıldığında, kapitalizmde kârın kaynağının analizi, kapitalizmin yol açtığı sınıf çelişkilerinin kavranması açısından hayati

⁵⁵ Karl Marx, her işvereni sermayedar kabul etmez. Bir işverenin "sermayedar" haline gelebilmesinin önkoşulu, işçi sömürsünden kaynaklanan bir sermaye birikiminin olması ve işverenin beden çalışmasının dışına çıkmasıdır; diğer bir deyişle, "basit yeniden üretim" yerine "genişletilmiş yeniden üretim"e geçilmesidir. Marx, sermayedar olmayan işverenleri "küçük patron" veya "küçük usta" ("Kleinmeister") olarak tanımlamaktadır (Marx, K., *Capital*, Progress Publishers, s.217). Kapital'in birinci cildinin Türkçe baskısında "işvereni küçük bir patrone bir kapitaliste dönüştürecek" ifadesi kullanılmaktadır (Marx, K., *Kapital*, Cilt 1, 2. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1978, s.345). Marx'ın ifadesi "küçük bir patron" veya "patronun küçüğü" değildir; ayrı bir toplumsal kategori olarak "küçük patron"dur, sermayedarlaşmayan işverendir.

önemdedir. Kârın kaynağının belirlenmesinde kullanılan yaklaşım ise, emek değer kuramıdır.

Ancak tekelci kapitalizm ve emperyalizm dönemine geçilmesiyle birlikte kapitalistin kârının kaynakları çeşitlendi. Bu konu aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Kendi işçi sınıflarıyla girdikleri mücadelede zaferle çıkan ve ancak bu süreçte büyük ölçüde zarar gören kapitalistler, emperyalist sömürü sayesinde işçi sınıflarının temel maddi ve demokratik taleplerini karşıladı ve onları kapitalizmin ve emperyalizmin payandalarına dönüştürdü.

İşçi sınıfları da büyük bedeller ödemelerine karşın kaybettikleri sınıf mücadelesi yerine kolaycılığı seçti ve kapitalist düzenle bütünleşti.

Bu nesnel gelişmenin ideolojik ve siyasal ilişkilere yansıması, Marksizmde ve sosyal demokraside önce revizyonizmi doğurdu, ardından sosyal demokrasinin Marksizmden tümüyle koparak emperyalist sömürünün ve kapitalizmin payandası ve savunucusu olmasına yol açtı.

I. ENTERNASYONAL VE PARİS KOMÜNÜ

I. Enternasyonal

28 Eylül 1864 tarihinde, bazı İngiliz ve Fransız sendikacılarının girişimiyle Uluslararası Çalışanlar Derneği (I.Enternasyonal) kuruldu.

Bazı İngiliz ve Fransız sendikacıları 1863 yılında temasa geçmişler, grev kırıcılığının önlenmesi, çalışma yaşamına ilişkin veri ve bilgilerin derlenmesi ve işçilerin uluslararası düzeyde dayanışmasını sağlaması amacıyla bir örgütlenmeye gitme kararını almışlardı. Bu karar sonucunda I.Enternasyonal doğdu.

Kapitalizmin bazı sonuçlarına karşı mücadele etmek zorunda kalan işçilerle, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya yaratma mücadelesinde işçi sınıfının enerjisinden yararlanmak isteyenler aynı uluslararası örgütte biraraya geldi. Bu tarihte henüz çok az ülkede legal olarak faaliyet gösterebilen sendikalar vardı. İşçi partileri de henüz yok gibiydi.

Bu tarihlerde Londra'da özellikle Alman mülteci çevrelerinde saygın bir yeri bulunan Karl Marx, bu örgütün kuruluş toplantısına davet edildi ve bu örgütün tüzüğünü ve açış konuşmasını hazırlamakla görevlendirildi. Marx, böylece, 1848 devrimlerinden sonra ilk kez aktif biçimde bir siyasi harekete katılmış oldu.

Marx, I. Enternasyonal için hazırladığı bu iki metinde, çok farklı siyasi çizgilerden işçileri uluslararası düzeyde biraraya getirmek ve uluslararası bir siyasi parti örgütlemek amacıyla, çok esnek davrandı ve genel kabul gören bilimsel bir yaklaşım benimsedi. Kullandığı üslup, 1848 Şubat'ında yayımlanan Komünist Manifesto'dakinden çok farklıydı.

Marx zaman içinde I. Enternasyonal'deki etkisini artırdı ve 1872 yılında belirleyici konuma geldi.

I.Enternasyonal 1872 yılına kadar gerek bireysel üyelik, gerek bazı örgütlerin kollektif üyeliğiyle Avrupa'da küçümsenmeyecek bir örgütlenme gerçekleştirdi. ABD'deki bazı sendikalarla da bağ kuruldu. Ancak özellikle Paris Komünü'nün yenilgisi sonrasında

yaşanan baskılar ve I.Enternasyonal içinde anarşistlerin hizipçi çalışmaları nedeniyle, 1872 yılındaki La Hey Kongresi'nde alınan kararla örgütün merkezi ABD'ye taşındı. Ancak herhalde belirleyici olan, Avrupa'nın önde gelen ülkelerinin umut bağlanan işçi sınıflarının reformistleşmesiydi. Marx'ın bu yıllarda Avrupa işçi sınıflarından umudunu kesmesi ve umudunu Rusya'da, ABD'de ve sömürgelerde yükselmesini beklediği mücadeleye bağlaması da, bu tasfiye kararında etkili oldu.

I.Enternasyonal 1876 yılında kendisini feshetti.

Paris Komünü

Fransa'da 1851 yılında cumhuriyet yıkıldı, imparatorluk yeniden kuruldu.

1860'lı yıllarda Fransa'da yoksulluk yaygınlaştı. İşçiler, günde 11 saat çalışmalarına karşın, çok düşük ücret alıyorlardı.

1864 yılında grev hakkı tanındı. 1868 yılında da örgütlenme yasağı kaldırıldı; ancak sendikaların yasal olarak kabul edilmesi 1884 yılında gerçekleşti.

Fransa tarihinin işçi eylemlerinin yoğun olduğu bir dönemi de 1871 Paris Komünü'nden hemen önceki iki yıldır. 1869 ve 1870 yıllarında özellikle maden eritme, metal işleme, dokuma ve demiryolu işlerinde büyük işletmelerde çalışan ve çoğunluğu yarıvasıflı olan işçiler ilk kez birbiriyle eşgüdüm içinde iş durdurdular. 1864-1868 döneminde grevci işçi sayısı yılda ortalama olarak 23 bin civarındayken, bu sayı 1869 yılında 41 bine ve 1870 yılında 88 bine çıktı.⁵⁶

Gerginleşen toplumsal ilişkiler, Prusya önderliğindeki Alman prenslikleriyle Fransa arasında 1870 yılında yaşanan savaşa kadar tırmandı. Bu savaşta, çoğunluğu Fransız olmak üzere, yaklaşık 160 bin kişi yaşamını yitirdi.

⁵⁶ Shorter,E.-Tilly,C., a.g.k., 1974, s.110-112.

Fransız ordusu Alman ordusu karşısında Sedan'da büyük bir yenilgi yaşadı. Louis Bonapart tahttan çekildi. İktidar, cumhuriyetçi burjuva muhalefetin eline geçti.

Prusya ordusu Paris'i ablukaya aldı. Barış için büyük bir mali tazminat ve Alsas-Loren bölgesinin Almanya'ya devredilmesi istendi. Paris bu şartları kabul etmedi.

Abluka beş ay sürdü. İnsanlar açlıktan köpek ve fare yedi. Yakıt bulunamadı. Önemli bölümünü işçilerin oluşturduğu onbinlerce kent yoksulu silahlandırılmış sivillerden oluşan Ulusal Muhafızlara katıldı. Ulusal muhafızların sayısı 350 bini buldu.

Ulusal muhafızlar komutanlarını kendileri seçmeye başladılar. Paris'te "kızıl kulüpler" oluştu. İşçilerin bazı ayaklanma girişimleri oldu. Bunlar 1870 Ekim ve 1871 Ocak aylarında bastırıldı.

Burjuvazi, silahlanmış olan işçilerden iyice ürkünce, Prusyalılarla gizli görüşmeler yaptı. Burjuvazi, iktidarı işçilere teslim etmektense, Prusya'ya teslim olma yanlıydı. Alelacele yapılan seçimler, köylülüğün desteğiyle, monarşiyi savunanlara Meclis'te çoğunluk sağladı. Ayrıca, geçmişte cumhuriyetçi bir ayaklanmayı ezmekle ünlenmiş bir kişi başbakan olarak atandı.

Paris işçileri, ülke çıkarlarına ve cumhuriyete karşı düşmanca tavır alan burjuvaziye karşı harekete geçmeye hazırlandı. Prusya'yla yapılan anlaşma gereğince düzenli ordu dağıtılmıştı. Zenginlerin çoğu da Paris'ten kaçmıştı. Bu koşullarda, giderek bir işçi sınıfı örgütlenmesi haline dönüşmüş olan Ulusal Muhafızlar'ın gücü daha da arttı. Başbakanın Ulusal Muhafızları silahsızlandırma girişimi ayaklanmayı tetikledi. 18 Mart 1871 günü Paris silahlı işçilerin eline geçti.

Ulusal Muhafızların yönetimi seçimle belirleniyordu. Tüm erkeklere eşit oy hakkının tanındığı seçimlerle Komün oluşturuldu. Eski devlet yapısı parçalandı; onun yerine daha demokratik yeni bir yapı yaratıldı. Enternasyonalist tavrın bir göstergesi olarak, Çalışma Bakanlığı görevi de bir Alman işçisine verildi.

Komün'de darbeci devrimci August Blanqui ve anarşist Proudhon yanlıları ağırlıktaydı. Marx'ın Komün üzerinde herhangi bir etkisi yoktu.

Fransız burjuvazisi, Paris'te iktidarı almış olan işçi sınıfına karşı Almanya ile işbirliğine gitti. Prusya'nın elindeki Fransız esirler serbest bırakıldı ve bunlardan bir ordu oluşturuldu. Prusya'dan alınan destekle, Paris bu kez burjuvazinin ordusu tarafından abluka altına alındı.

Paris bir süre bombalandıktan sonra, 21 Mayıs günü büyük saldırı gerçekleştirildi. Paris işçileri, her mevziyi ciddi direnişlerden sonra terketti. Çatışmalar yaklaşık bir hafta sürdü. Komün 28 Mayıs 1871 günü yenildi. Bir gün içinde 1900 kişi kurşuna dizildi. Öldürülen komüncülerin toplam sayısının 20-30 bin dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir. 40 bin dolayında komüncü de hapse atıldı. Yapılan yargılama sonucunda yaklaşık 5 bin kişi sürgüne gönderildi, 5 bin kişi de çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı.⁵⁷ Ardından da Avrupa'da bir gerici dalgası hakim oldu.

Paris Komünü, dünya işçi sınıfı tarihinde çok önemli bir sayfadır; vatan savunmasıyla işçi sınıfı iktidarının örtüştüğü ilk örnektir.

Ancak tarihin ilk proletarya diktatörlüğü girişimi sömürgeler konusunda kötü bir sınav verdi. F.B.Beleyubsky'nin 1979 yılında Moskova'da yayımlanan "Komintern'in Oluşması Öncesinde Uluslararası İşçi Sınıfı Hareketi ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele" makalesinde bu konuda şu değerlendirme yapılmaktadır: "Sömürge halklarıyla uluslararası dayanışma düşünceleri Paris Komünü kurulduğunda da Fransız işçi sınıfı hareketinde derin köklere sahip değildi. Komün'ün önderliği, sömürgelere ilişkin tavrını somut olarak açıklamadı ve Komün'ün yayınlarında Cezayir'de Arapların ayaklanmasına ilişkin olarak Fransız sömürgelerinin geleceği konusunda kaygılar ifade eden makaleler görüldü. Cezayir'deki

⁵⁷ Harman,C., a.g.k., 2008, s.368-374.

Komün destekçileri de yerli nüfusun kurtuluş hareketini göz ardı etti.”⁵⁸

Paris Komünü'nün kanlı bir biçimde bastırılması, Avrupa'ya yayılan gerici dalgası, 1873-1896 küresel ekonomik krizi ve emperyalist sömürüyle sağlanan kaynaklar, Avrupa işçi sınıflarının kapitalist düzenle uyumlu politikalar benimsediği bir süreci hakim kıldı. Paris Komünü sonrasında Avrupa işçi sınıflarının kapitalist düzene karşı kitlesel isyanları ancak Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen ülkelerde ortaya çıktı ve bunlar da yenildi.

⁵⁸ Beleyubsky, F.B., “The International Working-Class Movement and the Struggle Against Colonialism Prior to the Formation of the Comintern,” U, Ulyanovsky, R.A. (ed.), *The Comintern and the East, the Struggle for the Leninist Strategy and Tactics in National Liberation Movements*, Progress Publishers, Moskova, 1979, s. 38.

EMPERYALİZM VE SERMAYEDARLARIN KÂR KAYNAKLARININ ÇEŞİTLENMESİ

Kapitalizm, yarattığı cehennem yol açtığı sorunları aşabilmek için kâr kaynaklarını çeşitlendirme yolunu seçti. Ülkedeki sınıf çelişki ve çatışmalarını yumuşatmada ve engellemede dış kaynaklardan yararlanma, tarihte çok örneği görülen bir uygulamaydı.

Roma'da İsyanları Önlemede Dış Kaynak Kullanımı

2000 yıl önce Roma İmparatorluğu'nda patrisyen (asil) aileler ülke ekonomisinde ve yönetiminde belirleyici güce sahipti. Ayrıca küçük üretici köylülerden oluşan "pleb"ler vardı. Bunların dışında mülk sahibi olmayan özgür Romalılara da "*proletarii*" deniyordu. Günümüzde kullanılan proletarya sözcüğünün kaynağı bu kavramdır. M.Ö. 1. yüzyılda Roma'nın özgür yurttaşlarının nüfusu 3,3 milyonken, kölelerin sayısı 2 milyona ulaşmıştı.

Roma hakim sınıfları, fethedilen yeni topraklara yoksul plebleri ve proleterleri yerleştirerek onların Roma'da karışıklık çıkarmasını engelliyordu.

Ancak genişleme durunca iç sorunlar artmaya başladı. Özellikle M.Ö.73 yılında başlayan ünlü Spartaküs ayaklanması Roma'yı sarstı.

Julius Sezar M.Ö. 44 yılında öldürüldü. Vasiyeti, kızkardeşinin torunu olan Gaius Octavius'un onun yerine geçmesiydi. Bir ara dönemin ardından Octavius tek başına iktidara geçti, Roma İmparatorluğu'nu kurdu, *Augustus* adını aldı, "Roma Barışı" (Pax Romana) sağladı ve ülkeyi M.Ö.27-M.S.14 yılları arasında yönetti.

Roma Barışı'nın önemli unsurlarından biri, Roma'daki patrisyenlerle plebler ve proletarya arasında barış sağlanmasıydı. Augustus bunu sağlayabilmek için Roma'nın

yoksul özgür yurttaşlarına (pleblere ve proletaryaya) ucuz ve daha sonra da bedava buğday dağıttı. Nil vadisinden getirilen bedava buğday, Roma'nın hakimiyeti altındaki bölgelerden gelen haracın bir bölümüyle finanse ediliyordu.

Asiller, Roma "proletarya"sını, sömürü sonucu elde edilen bedava buğdayla sisteme entegre etti. Ayrıca bu yoksul yurttaşlara silah ve zırh da verilerek, Roma ordusunun belkemiğini bunların oluşturması sağlandı.

Bizans'ta İsyanları Önlemede Dış Kaynak Kullanımı

İstanbul'a, yaklaşık 1000 yıl boyunca Bizans İmparatorluğu hakimdi. Günümüzden yaklaşık 1500 yıl önce İmparator Jüstinyen yeni vergiler koydu. 13 Ocak 532 günü yoksul halk büyük bir ayaklanma başlattı. "Nika Ayaklanması" sırasında şehrin yaklaşık yarısı yakıldı, kiliseler tahrip edildi, binlerce kişi katledildi. İki hafta süren ayaklanma sonrasında da 30 bin dolayında isyancı öldürüldü.

Bu ayaklanmadan sonra Bizans imparatorları kentte yaşayanlara ucuz buğday sağlamaya başladı. Bu uygulama, kitlelerin imparatora karşı ayaklanmasını önledi. Ucuz buğday dağıtma uygulaması 12. yüzyıla kadar devam etti. 12. yüzyılda bu uygulama kaldırılınca kent yoksullarının sınıf çıkarları temelindeki ayaklanmaları yeniden başladı.

2000 yıl önce Roma İmparatorluğu'nun proletaryasını ve yoksul pleblerini, 1500 yıl önce Bizans'ın kent yoksullarını sisteme uyumlu kılmalarının yolu, karınlarını doyurmaktı. Karınların doyması için sağlanan buğday da başka ülkelerin sömürülmesinden elde ediliyordu. Ülkede sınıflar arasındaki çelişkinin bir iç savaşa dönüşmesini önlemenin yolu, başka ülkelerin sömürülmesinden sağlanan ekonomik artığın bir bölümünün yoksullara dağıtılmasıydı.

19. yüzyılın ilk yarısında yoğun sınıf mücadelelerinin yaşandığı İngiltere'de 1850'lerde bu yöntem kullanılmaya başlanmıştı.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfının kapitalizme karşı tavrı, başka ülkelerden aktarılan kaynakların bir bölümünün paylaşılmasıyla birlikte değişti. Kapitalizmin mezar kazıcıları kapitalizmin ve emperyalizmin payandalarına dönüştürüldü.

Tekelci Kapitalizm (Emperyalizm) Döneminde Kapitalistin Kârının Kaynağı

Gelişmiş kapitalist ülkelerde 19. yüzyılda sermayedar sınıfın kârının ana kaynağı işçi sınıfının sömürülmesiydi. Bu sömürü ilişkisi bu ülkelerin işçi sınıflarını kapitalizmin mezar kazıcıları haline getiriyor, onları devrimcileştiriyordu.

Ancak daha sonraki dönemlerde kapitalistlerin kârının kaynağı çeşitlendi.

Küçük üreticiliğin tasfiye olmadığı ülkelerde, kapitalistler, fiyat mekanizmaları aracılığıyla, kendi ülkelerindeki küçük üreticilerin ürünlerini değerlerinin altında fiyatlarla satın almaya başladılar. Kapitalistlerin malları ise bu kesimlere değerlerinin üstünde fiyatlarla satıldı. Böylece kapitalistin kârının unsurları çeşitlendi. Bunun sınıflar mücadelesine yansması ise, işçi sınıfının özellikle topraksız ve az topraklı yoksul köylüyle, kırsal kesimde ve kentlerdeki küçük burjuvaziyle sermayeye ve özellikle tekelci sermayeye karşı ittifakı oldu.

Sermaye tekelci sermayeye dönüştükçe, malların fiyatları değerlerinden iyice saptı. Özellikle tekelci kapitalizm (emperyalizm) döneminde sermayedarın kârının önemli bir bölümü, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halklarının yağmalanmasından elde edilmeye başlandı. Bu gelişimin sınıflar mücadelesine yansması, anti-emperyalist mücadelenin yükselmesi oldu.⁵⁹

⁵⁹ Emperyalist sömürü ve kapitalistin kârının kaynağının çeşitlenmesi konusunda yazdığım iki kitap 42 yıl önce Tüm İktisatçılar Birliği (TİB) tarafından yazarı belirtilmeden yayımlanmıştı: *Günümüzde Emperyalist Sömürü Mekanizması*, Tüm İktisatçılar Birliği Yay., Ankara, 1975; *Kapitalizmde Kârın Kaynağı Üzerine (Artık-Değer ve Tekel Kârı Sömürüsü)*, Tüm İktisatçılar Birliği Yay., Ankara, 1975. Her iki kitaba da www.yildirimkoc.com.tr sitesinden ulaşılabilir.

Özellikle son 40-50 yıllık dönemde sermayedar sınıfın kârı içinde sıcak para operasyonlarının önemi arttı. “Kumarhane kapitalizmi” olarak nitelendirilen ilişkiler, üretimden çok parasal ilişkilerle kâr elde etmeye yöneldi. Kapitalizm üretimden kopmaya, iyice parazitleşmeye başladı.

Kapitalistin Kâr Kaynaklarının Analizi ve Sınıf Mücadelesi

Çağımızda insanlığın gelişiminin önündeki en önemli engeli oluşturan, sömürü, zulüm ve savaşa neden olan, insanları bireycileştiren ve bencilleştiren ve dünyayı yok etme tehditlerinin kaynağı olan kapitalizm tarihin çöplüğüne atılacaktır. Kapitalizmin mezar kazıcılarını doğru olarak tespit etmekte kullanılacak en önemli araç, kapitalistlerin kârının kaynağının doğru biçimde analizidir.

Yukarıda belirtilen varsayımlar temelindeki yüksek soyutlama düzeyinde, Marksist emek değer kuramı emperyalizm öncesi dönemin sınıf çatışmalarını açıklamada en önemli araçtır. Ancak emperyalizm dönemindeki ilişkileri bu araçla analiz etmeye çalışmak, gerçekliğin kavranmasına katkıda bulunmamaktadır. Daha da büyük hata, Marksist emek değer kuramını bile kavramadan, bu anlayışı analizlerde kullandığını sanmak veya iddia etmektir.

Avrupa, ABD ve Japonya işçi sınıflarının emperyalist sömürü olanaklarının yaratılması sonrasında ehlileştirilmesi, evcilleştirilmesi, reformistleştirilmesi ve emperyalist sömürünün aleti olarak kullanılması bu süreçle oldu.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının yeniden devrimcileşmesinin önkoşullarından biri ise emperyalist sömürünün sona erdirilmesidir.

Emperyalist sömürden emperyalist ülkelerin işçi sınıflarına aktarılan pay dikkate alınmadan bu ülkelerin bazılarında zaman zaman ortaya çıkan işçi eylemlerini, yaklaşan bir devrimin habercisi sanmak, emek değer kuramının ve emperyalizm döneminde kapitalistin kârının çeşitlenmesinin kavranmadığının bir göstergesidir.

Emperyalist Sömürü ve Emperyalist Ülkelerde İşçi Sınıfı

Kapitalist sömürü işçi sınıfları için bir cehennem yarattı. Bu cehennem ise kapitalizmin mezar kazıcılarını üretti. Sermayedar sınıfın gelişen ve ürküten sınıf mücadelesine tepkisi ise, emperyalist sömürüyle kendi işçi sınıfına önemli yararlar sağlamak, onları emperyalizmin ve kapitalizmin paydalarına ve askerlerine dönüştürmek oldu. Engels daha 1858 yılında İngiltere’de proletaryanın bu dönüşümünü belirliyor ve “burjuva proletarya”dan söz ediyordu.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları emperyalist sömürüden nasıl yararlanmaktadır? Emperyalist dönemde kapitalistin kârının kaynağının çeşitlenmesi, ülke içinde ve uluslararası düzeyde sınıflar saflaşması ve mücadelesini nasıl etkilemektedir?

Emperyalist sömürü, yağma ve talan sayesinde elde edilen kaynaklarla, emperyalist ülke işçi sınıfları önemli kazançlar elde etti.

Ucuz Tüketim Malları

Sömürü sayesinde emperyalist ülkelerdeki temel tüketim malları ucuzlatılabildi. Sömürge ve yarı-sömürgelerden ve günümüzde az gelişmiş ülkelerden sağlanan ucuz gıda maddeleriyle ve ucuz hammaddelerle hayat daha ucuz hale getirilerek, emperyalist ülkelerdeki işçilerin satınalma gücü artırıldı. Örneğin, Türkiye gibi ülkelerde düşük ücretlerle ve kötü çalışma koşullarında üretilen giyim eşyaları, televizyon setleri, buzdolapları, vb., emperyalist ülkelerin işçilerinin tümünün bu malları ucuza temin edebilmesini olanaklı kıldı. Türkiye’de gömlek üreten işçilerin ücretleri artınca, bundan zarar görenler arasında Avrupalı işçiler (tüketiciler) de bulunmaktadır.

Tony Cliff, 1957 yılında yayınlanan bir makalesinde, emperyalizmin geri ve sömürge ülkelerden son derece ucuza gıda maddesi ve hammadde sağladığını ve bundan yalnızca işçi aristokrasisi gibi bir azınlığın değil, endüstrileşmiş ülkelerin işçi sınıfının bütününe yaşam standardının olumlu biçimde etkilendiğini yazmaktadır. Tony Cliff, aynı makalede, geri ve

sömürge ülkelerin, endüstrileşmiş ülkelerde üretim fazlası eğilimini zayıflattığına, işsiz sayısını azalttığına, kâr oranında bir düşme olmaksızın ücretleri artırdığına da değinmektedir.⁶⁰

Düşük Maliyetli İşçi İthalı

Ayrıca, sömürge ve yarı-sömürgelerden ve ardından günümüzde az gelişmiş ülkelere getirilen işçilere düşük ücretler ödenerek, en pis ve tehlikeli işler yaptırıldı, kentlerin altyapıları inşa edildi.

Emperyalist sömürü sayesinde emperyalist ülkelerin şirketleri kârlarını artırdıkça, işçilerin gerçek ücretleri yükseltildi, çalışma koşulları geliştirildi.

Emperyalist ülkelerde işçilerin az gelişmiş ülke işçilerine göre çok daha yüksek ücretlerinin, çok daha iyi yaşama ve çalışma koşullarının temel nedeni, daha yüksek üretkenlik düzeyi midir, tekelci kapitalizmin (ve emperyalizmin) sömürüsü mü? Charles Bettelheim, farkın kaynağının üretkenlik düzeyleri arasındaki fark olduğunu ileri sürmektedir. Arghiri Emmanuel ise farkın sömürüden (eşit olmayan değişimden) kaynaklandığını savunmaktadır.⁶¹

Farklılığın Kaynağı Üretkenlik Farkı Değil

Farkın asıl kaynağının emperyalist sömürü olduğu basit birkaç örnekle kolayca anlaşılabilir.

İngiltere’de ve Türkiye’deki belediye otobüs şoförlerinin veya tezgahhtarların ücretleri ve çalışma/yaşama koşulları arasında büyük fark vardır. Her iki ülkede de bu alanda kullanılan teknoloji aynıdır. Türkiye’deki belediye otobüs şoförlerinin ve tezgahhtarların çalışma süresi, temposu ve yoğunluğu ise İngiltere’dekilerden daha fazladır. Aradaki farkın nedeni, İngiltere’deki şoförün emperyalist sömürüden yararlanabilmesidir.

⁶⁰ Cliff, T., “Economic Roots of Reformism,” *Socialist Register*, 1957.

⁶¹ Bu konuda bkz. Emmanuel, A., *Unequal Exchange, A Study of the Imperialism of Trade, with Additional Comments by Charles Bettelheim*, NLB, Londra, 1972. Tartışmaların özeti için bkz. Munck, R., *The New International Labour Studies: An Introduction*, Zed Books, 1988, s.195-196; Amir, S., *Accumulation on a World Scale*, Vol.1, MR Press, New York, 1974, s. 22 ve 26.

Ulusötesi şirketler çeşitli ülkelerdeki yatırımlarında benzer teknolojiler kullanmaktadır. Ancak azgelişmiş ülkelerde ücretler daha düşük, çalışma ve yaşama koşulları daha kötüdür.

Emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının azgelişmiş ülkelere göre daha iyi yaşama ve çalışma koşullarına sahip olmasının temelinde kapitalistin kârının kaynaklarının çeşitlenmesi ve kârın artması yatmaktadır. Bu kâr artışı, 19. yüzyılın ortalarına kadar İngiltere’de ve tekelci kapitalist (veya emperyalist) döneme kadar örneğin Fransa’da kapitalist düzen açısından önemli bir tehdit oluşturan işçi sınıflarının ehlileştirilmesini, evcilleştirilmesini ve düzenle bütünleştirilmesini sağlamıştır.

Günümüzde emperyalist ülkelerde üretim araçları mülkiyetine sermayedar sınıf sahiptir ve bir artık-değer sömürüsü vardır. Marksist emek değer kuramı bu sömürünün ana hatlarını açıklamaktadır. Ancak emperyalizm olgusu ve kapitalistin kârının böylece çeşitlenmiş olduğu gerçeği dikkate alınmazsa, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının günümüzdeki yaşama ve çalışma koşulları da, emperyalizmi ve kapitalizmi destekleyen ve savunan toplumsal ve siyasal tavırları da açıklanamaz.

Emperyalist Ülkelerin İşçi Sınıfları Sömürüden Başka Nasıl Yararlanıyor

Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının emperyalist sömürüden sağladıkları yararlar bunlarla da sınırlı değildir.

Emperyalist sömürüden devlete aktarılan kaynaklarla “sosyal refah devleti”nin finansmanı gerçekleştirildi; toplumun tüm kesimlerine eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, toplu konut, toplu taşımacılık, vb. alanlarda önemli yararlar sağlandı.

Emperyalist ülkelerin hemen hemen tümünde, asgari düzeyde geçimini sağlayacak bir geliri olmayan kişilere bu gelirin devlet tarafından ve vergi gelirleriyle finanse edilerek sağlanması da sosyal devletin önemli unsurlarından biridir. Ancak bu vergilerin en önemli kaynağı da, emperyalist tekellerin uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği yüksek kârlardır. İşçilerden kesilen verginin bir

bölümü bile, işçilerin emperyalist sömürü sayesinde elde edebildikleri yüksek ücretlerden alındığı için, emperyalist sömürü ile bağlantılıdır.

Sermayedar sınıfla girilen ittifak sayesinde, emperyalist ülkelerde işçi hakları, sendikal hak ve özgürlükler ve demokratikleşme daha kolay elde edildi; işçi sınıfının kapitalist sisteme karşı başkaldırıları durduruldu. Birçok ülkede genel oy hakkının elde edilmesi bile, emperyalist döneme geçişle mümkün oldu.

Bu dönemde emperyalist ülkelerde kamu kesimindeki istihdamın toplam istihdam içindeki payı arttı. Kamu kesiminde iyi koşullarla istihdam, sınıf bilincini zayıflattı; işçi sınıfının emperyalist devletle bütünleşme eğilimini güçlendirdi.

Bazı emperyalist ülkeler, sömürgeleri sayesinde işsizliği azalttı; işsizlerin bir bölümü sömürgelere yerleştirildi veya emperyalist ülke şirketlerinin sömürgelerdeki işyerlerinde geçici sürelerle yüksek ücretlerle çalıştırıldı. Bu işçiler de yerli işçilerle ortak bir mücadele içine genellikle girmediler.⁶²

Ayrıca, emperyalist ülke tekellerinin dünya ölçeğindeki faaliyetleri sayesinde emperyalist ülkedeki yatırımları ve istihdam edilen işçi sayısı arttı. İşçinin çalıştığı şirketin başarısı işçinin (a) istihdamını, (b) daha yüksek ve daha iyi çalışma koşullarını, (c) sosyal güvenliğini, emeklilik haklarını ve yararlandığı sağlık hizmetlerini, (ç) bazı durumlarda şirkete ait konutlarda kalabilmelerini, (d) hisse senedi sahibiyse, gelirini; (e) emeklilik fonu şirket hisselerine yatırım yaptıysa, emeklilik gelirinin artmasını sağladı ve sağlıyor. Bazı şirketlerde kâra dayalı ücret sistemleri veya kâra bağlı ikramiye uygulamaları, bu çıkar bütünleşmesini daha da pekiştirdi.⁶³ Ayrıca, işçinin kendisinin veya bağlı bulunduğu emeklilik

⁶² Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işsizlik oranı düzeyi ve artışı, yüksek ve daha da yükselen işgücüne katılım oranları çerçevesinde değerlendirilmelidir.

⁶³ "Ücreti şirketin performansı ile bağlantılı kılan mali katılım planlarının çeşitliliği ve hisse senedi sahipliği programları 1980 yılından beri Avrupa Birliği üyesi devletlerin çoğunda hızla artmıştır." Waddington, J.-Hoffmann, R., "Trade Unions in Europe: Reform, Organisation and

fonunun elinde hisse senedinin bulunması, işçiyi hem şirketine, hem de genel olarak kapitalizme daha sıkı bağlarla bağladı.

Kapitalizmin Mezar Kazıcılığından Emperyalizmin ve Kapitalizmin Payandalığına

19. yüzyılın ortalarına kadar kapitalizmin sonuçlarına, kapitalizmin yarattığı cehenneme ve sefalete karşı mücadele eden işçi sınıfları, kapitalizmle uzlaştıkça sefilleşti; kapitalizmin mezar kazıcıları olarak düşünülenler, emperyalizmin ve kapitalizmin payandalarına, destekçilerine dönüştü.

Bu konumda olanlar yalnızca işçi aristokrasileri, işçi sınıfının bazı kesim veya katmanları veya sendikalı işçiler değildir; işçi sınıflarının bütünüdür. “Sosyal refah devleti” uygulamaları, işçi sınıfı içinde katmanlara veya kesimlere göre bir ayırım yapmamakta, işçi sınıfının bütününe önemli destekler sağlamakta ve hatta özellikle de daha dezavantajlı konumda olan kesim ve bireyler için pozitif ayırmacılık yapmaktadır.

Sömürgelerden, eski sömürgelerden ve yeni-sömürgelerden getirilen kara, sarı veya beyaz derili işçiler, emperyalist ülke işçi sınıfında tabakalaşma yarattı; en zor, tehlikeli ve itibarsız işler bu işçilere yaptırıldı. Ayrıca, emperyalist politikalar, emperyalist ülke işçi sınıfına psikolojik bir rahatlama getirdi; bu insanlar “en alttakiler” olmaktan kurtuldu; sermayedarlarla ilişkilerindeki olumsuz konumlarını unutturacak biçimde kendilerini daha üstün görebilecekleri sömürge ve yarı-sömürge ülkeler halkları vardı.

Emperyalist ülkenin attığı “sofra kırıntıları” yalnızca sendikalı işçilere değil, sınıfın çok büyük kesimlerine önemli yararlar sağladı. Sosyal devlet uygulamalarında ve yasayla sağlanmış iş güvencesinde, sendikalı-sendikasız işçi ayırımı yoktur. Ücretler ve diğer çalışma koşulları konusundaki ileri haklar ise ya toplu iş sözleşmeleri, ya bağıtlanmış toplu iş sözleşmelerinin diğer işyerlerine teşmil edilmesi, ya da sendika dışında işyeri konseyleri

Restructuring,” Waddington, J.-Hoffman, R. (ed.), *Trade Unions in Europe, Facing Challenges and Searching for Solutions*, ETUI, Brussels, 2000, s.49.

ile işverenler arasında imzalanan anlaşmalarla işçi sınıfının çok daha geniş kesimlerine yaygınlaştırıldı. Sosyal devlet öncelikle işçi aristokratlarını değil, işçi sınıfının en alttakilerini korudu.

Sınıf Çatışması Yerine “Sosyal Ortaklık”

Emperyalist ülkenin devleti, sermayedarları ve işçi sınıfı arasındaki bu çıkar bütünlüğü, “sosyal ortaklık” olarak doğru bir biçimde formüle edilirken, çeşitli yapılanmalar ve anlaşmalarla da kurumsallaştırıldı. Çeşitli biçimlerde yönetime katılma uygulandı. Toplumsal anlaşmalar imzalandı. İşyeri konseyleri yaygınlaştırıldı. Ekonomik ve Sosyal Konsey benzeri yapılanmalar yaratıldı. “Sosyal diyalog” geliştirildi. Bu konu aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfları, bu ve benzeri nedenlere bağlı olarak, özellikle kapitalizmin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaklaşık 30 yıl süren Altın Çağı boyunca emperyalizme ve kapitalizme sahip çıktı, devletlerinin ve sermayedar sınıflarının emperyalist politikalarını destekledi.

Kapitalizm 1970’li yıllarda krizler dönemine girince, sosyal devlette bir zayıflama yaşandı. Ancak emperyalist sömürü aracılığıyla kaynak aktarma büyük ölçüde devam etti. Kapitalist sistem, sosyal devletin zayıflamasının yol açabileceği tepkileri, işçileri ve emeklilik fonlarını hisse senedi sahibi yaparak ve işyerlerinde kâra dayalı ücret sistemlerini teşvik ederek büyük ölçüde giderdi.

Böylece, ekonomik krizler sınıf çelişkilerinin keskinleşmesine, önemli toplumsal ve siyasal sorunlara yol açmadı; tam tersine, emperyalist ülkelerin işçi sınıfları ile sermayedarları arasında hem şirketler düzeyinde, hem de ulusal düzeyde daha gelişkin bir bütünleşme gündeme geldi. Gelişmiş kapitalist ülkelerde grevlerin azalmasında, hisse senedi sahipliğinin ve kâra dayalı ücret sistemlerinin de etkisi oldu.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, aldatıldıkları için değil, kısa vadeli somut çıkarları bu sömürü düzeninin devamında olduğunu

kavradıklarından, bu toplumsal ve siyasal çizgiyi izledi. Bu nedenle emperyalist ülkelerde sermayedar sınıf ve işçi sınıfları, aralarındaki ilişkiyi çok doğru bir biçimde “sosyal ortaklık” olarak adlandırmaktadır.

Emperyalist Ülkelerde Sınıf Mücadelesi Nasıl Gelişir

İşçi sınıfının büyük bölümü kapitalizm çerçevesinde hayatından memnun olduğu sürece (artık-değer sömürsü olsa bile) alternatif arayışına girmez.

Emperyalist sömürü ve yağma devam ettiği sürece de emperyalist ülkelerin işçi sınıfları kapitalizm çerçevesinde hayatından şu yada bu ölçüde memnun olur.

Emperyalist sömürünün, emperyalistler arası mücadeleyle azaldığı durumlarda milliyetçilik ön plana çıkar ve işçi sınıfı, kendi sermayedarlarıyla birlikte, emperyalist yağmadan pay almaya çalışır.

Ancak emperyalist sömürünün az gelişmiş ülke halkları ve sosyalist ülkeler tarafından kalıcı bir biçimde geriletildiği durumlarda, emperyalist ülke işçi sınıfı kendi sermayedar sınıfıyla mücadeleye zorlanır.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını yeniden devrimcileştirebilecek etmenler (i) ciddi iktisadi çöküntü, (ii) büyük yıkıma yol açan savaşlar ve/veya (iii) anti-emperyalist mücadelenin başarılarıdır.

Emperyalist ülkelerde seyrek de olsa dönem dönem militan işçi eylemleri de görüldü. Ancak bu eylemlerin hemen hemen tamamı, bazı alanlarda hak kayıplarını önlemeye, kapitalizmin sınırları içinde ücretleri yükseltmeye, çalışma ve yaşama koşullarını düzeltmeye yönelikti.

İşçi sınıfını ehilleştirme, evcilleştirme ve sistemle bütünleştirme girişimlerine tek tek sermayedarların direndiği koşullarda, burjuvazinin genel ve uzun vadeli çıkarlarını savunan devletler, gereken tavizleri verdi.

Kapitalizm, emperyalist sömürü ve bir ölçüde de üretici güçlerde meydana getirdiği gelişme sayesinde, işçi sınıflarını geçmişte kendisinin attığı cehennemden kurtardı; kapitalist sistem içinde memnun kalacakları bir yaşam, güvence ve geleceğe ilişkin umut verdi. Kapitalizmin bireycileştirici ve yabancılaştırıcı etkisi nedeniyle ruh ve akıl sağlığını yitirenler için de bakım hizmeti sağladı.

Emperyalizm, işçi sınıfı saflarında enternasyonalizmi değil, milliyetçiliği ve şovenizmi güçlendirdi.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, emperyalist sömürüye borçlu oldukları iyi yaşama ve çalışma koşullarının sürdürülebilmesi için saldırgan ve haksız bir milliyetçiliğin (ve hatta şovenizmin) esiri oldu.

Emperyalizmin baskı ve sömürsü altındaki ülkelerin, nüfus içindeki payları hızla yükselen işçi sınıfları ise, anti-emperyalist mücadelede tarihsel olarak devrimci bir milliyetçiliğe yöneldi.

“Küresel saldırı küresel direniş”e yol açmadı. Emperyalizm, işçi sınıfı enternasyonalizmini de parçaladı, tüm ülkelerde işçi sınıfı saflarında milliyetçiliği güçlendirdi.

Bu süreçte, emperyalist ülkelerin 19. yüzyıl Marksistlerinin önemli bölümü, kapitalizmin ve emperyalizmin destekçisi sosyal demokratlara, sosyal şovenlere, sosyal emperyalistlere dönüştü.

SERMAYEDAR SINIFIN İŞÇİ SINIFINI KAPİTALİZMLE UYUMLULAŞTIRMASI: SOSYAL ORTAKLIK

Kapitalizmin yarattığı cehennem, Avrupa'nın önde gelen ülkelerinde yerel ayaklanmalara, düzen-dışı ve/veya düzen-karşıtı örgütlenmelere ve eylemlere yol açmıştı. Bunların yanı sıra, 1815-1848 döneminde Avrupa'da üç önemli devrim dalgası yaşandı.

Kapitalizm Çıkış Yolları Arıyor

Avrupa'da ilk devrim dalgası 1820-1824 döneminde gerçekleşti. İspanya'da ve Napoli'de 1820 yılında, Mora Yarımadası'nda 1821 yılında ayaklanmalar oldu. Bunlardan yalnızca Osmanlı'ya karşı gerçekleştirilen Yunan ayaklanması, Avrupalıların desteğiyle, başarıyla sonuçlandı.

İkinci devrimci dalga 1829-1834 döneminde gerçekleşti. 1830 devrimci dalgası Batı Avrupa'da burjuvazinin aristokrasiyi kesin yenilgiye götürmesi sonucunu getirdi. İlk kez bu dönemde İngiltere ve Fransa'da işçi sınıfları bağımsız birer hareket olarak ortaya çıktı.

Üçüncü devrimci dalga 1848 yılında patladı. Fransa, İtalya, Prusya devletleri, Habsburg İmparatorluğu'nun büyük bölümü ve İsviçre'de (1847) ayaklanmalar oldu. Bu gelişme, İspanya, Danimarka ve Romanya'yı da etkiledi. İrlanda, Yunanistan ve İngiltere'de de olaylar oldu. Kendiliğinden doğan ve hızla Avrupa'nın büyük bölümünü etkileyen bu ayaklanma dalgasında işçi sınıfı belirleyici rol oynadı. Ancak işçi sınıfı, harekete geçtiği hızda yenilgiye uğradı.⁶⁴ Marx 18 Mart 1852 tarihinde şunları yazıyordu: "Paris proletaryası öylesine yenilmiş, imha edilmiş ve bozguna uğratılmıştı ki, bugüne kadar kendilerine gelemediler."⁶⁵

1864 yılında Birinci Enternasyonal'in kurulması Avrupa ülkelerinde burjuvazi açısından önemli bir tehdit olarak algılandı. Komünistler, işçi sınıfının sınıfsız bir toplum yaratılmasındaki

⁶⁴ Hobsbawm, E., a.g.k., 1996, S.109-112.

⁶⁵ Kuczynski, J., a.g.k., 1967, s.190.

gücünü ve tarihsel misyonunu görmüşlerdi. Ancak bunu gören tek güç komünistler değildi. Gelişen, güçlenen, siyasal iktidardaki güç ve etkisini artırdıkça daha bilinçli politikalar izlemeye başlayan burjuvazi de, işçi sınıfının bu potansiyelini kavradı ve bu tür girişimlere karşı gereken önlemleri almaya başladı.

İşsizlere Sömürgelere Yerleşme Olanığı

İşçi sınıfının yukarıda özetlenen gelişmeler çerçevesinde mevcut düzen açısından ciddi bir tehdit oluşturması, sermayedar sınıfı belirli önlemler almaya zorladı. Ayrıca, 1850'li yıllardan itibaren yaşanan ekonomik canlanmanın sağladığı olanaklar da kaynak sorununa bir ölçüde çözüm getiriyordu. Tekelci kapitalizm (emperyalizm) öncesi dönemin sömürgeleri de, hem kaynak aktarmada, hem de nüfus fazlasını yerleştirmede kullanılmaya başlandı.

Kapitalizmin yarattığı işsizlik ve işsizliğin yol açtığı toplumsal huzursuzluk, nüfus fazlasının aktarılabilceği sömürgeler konusunu gündeme getirdi. Örneğin, İngiltere'de 1830-1831 yıllarında tarım işçilerinin ve yoksul çiftçilerin büyük çiftliklere yaptıkları saldırılar (Kaptan Swing hareketi), bu insanlardan kurtulma ve bu insanlara daha iyi koşullarda yaşama olanaklarının sağlanması açısından sömürgeciliği teşvik etti. İngiltere'nin Avustralya ve Yeni Zelanda'yı sömürgeleştirmesinde önemli rolü olan Edward Gibbon Wakefield'in Swing olaylarından etkilendiği ve işgücü ve sermaye fazlasının aktarılması için sömürgeciliği önerdiği bilinmektedir.⁶⁶

Almanya'da (Prusya'da) büyük toprak sahipleri, Mülkiyetin Korunması ve Ulusun Tüm Sınıflarının Refahının Artırılması İçin Birlik adıyla 1848 yılında kurdukları örgütlenmede, işçilerin çalışma ve yaşama koşullarının iyileştirilmesini gündeme getirdi.⁶⁷

Fransa'da da benzer bir durum yaşandı.

⁶⁶ Garnett, R., *Edward Gibbon Wakefield, The Colonization of South Australia and New Zealand*, Londra, 1848, s.80-82.

⁶⁷ Grebing, H., a.g.k., 1969, s.32.

Fransız sermayedar sınıfı isyancı işçilerden kurtulmada sömürgeleri bir araç olarak kullandı.

Sermayedar sınıf ülkede sürekli olarak bir yedek sanayi ordusunun veya işsizler ordusunun bulunmasını ister. Ancak işsizler ordusunun boyutları çok büyüdüğünde, önemli toplumsal gerginlikler ortaya çıkar. Bu koşullarda, işsizlerin ülke dışında yerleştirilebilmesi önemli bir subaptır.

Fransız sömürgeciliği, çok sayıda Fransız işçisinin ve yoksulunun yerleştirilerek toprak sahibi edildiği olanaklar sağladı. Örneğin, 1848 yılı Ekim-Aralık döneminde yaklaşık 13 bin Fransız, sömürgeleştirilmiş olan Cezayir'e yerleştirildi. Bu kişilerin çoğu, 1848 Haziran ayaklanmasında barikatlarda çarpışmış işçilerdi. Fransız hükümeti, bu kişilerin Cezayir'de öncü çiftçiler olmalarını ve böylece ülkenin isyancılardan kurtulmasını sağlamak amacıyla bu kişilerin Cezayir'e nakledilmeleri, onlara arazi, hayvan ve tarım aletlerinin temin edilmesi için 55 milyon frank harcadı.⁶⁸

Yukarıda ele alındığı gibi, 19. yüzyılda Avrupa'da işçiler için sorunlar arttıkça, milyonlarca insan çözümü kapitalizmin sonuçlarına ve kapitalizme karşı mücadelede değil, sömürgelere göçte buldu. Birçok insanın göç ettiği ABD de eski bir sömürgeydi. Avrupa işçi sınıflarının sömürgecilikten yarar sağlamasının bir boyutu bu göç olanağıdır. Sermayedar sınıf da bu seçeneği çok akıllı bir biçimde kullandı.

Burjuvazi Emperyalist Sömürüyü İşçileri Evcilleştirmede Çok Bilinçli Bir Biçimde Kullandı

Sömürgelerin yağmalanmasından ve sömürülmesinden sağlanan ekonomik artığın bir bölümü de, önce İngiltere'de, kapitalist düzen açısından bir tehdit oluşturma eğilimi artan işçilere paylaştırıldı.

İngiltere'nin emperyalizmi ve sosyal reformu birlikte götürme politikası, İngiltere'de Muhafazakar Parti'nin önderlerinden ve başbakanlardan Benjamin Disraeli'nin 1870'li yıllardaki çizgisiyle

⁶⁸ www.ohio.edu/chastain/dh/frenchco.htm

ilgili olarak şöyle değerlendiriliyordu: “1870’li yıllarda Disraeli’nin önderliği altında, emperyalizmle aynı zamanda sosyal reform uygulama konusundaki belirgin arzu zaten vardı. Disraeli, 1872 yılında Kristal Saray’da yaptığı konuşmada, Muhafazakar Parti’nin üç önemli amacını ilan etti: Eski kurumların sürdürülmesi, İmparatorluğun güçlendirilmesi ve halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi. Muhafazakarların 1874 yılındaki büyük seçim zaferi büyük çoğunlukla alt orta sınıftan ve işçilerden yeni seçmenlere bağlıydı ve emperyalizmle sosyal reformu birleştirmenin çekiciliğini gösterdi.”⁶⁹

Almanya’da Bismarck’ın 1880’li yıllardaki korumacılığının ve “sosyal emperyalizm”inin kuramsal temellerini sağlayanlar, çoğunluğu üniversite profesörü olan “Koltuk Sosyalistleri” (“Katheder-Sozialisten”, “Socialists of the Chair”) idi. Bu akım, kapitalizmin yaşayabilmek için dış pazarlara ihtiyaç duyduğunu söylüyor ve bu konuda sanayicilerle işçilerin çıkarlarının ortak olduğunu vurguluyordu.⁷⁰

19. yüzyılın önemli iktisatçılarından biri Nassau Senior (1790-1864) idi. Senior’un görüşlerinin köklü bir biçimde değişmesinde İngiltere’de işçilerin insanlıkdışı çalışma ve yaşama koşullarına gösterdikleri sert tepki belirleyici oldu. İktisadi düşünce tarihçisi E.K.Hunt bu süreci şu şekilde anlatmaktadır:

“1829 ile 1842 yılları arasında İngiltere çalışma yaşamına ilişkin uzun bir dizi zorluk yaşadı. Sanayileşme İngiliz işçi sınıfını hemen hemen insanlık düzeyinin altında bir sömürüye ve rezalete sürüklemişti. İşçi sınıfı 1820’lerde ve 1830’larda mücadeleyle karşılık verdi. 1829 yılından sonra işçileri örgütlemek için birçok kitlesele çaba gösterildi ve bunlar çoğunlukla sert baskıyla karşılaştı. Bunun sonucu ise yaygın grevler, ayaklanmalar ve endüstriyel sabotajdı ve bunların tümü

⁶⁹ Baumgart, W., *Imperialism, The Idea and Reality of British and French Colonial Expansion, 1880-1914*, Oxford University Press, New York, 1982, s.168.

⁷⁰ Semmel, B., a.g.k., 1960, s.18.

Senior'ü ciddi biçimde korkuttu. Görüşlerinin bazılarının değişmesinde özellikle önemli olan, kendisinin '1830 yılının korkunç sonbaharında İngiltere'nin güneyine korku salan yangınlar ve ayaklanmalar' dediği olaylardı.”⁷¹

“Nassau Senior'da işçi sınıfının kitle eylemleri konusunda büyük bir dehşet yaratan '1830 yılının korkunç sonbaharı', işçilerin, endüstri devriminin kendilerine ve ailelerine yaptığına karşı nefretlerini ifade ettikleri bir dizi grev, ayaklanma ve isyanın yalnızca biriydi. Endüstrileşme, işçilerin geleneksel yaşam biçiminin tümüyle tahrip edilmesi sonucunu doğurmuştu. Bir iş bulmanın ve işe sahip olmayı sürdürebilmenin meyveleri, fabrikalardaki katı disiplin ve kentlerdeki acınacak yaşama koşullarıydı. Yüksek oranlı işsizlik, bir iş bulabilmeyi ve elinde tutabilmeyi son derece belirsiz kılıyordu. Ayrıca, üretken teknolojideki birçok önemli değişiklikle birlikte, çok sayıda işçi için zorunlu ve teknolojiyle bağlantılı iş kayıpları geliyordu. Buna göre, birçok işçi direnişini ortaya çıkaran üç kötülük, düşük ücretler, kötü çalışma ve yaşama koşulları ve ekonomik güvencesizlikti.”⁷²

İngiltere'nin sömürgesi Yeni Zelanda'nın bir dönem başbakanı olan Julius Vogel 1879 yılında şunları söylüyordu: “İngiltere denizaşırı topraklarını kaybeder kaybetmez, işçilerle üst sınıf arasında acımasız bir savaşın alanı olacaktır.”⁷³

İngiliz sömürgeciliğinin ve emperyalizminin ünlü savunucularından, büyük bir elmas şirketinin sahibi ve kendi adını verdiği Rodezya devletinin kurucusu Cecil John Rhodes (1853-1902) 1895 yılında şunları söylüyordu:

“Dün Londra'nın Doğu Yakası'ndaydım ve işsizlerin düzenlediği bir mitinge katıldım. Vahşi konuşmalar dinledim;

⁷¹ Hunt, E.K., a.g.k., 1979, s.123.

⁷² Hunt, E.K., a.g.k., 1979, s.135.

⁷³ Baumgart, W., a.g.k., 1982, s. 145.

*bunlar yalnızca 'ekmek', 'ekmek' isteğiydi; ve eve dönüşüm sırasında bu sahneyi değerlendirdim ve emperyalizmin önemi konusunda her zamankinden daha fazla ikna oldum. (...) Oluşturduğum düşünce toplumsal soruna bir çözümdür, diğer bir deyişle, Birleşik Krallığın 40.000.000 yaşayanını kanlı bir iç savaştan kurtarmak için, biz sömürge devlet adamları, bu fazla nüfusu yerleştirmek, fabrikalarda ve madenlerde üretilen ürünler için yeni pazarlar sağlamak için yeni topraklar elde etmeliyiz. Her zaman söylediğim gibi, İmparatorluk bir geçim (maîşet, "bread and butter," Y.K.) sorunudur. Eğer iç savaştan kaçınmak istiyorsanız, emperyalist olmak zorundasınız."*⁷⁴

İngiliz işçi sınıfının evcilleştirilmesi, ehlileştirilmesi ve reformistleştirilmesi, İngiliz burjuvazisinin yukarıda örnekleri verilen çok bilinçli politikalarının sonucuydu.⁷⁵ Bu politikalar sayesinde, İngiliz işçi sınıfı, 1867 yılında genel oy hakkına kavuştuktan sonra, 40 yılı aşkın bir süre, emperyalist politikaların savunucusu ve uygulayıcısı Liberal Parti'yi destekledi.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının sefaletten kurtulması veya kurtulmak için sefilleşmesi, Avrupa burjuvazisinin bu yeni "evcilleştirme" politikalarının başarılı olması sayesinde gerçekleşti.

Sendikalar da Sömürgeciliği Destekledi

İngiltere'de 19. yüzyılda birçok kişi ve kuruluş, İngiltere'nin "uygarlaştırıcı misyonu"na inanıyordu. Ancak, sömürgelerdeki yerlilere yardımseverlik duygularıyla ve adaletli bir biçimde yaklaşılmalıydı. İngiliz işçi hareketi de bu anlayışı benimsedi. Avam Kamarası'nda sömürgecilik konuları tartışıldığında, sendikalar ve temsilcileri İmparatorluğu ve sömürge sistemini veri kabul ediyor;

⁷⁴ Aktaran, Beaud,M., a.g.k., 2001, s.159-160.

⁷⁵ Eric Hobsbawm şu saptamayı yapmaktadır: "Hükümetin ve giderek artan biçimde önemli endüstrilerin (işverenlerinin, Y.K.) temel tavrı, büyük hayvan avcılığı yerine arslan terbiyecisi olmak olmuştur." Hobsbawm,E.J., "Trends in the British Labour Movement," *Labouring Men, Studies in the History of Labour*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1964, s.336.

ancak sömürgelerde sendikal hakların tanınmasını ve angaryaya karşı çıkılmasını istiyorlardı.⁷⁶

İngiliz işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, sömürgeciliğin ortadan kaldırılmasını, sömürgelere bağımsızlık verilmesini ve sömürge halklarının demokrasiye kavuşmasını savunmadı. Demokrasinin beşiği olduğu ileri sürülen İngiltere’de sermayedar sınıf da, işçi sınıfının çok büyük kesimleri de, sömürge sisteminin devamını savundu ve bağımsızlığın olmadığı bir ülkede demokrasinin varolamayacağı gerçeğini görmezden geldi. İngiliz Sendikalar Kongresi’nin inceleme imkanı bulunan 1916-1968 dönemi genel kurul raporları ve tutanaklarında, 1925 Kongresi dışında, sömürgelerin bağımsızlığını isteyen herhangi bir karar kabul edilmemiştir.

Sömürgeciliği Destekleyen “Sol” Hareketler

İngiltere’de ilk Marksist örgütlenme 1882 yılında Henry Mayers Hyndman’ın önderliğinde kurulan Sosyal Demokrat Federasyon’du.

Bir yıl sonra, 1883 yılında da, sosyal emperyalizmi savunan Fabian Derneği kuruldu.

Robert Blatchford isimli bir sosyalist gazeteci 1891 yılında “Clarion” isimli bir haftalık dergi çıkarmaya başladı. Bu dergi Birinci Dünya Savaşı öncesinde işçiler arasında yaygın bir biçimde okunuyor ve onları etkiliyordu.

Blatchford, bu dergide, İngiliz halkının ve İmparatorluğun birliği ve türdeşliği için verilen mücadelenin sosyalistlerin enternasyonal sınıf mücadelesinden çok daha önemli olduğunu anlatıyor ve şunları söylüyordu: “Kitleler daha iyi eğitilmeli, daha iyi yönetilmeli, daha iyi öğretilmeli ve daha iyi muamele görmelidir; yoksa İmparatorluk parçalanacaktır. (...) Yoksullar çürürse, İmparatorluk çürümüş demektir. Otlardan asker ve denizci yapamayız. (...) Eğer

⁷⁶ Tichelman, F., “Socialist ‘Internationalism’ and the Colonial World, Practical Colonial Policies of Social Democracy in Western Europe Before 1940 with Particular Reference to the Dutch SDAP,” Holtman, F.v.- Linden, M.v.d., *Internationalism in the Labour Movement 1830-1940*, Cilt I, E.J.Brill, Leiden, 1988, s.95.

İmparatorluk ayakta duracaksa, sağlıklı ve eğitimli ve birlik içinde bir halka sahip olmalıyız.”

1902 yılında kurulan Liberal League’in programında emperyalizmin ve sosyal reformun desteklenmesi yer alıyordu.

1902 yılının sonlarında Fabian Derneği’nin kurucularından Sidney ve Beatrice Webb, Sosyal Emperyalist Parti adıyla bir örgüt oluşturmak amacıyla bir dernek kurdular; ancak bu girişim sonuçlanmadı.⁷⁷

20. yüzyılın başlarında İngiltere’de işçi sınıfının çıkarlarının sermayenin çıkarlarıyla bütünleştirilmesi amacıyla dağıtılan milyonlarca broşürde ve el ilanındaki anlayış, serbest ticarete karşı çıkmaktı. “Niçin grev kırıcı işçilerce üretilen malların bu ülkeye gümrük vergisiz olarak girmesine izin verelim de, İngiliz işçilerini istihdam olanaklarından ve ücretlerden mahrum bırakalım” ve “Serbest ticaret için verilecek her oy, yabancı için iş olanağı ve İngiliz işçiler için yoksunluk demektir” deniyordu.⁷⁸

Sömürgeciliğin Etkileri

Avrupa’nın önde gelen ülkelerinin sermayedar sınıflarının işçi sınıflarını “ehlileştirme” çabaları, asıl sonuçlarını kapitalizmin emperyalizm aşamasında verdi.

1875 yılında Afrika’nın onda birinden az bir bölümü Avrupa ülkelerinin sömürgesiydi. Yirmi yıl sonra, 1895 yılında, Afrika’nın yalnızca onda biri sömürgeleştirilmemişti.

1880-1914 döneminde Avrupa ve Amerika kıtalarının dışındaki bölgeler, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika, ABD ve Japonya’nın doğrudan yönetimi veya dolaylı siyasi hakimiyeti altına sokularak paylaşıldı. Afrika’nın tümü İngiliz, Fransız, Alman, Belçika, Portekiz ve kısmen de İspanyol sömürgesine dönüştürüldü. 1876 ile 1915 yılları arasında dünya yüzölçümünün yaklaşık dörtte biri, yarım düzine devlet tarafından paylaşıldı.⁷⁹

⁷⁷ Baumgart, W., a.g.k., 1982, s.171, 172.

⁷⁸ Baumgart, W., a.g.k., 1982, s.175.

⁷⁹ Hobsbawm, E., a.g.k., 1989, s. 56-60.

İngiltere, tarihin en büyük sömürgeci imparatorluklarındandı.

1871 ile 1900 yılları arasında İngiliz emperyalistleri 12 milyon kilometrekare araziye sömürgeleştirdi ve bu topraklardaki 66 milyon insanı köleleştirdi.

Hindistan ise 1899 yılında 287 milyon insanı ve 4,5 milyon kilometrekare araziyle eskiden beri sömürgeydi.⁸⁰

1914 yılında İngiltere'nin nüfusu 46,5 milyondur. İngiliz sömürgelerinde yaşayan nüfus ise 1876 yılında 251,9 milyon iken, 1914 yılında 393,5 milyona yükselmişti.

1924 yılında İngiltere'nin kendi toprakları 151 bin kilometre kare iken, sömürgeleri 34 milyon 910 bin kilometre kareydi. Aynı yıl, İngiltere nüfusu 45,5 milyon iken, sömürgelerinin nüfusu 403,6 milyondur.

İngiliz işçi sınıfının, yaşadığı sefaletle karşı gösterdiği tepkilerin bir sonucu da bu emperyalist yayılma oldu. İngiliz işçi sınıfının kapitalizm içinde sefaletten kurtulmasının bedelini, sömürgeleştirilen ülkelerin halkları ödedi. İngiliz işçi sınıfı, kapitalizmi ve emperyalizmi destekleyerek sefilleştikçe, sömürgeleştirilen halklar sefaletle ve felakete gömüldü.

Fransa'nın sömürgeleştirdiği alan 3,5 milyon mil kare ve 26 milyon kişiydi. 1914 yılında Fransa'nın nüfusu 39,6 milyondur. Fransız sömürgelerinde yaşayan nüfus 1876 yılında 6,0 milyon iken, 1914 yılında 55,5 milyona çıkmıştı.

Almanya'nın 1876 yılında sömürgesi yoktu. 1900'lü yılların başlarında Almanya'nın sömürgelerinin toplam alanı yaklaşık 2,5 milyon kilometre kareyi (Türkiye'nin 3 katı), bu bölgelerin toplam nüfusu ise 14,7 milyonu bulmuştu.⁸¹ Almanya, sömürgelerin arazisi ve nüfusu bakımından, İngiltere ve Fransa'dan sonra, üçüncülük için Belçika ile yarışlıyordu.

⁸⁰ İngiliz İmparatorluğu'nun sömürgelerinin 1900 yılındaki durumu için: Austin, O.P., *Colonial Administration (1800-1900), Methods of Government and Development Adopted by the Principal Colonizing Nations in their Control of Tropical and Other Colonies and Dependencies*, U.S. Treasury Department, Bureau of Statistics, Washington, 1901, s.2824-2838.

⁸¹ Austin, C.P., a.g.k., 1901, s.2845.

Gelişmiş kapitalist ülkeler ve sermayedar sınıfları, sömürgeleştirdikleri bölgeleri yağmaladılar, soydular ve bu bölgelerin insanlarını, angarya başta olmak üzere, her türlü yokluk, baskı, işkence ve sömürüye maruz bıraktılar. Bu ülkelerin sosyalistlerinin çoğu ve işçi sınıfları da bu uygulamalar karşısında ya hiçbir tepki göstermedi, ya da sömürgeciliği açıkça destekledi.

Emperyalist Ülkelerin İşçi Sınıflarının Çalışma ve Yaşama Koşulları İyileşti

Kapitalizmin tekelci veya emperyalist aşamasına geçilmesiyle birlikte emperyalist ülkelerin daha da parazitleşmesi ve bu ülkelerin işçi sınıflarının üretken faaliyet içindeki rolünün azalması gündeme geldi.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının değer üretiminden giderek kopmasına ilişkin tespit günümüz açısından son derece önemlidir. Bu konuda Alman iktisatçısı Schulte-Gaevernitz şöyle yazıyordu: “Avrupa, fiziksel çalışmanın yükünü, önce tarımda ve madencilikte, daha sonra da sanayideki daha ağır çalışmayı renkli ırklara aktaracak ve kendisi rantıye rolüyle yetinecektir; ve bu yolla da belki renkli ırkların ekonomik ve daha sonra siyasal kurtuluşlarının yolunu açacaktır.”⁸²

Kapitalizmin yarattığı cehenneme karşı çeşitli biçimlerde gösterdiği tepkiyle kapitalizmin mezar kazıcısı olma potansiyelini kanıtlayan Avrupa işçi sınıflarının evcilleştirilmesi çeşitli alanlarda gerçekleşen/gerçekleştirilen iyileştirmelerle sağlandı. Böylece kapitalizmin mezar kazıcıları emperyalist sömürü devam ettiği sürece kapitalizmin payandalarına dönüştürüldü.

İşçilerin çalışma ve yaşama koşullarındaki önemli gelişme üç etmene bağlı olarak ortaya çıktı.

(a) İşçi sınıfı tarih sahnesinde bağımsız bir güç olarak yerini aldı ve çeşitli ülkelerde çeşitli zamanlarda gösterdiği çeşitli tepkilerle, kapitalist sistem açısından bir tehdit oluşturabileceğini kanıtladı.

⁸² Hobsbawm, E., a.g.k., 1989, s.83. Bu tartışma daha sonraki yıllarda “proleter uluslar” ve “burjuva uluslar” terimlerinin geliştirilmesine yol açtı.

(b) İşçi sınıfının tarihsel misyonunun farkına bilimsel olarak varan ve bu kendiliğindenci hareketi kapitalizmi sona erdirip sosyalizmi kurmada ana güç olarak belirleyen Marksizm gelişti ve bazı ülkelerde işçi sınıfı ile buluştu. 1864 yılında kurulan I. Enternasyonal'in ideolojik çizgisinin biçimlenmesinde Marx'ın katkıları belirleyici oldu. Çeşitli ülkelerde Marksist çizgideki siyasal partiler 1880'li yıllarda önem kazanınca, sermayedar sınıfın ve burjuva devletlerin kaygısı arttı. 1871 yılındaki Paris Komünü, yenilmesine karşın, korku saldı. Rusya'da 1905 ve 1917 devrimleri ise sosyalizm/komünizm korkusunu daha da artırdı.

(c) İşçileri "evcilleştirmek" ve sosyalistlerin/komünistlerin etkisinden kurtarabilmek, ancak işçilerin çalışma ve yaşama koşullarının kapitalist düzen içinde iyileştirilebilmesiyle mümkündü. Özellikle ekonomik kriz ve savaş dönemlerinde çalışma ve yaşama koşulları kötüleşiyor ve tepkilerle alternatif arayışları artıyordu. Kapitalist sistem, sermayedarların kârına fazla zarar vermeden, işçilerin çalışma ve yaşama koşullarını kapitalist düzen içinde geliştirebilmek için ekonomik kaynağa gereksinim duyuyordu. Bu kaynak, üretkenlik artışıyla ve artan üretimin pazarlanabileceği (üretilen değerın gerçekleştirilebileceği) yeni bölgelerden sağlanabilecekti. Bu "yeni bölgeler", malların değerlerinin çok üstünde tekel fiyatlarıyla satılabileceği, insangücünün çok düşük ücretlerle çalıştırılabileceği, doğal kaynakları yağmalanabilecek sömürge ve yarı-sömürgelerdi. Satılan mallar, daha yüksek kârların yanı sıra, ülkede daha az işsizlik ve daha yüksek ücretler, daha iyi çalışma koşulları anlamına da geliyordu. Ayrıca bu bölgeler kapitalist ülkede artan işsizliğin kalıcı kısmı çözümü için göç yerleri olarak da düşünülüyordu.

Sermayedar sınıf, sömürgelerden sağlanan kaynaklarla sosyal-emperyalist politikalar uygulayabildi, işçi sınıflarının kapitalizmin cehennemine duyduğu tepkiyi kontrol altına aldı, evcilleştirilmiş işçi sınıflarını hem emperyalistler arasındaki mücadelede, hem de sömürgecilikte kullandı. Bu kullanılma süreci, Avrupa işçi sınıflarının sefaletten sefilliğe geçiş sürecidir.

Burjuva demokrasisi, emperyalist sömürü sayesinde sağlanan ekonomik kaynak temelinde gelişti. İngiliz devlet adamı Sir Joseph Austen Chamberlain 20. yüzyılın başlarında günlüğüne şunları yazıyordu: “Demokrasi iki şey ister: Emperyalizm ve sosyal reform.”⁸³

Bu politikaların etkili olduğu bir diğer ülke de İtalya’ydı. İtalyan işçi sınıfı, İtalya’nın 1896 yılında başarısızlıkla sonuçlanan Habeşistan saldırısına karşı çıkmıştı. Ancak Libya’yı almak için 1911 yılında Osmanlı’ya karşı başlatılan saldırıyı destekledi. Bu tavır değişikliğinde bu iki tarih arasında İtalya’da gerçekleştirilen sosyal reform, sosyal güvenlik sistemi ve genel oy hakkı vaadi etkili oldu.⁸⁴

Bu dönemde burjuva devletler halkın sağlık sorunlarıyla daha yakından ilgilenmeye başladı.

Sermayedar sınıfların, sayısı ve nüfus içindeki oranı sürekli olarak büyümekte olan işçi sınıfının sağlık sorunlarıyla ilgilenmesinin bir nedeni, savaşların nitelik değiştirmesi ve büyük devletler arasında sömürgelerin paylaşılması konusundaki çelişkilerin yoğunlaşmasıydı.

1828 yılında bir Prusya generalinin asker bulmada yaşadıkları sıkıntıya ilişkin başvurusu yukarıda ele alınmıştı.

Amerikan İç Savaşı’nda (1861-1865) yaklaşık 600 bin kişi hayatını kaybetti.

1870 yılındaki Fransız-Alman savaşı da artık orduların geçmişle kıyaslanmayacak kadar büyük olması gerektiğini, yalnızca cephedekilerin değil, cephe gerisindekilerin de sağlıklı olmasının zorunlu olduğunu gösteriyordu.

İngiltere, askerlerinin sağlıklı olması gerektiğini, 1899-1902 döneminde Güney Afrika’da Hollanda kökenli halkla yaşadığı savaşta bir kez daha gördü. İngiltere bu savaşta 500 bin dolayında İngiliz ve sömürge askeri kullanmak zorunda kaldı. Savaştan sonra, İmparatorluğu güçlendirmek için hijyen, gelişmiş sağlık koşulları ve kamu sağlık hizmetlerinin gerekli olduğu, alkolizmle mücadelenin,

⁸³ Semmel, B., a.g.k., 1960, s.25.

⁸⁴ Semmel, B., a.g.k., 1960, s.25.

konut koşullarının iyileştirilmesinin, eğitim sisteminin düzeltilmesinin zorunlu olduğu kabul edildi.⁸⁵

Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Gerçek İşçi Ücretleri Arttı

I. Dünya Savaşı bir topyekün savaş oldu. Emperyalist güçler, hem savaşacak sağlıkta, hem de savaşma niyetinde olan insanlara gereksinim duyuyordu.

Ulusalıcı ve hatta şovenist söylemin (inandırıcı ve etkisinin kalıcı olabilmesi için) emperyalist yağmanın kazançlarından verilecek payla tamamlanması gerekiyordu.

Bu dönemde işçi ücretlerinde önemli düşüşler olmadı; ücret düzeyi (kısa süreli azalmalara karşın) düzenli olarak yükseldi.

Kapitalizmin birinci küresel krizi 1873-1896 tarihlerinde yaşandı. Ancak bu dönemde emperyalist sömürüye ve fiyatlarda yaşanan düşmeye bağlı olarak, işçilerin gerçek ücretlerinde önemli artışlar oldu.

Toptan eşya fiyatları 1873-1896 döneminde İngiltere’de yüzde 32, Almanya’da yüzde 40 ve Fransa’da yüzde 43 oranında düştü.⁸⁶ İngiltere’de tam zamanlı bir işçinin gerçek ücreti 1850 yılında 100 olarak kabul edilirse, bu rakam 1873 yılında 128’e ve 1896 yılında da 176’ya yükselmişti. Fransa’da 1873-1896 döneminde gerçek ücretler yaklaşık yüzde 25 oranında arttı.⁸⁷

Dünya kapitalizminin birinci küresel krizi sırasında özellikle tarım ürünü fiyatlarında meydana gelen düşüş ve kârlarda yaşanan azalma, sermayenin daha yüksek kâr peşinde emperyalist politikalara yönelmesinde etkili oldu.

1890’ların ortalarından Birinci Dünya Savaşı’na kadarki yıllar, emperyalist ülkelerin burjuvazileri için “güzel dönem” veya “altın günler” idi.⁸⁸ İşçi sınıfları da bu gelişmeden payını aldı.⁸⁹ 1890-1899

⁸⁵ Baumgart, W., a.g.k., 1982, s.170.

⁸⁶ Beaud, M., a.g.k., 2001, s.138.

⁸⁷ Beaud, M., a.g.k., 2001, s.139.

⁸⁸ Hobsbawm, E., a.g.k., 1989, s.46, 185.

⁸⁹ Fransa, Almanya, İngiltere ve ABD’de 1860-1913 döneminde gerçek ücretlerin gelişimine ilişkin ayrıntılı veriler için bkz. Brown, E.H.P.-Browne, M.H., *A Century of Pay, The Course of*

dönemindeki ortalama gerçek ücretler 100 kabul edilirse, Fransa’da gerçek ücretlerin düzeyi 1860 yılında 68 iken 1913 yılında 107’ye yükseldi. Almanya’da aynı dönemdeki artış 67’den 123’e oldu. İngiltere’de ise bu dönemde gerçek ücretler hemen hemen iki katına çıktı.

İtalya’da gerçek ücretler de 1901 yılında 79,4’ten, 1921 yılında 127’ye yükseldi; 1922 ve 1923 yıllarında bir düşüş görüldü.⁹⁰

Bu yıllarda Almanya, İngiltere ve ABD’de gerçek ücretlerin gelişimine ilişkin diğer bir çalışma da 1871-1913 döneminde ücretlerin Almanya ve İngiltere’de toplam yaklaşık yüzde 35, ABD’de ise toplam yüzde 72 oranında arttığı sonucuna varmaktadır.⁹¹

Almanya’da gerçek ücretlerin gelişmesine ilişkin bir başka çalışmada 1871-1913 döneminde daha büyük oranlarda bir artış görülmektedir. 1895 yılındaki gerçek ücret düzeyi 100 olarak kabul edilirse, 1871 yılında gerçek ücretler 66 düzeyindeydi. Bu rakam 1875 yılında 87’ye yükseldi, 1880 yılında 79’a geriledi, 1885 yılında 88’e, 1890 yılında 96’ya, 1895 yılında 100’e, 1900 yılında 111’e, 1905 yılında 114’de, 1910 yılında 119’a ve 1913 yılında da 125’e yükseldi.⁹²

Gerçek ücretlerdeki bu artışta üretkenlikte ve toplam üretimde sağlanan artışın da rolü oldu. Ancak bu dönemde yaratılan değer gerçekleştirilmesi ve tekel kârlarının elde edilmesinde (artan üretimin satılabilmesinde) sömürgelerin belirleyici rolü vardı.

Pay and Production in France, Germany Sweden, the United Kingdom, and the United States of America, 1860-1960, Macmillan, New York, 1968; Fransa, s.432-433; Almanya, s.436-437; İngiltere, s.444-445; ABD, s.448-449.

⁹⁰ İtalya’daki ücretlere ilişkin ayrıntılı veriler için bkz. Bordogna,L.-Cella,G.P.-Provasi,G., “Labor Conflicts in Italy Before the Rise of Fascism, 1881-1923: a Quantitative Analysis,” Haimson,L.H.-Tilly,C., a.g.k., 1989, s.227.

⁹¹ Bry, G., *Wages in Germany 1871-1945*, Princeton University Press, Princeton, 1960, s.466-467. Almanya, kazançlar (earnings); İngiltere, ücretler (rates); ABD, kazançlar (earnings).

⁹² Desai, A.V., *Real Wages in Germany 1871-1913*, Oxford University Press, Londra, 1968, s.36.

Emperyalist Ülkelerde Sosyal Devlet Geliştirildi

İngiltere’de refah devletinin yaratılması doğrultusunda ilk önemli adımlar, çizgisi itibariyle devlet müdahalesine karşı olan Liberal Parti tarafından başlatıldı.

1906 yılındaki seçimleri kazanan Liberal Parti, 1500’lü yıllardan beri yürürlükte olan Yoksul Yasası’nın aşağılayıcı hükümleri yerine yoksullar için yeni hizmetler ve yardımlar sağladı.

Aynı yıl, ihtiyaç duyan okul çocukları için okullarda parasız yemek uygulaması getirildi.

1907 yılında kabul edilen bir yasayla, bebek ölümlerinin azaltılmasını sağlayacak bir kayıt sistemi uygulamaya sokuldu. Aynı yıl kabul edilen bir başka yasa, devlet okullarındaki çocuklar için parasız tıbbi muayene sağladı.

1909 yılında çoğunluğunu sendikasız kadın işçilerin oluşturduğu sektörlerde asgari ücretlerin belirlenmesi için işçi ve işveren temsilcilerinden oluşturulan komiteler kuruldu.

1908 yılında maden işçilerine yasal sekiz saatlik işgünü hakkı tanındı. Madencilerin asgari ücret hakkına kavuşmaları ise 1912 yılında gerçekleşti.

1908 yılında İngiltere’de uygulamaya sokulan yaşlılık aylığı sigortası ise tümüyle vergi gelirleriyle finanse ediliyordu; işçilerden ve işverenlerden prim alınmıyordu.

1909 yılında iş ve işçi bulma büroları kuruldu.

İşsizlik sigortası 1911 yılında getirildi. 1911 yılında kabul edilen Ulusal Sigorta Yasası ile sağlık sigortası başlatıldı.

Savaş yıllarında da işçi lehine yapılan düzenlemeler devam etti. Asgari ücret kapsamına 1916 yılında silah sanayii işçileri ve 1917 yılında tarım işçileri alındı.

1918 yılında çocukların zorunlu eğitim yaşı 14’e yükseltildi, okullarda öğrenci velilerinden alınan ücretler kaldırıldı, teknik

eğitim geliştirildi, öğretmenlerin aylıkları artırıldı. Üniversitelerde burs olanakları genişletildi.⁹³

Tüm bu düzenlemeler, 1906-1914 döneminde iktidarda bulunan ve siyasal çizgi/anlayış olarak bu tür düzenlemelere karşı olan Liberal Parti tarafından gerçekleştirildi. Burjuvazinin uzun vadeli çıkarları gerektirdiğinde, İngiliz işçi sınıfını “evcilleştirmek” için gerekli olan bu düzenlemeler yapıldı.

Almanya’da da emperyalist döneme geçişle birlikte işçilerin çalışma ve yaşama koşullarını düzenleyen mevzuatta ve uygulamada önemli iyileştirmeler yaşandı. Örneğin, Almanya’da sömürgecilik sistemine geçilmesi sonrasında, 1891 yılında kabul edilen Emeğin Korunması Yasası ile işçi sağlığı ve iş güvenliği, çalışma koşulları, iş müfettişleri aracılığıyla fabrikalardaki çalışma koşullarının denetlenmesi konularında işçi lehine yeni düzenlemeler getirildi. Yasada, işyerlerinde çalışan işçilerin temsilcisi olacak işçi komitelerinin kurulması da öngörülüyordu.⁹⁴

Ayrıca yaşamın ve çalışma yaşamının olası risklerine karşı sosyal güvenlik sistemi kuruldu.

Dünyada işverenlerin de prim ödeyerek katkıda bulunduğu ilk sağlık-hastalık sigortası 1883 yılında Bismarck’ın girişimleri sonucunda Almanya’da kuruldu.

İşçiler için ilk kaza sigortası ise Almanya’da 1884 yılında kabul edildi. İlgili yasanın Parlamento’da kabulü sırasında sosyal demokratlar, aleyhte oy kullandı. Gerekeçleri, böylesi düzenlemelerin işçi sınıfının devrimci niteliğine zarar vereceği kaygısıydı.

1889 yılında ise, yine sosyal demokratların karşı çıkmasına karşın, sakatlık ve yaşlılık aylığı ödenmesini sağlayan sigorta programları kabul edildi. Diğer bir deyişle, sosyal güvenlik alanındaki bu önemli kazanımlar, Alman işçi sınıfının hiçbir

⁹³ Thane, P., “The ‘Welfare State’ and the Labour Market,” Crafts,N.-Gazeley,I.-Newell,A. (ed.), *Work and Pay in Twentieth-Century Britain*, Oxford University Press, Norfolk, 2007, s.180-185.

⁹⁴ Schuster, D., a.g.k., 1985, s.31.

mücadelesi olmaksızın, sosyal demokratların seçim başarısının Alman devletinde yarattığı korku nedeniyle elde edildi ve gelişen ve sömürgeler elde etmeye başlayan Alman ekonomisinin sağladığı olanaklarla finanse edildi.

Bismarck, Alman Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, “eğer Sosyal Demokrasi olmasaydı ve birçok kişi ondan korkmasaydı, Sosyal Reform alanında bugüne kadar gerçekleştirdiğimiz mutedil ilerleme bile ortaya çıkmazdı,” diyordu.⁹⁵

Bir süre sonra Alman sosyal demokratları emperyalist döneme uyum sağlayıp emperyalist sömürünün ürünlerinden yararlanmayı kabullenince, sosyal demokratlar konusunda duyulan bu korku da sona erdi.

Yaşlılık sigortası Almanya'da 1889, Belçika'da 1900, İngiltere'de 1908, Fransa'da 1910 ve İsveç'te 1913 yılında kuruldu.

Malullük sigortası Almanya'da 1889, Fransa'da 1910, İngiltere'de 1911 ve İsveç'te 1913 yılında getirildi.

Hastalık sigortası Almanya'da 1883, İsveç'te 1891, Belçika'da 1894, İngiltere'de 1911 yılında kuruldu.

İş kazası sigortası Almanya'da 1884, İngiltere'de 1897, Fransa'da ve İtalya'da 1898, İsveç'te 1901 ve Belçika'da 1903 yılında kabul edildi.

İşsizlik sigortası 1905 yılında Fransa'da ve 1911 yılında İngiltere'de kuruldu.

Emperyalist Sömürü Emperyalist Ülkelerde Demokratikleşmeye de Katkıda Bulundu

Emperyalist sömürüyle birlikte emperyalist ülkelerde burjuva demokrasisi de gelişti. “1880 ve 1914 yılları arasında hakim sınıflar, tüm korkularına karşın, parlamenter demokrasinin kapitalist rejimlerin siyasal ve ekonomik istikrarıyla oldukça uyumlu olduğunu kanıtladığını keşfettiler.”⁹⁶

⁹⁵ Aktaran, Russell, B., *German Social Democracy*, George Allen and Unwin Ltd., Londra, (1.baskı, 1896), 1965, s.135.

⁹⁶ Hobsbawm, E., a.g.k., 1989, s.110.

Avrupa ülkelerinde erkekler için genel oy hakkının yaygınlaşması özellikle 1870 yılından sonra gerçekleşti.

1870'li yıllarda, en azından kuramsal olarak erkekler için genel oy hakkı Fransa'da, Almanya'da, İsviçre'de ve Danimarka'da bulunuyordu. İngiltere'de 1867 ve 1883 yıllarındaki reform yasaları, 20 yaşın üzerindeki erkekler içinde seçmenlerin oranını yüzde 8'den yüzde 29'a yükseltti. İngiltere'de 1867 yılında kabul edilen Reform Yasası işçi sınıfının seçmen olarak gücünü önemli ölçüde artırdı.⁹⁷ Halbuki 1832 yılında yapılan seçim reformu, seçmen sayısını 500 binden 813 bine yükseltmiş ve ağırlıklı olarak da tüccarlara ve sanayicilere yaramıştı.⁹⁸

Belçika'da, bu amaçla gerçekleştirilen bir genel grev sonrasında, 1894 yılında yapılan değişiklikle yetişkin erkekler arasında oy hakkından yararlananların oranı yüzde 3,9'dan yüzde 37,3'e yükseldi.

Norveç'te 1898 yılında yapılan düzenlemeyle yetişkin erkekler içinde oy verme hakkı olanların oranı yüzde 16,6'dan yüzde 34,8'e çıktı.

Finlandiya'da 1905 devrimi sonrasında yetişkinlerin yüzde 76'sı oy verme hakkını elde etti.

İsveç'te 1908 yılında yapılan düzenlemeyle yetişkin erkeklerin yaklaşık yüzde 35'i oy hakkına kavuştu.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Avusturya bölümü 1907 yılında ve İtalya da 1913 yılında erkekler için genel oy hakkını kabul etti.⁹⁹

Sömürgesiz Almanya'da Baskılar, Sömürgeli Almanya'da Özgürlük

Almanya bu yıllarda merkezi bir devlet oluşturamamıştı; aralarında yakın ekonomik ilişkiler bulunan prenslikler vardı. Almanya, 1870-71 Fransız-Alman Savaşı sonrasında, 1871 yılında kuruldu.

⁹⁷ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.71.

⁹⁸ Beaud, M., a.g.k., 2001, s.104.

⁹⁹ Hobsbawm, E., a.g.k., 1989, s.85-87.

1877 yılında yayımlanan istatistiklere göre, Almanya’da 26 merkezi federasyon ve 5 yerel örgütlenmede toplam 49 bin dolayında işçi, sendika üyesiydi.¹⁰⁰

Bu yıllarda Almanya’nın sömürgeleri yoktu.

Alman devletinin kurulmasında büyük katkısı olan Bismarck, sömürgecilik konusunda “çağın gerisinde kalmıştı”; sömürgecilik için yapılan harcamaların, sömürgeciliğin getirisinden çok daha fazla olduğunu ve İngiltere’nin ve Fransa’nın da sömürgecilik politikalarını bıraktığını düşünüyordu.

Bismarck, 1868 yılında Savaş Bakanı Roon’a şunları yazıyordu: “İngiltere ve Fransa deneyimlerinin kanıtladığı gibi, sömürgelerin kurulması, desteklenmesi ve sürdürülmesinin yol açtığı maliyetler, genellikle anavatanın elde ettiği yararları aşmaktadır. (...) İngiltere sömürge edinme politikasını bırakmıştır ve Fransa da aynı şekilde yeni sömürgeler kurma konusuyla çok az ilgilenmektedir.”¹⁰¹

Bu koşullarda, Almanya’nın güçlenebilmesi için gerekli kaynak, ülke içinden yaratılacaktı. Bunun yolu ise işçi sınıfının sendikal ve siyasal örgütlenmelerinin yasaklanmasıydı. 1878 yılında sosyal demokrat, sosyalist veya komünist parti ve sendikaların çalışmalarını yasaklayan yasa bu amaçla çıkarıldı.

Ancak gelişen Alman kapitalizmi Bismarck’tan daha “gerçekçi” idi ve Almanya 1884 yılından itibaren sömürgeler edinmeye başladı. 1888 yılında iktidara gelen İmparator II. Wilhelm ise 1890 yılında Bismarck’ı görevden aldı.

Almanya’nın kısa bir süre içinde dünyanın üçüncü büyük sömürgeci gücü olması, Alman devletine ve burjuvazisine ülkeye kaynak aktarımı konusunda yeterli rahatlığı sağladıkça, Almanya demokratikleşme doğrultusunda önemli adımlar attı.

1878 yılından beri uygulanan baskı yasası 1880’li yılların ortalarından itibaren giderek daha yumuşak bir biçimde uygulandı.

Sendikalar yeniden kurulmaya başladı. 1886 yılından başlayarak grevler ortaya çıktı ve 1888-90 döneminde yoğunlaştı. Grevlerin

¹⁰⁰ Schuster, D., a.g.k., 1985, s.20.

¹⁰¹ www.zum.de/psm/imperialismus/bismarck2e.php3.

amacı, sömürgecilik ve ekonomik büyüme sayesinde yaratılan ek kaynaktan pay almaktı. Grevler ücretlerin artırılmasını, çalışma sürelerinin azaltılmasını ve çalışma koşullarının düzeltilmesini amaçlıyordu.

Yasak yasasının kaldırılması veya benzeri siyasal talepler ön planda değildi. Uygulaması bir süreç içinde gevşeyen 1878 Yasası nihayet 1890 yılında yürürlükten kaldırıldı.¹⁰² Almanya Sosyal Demokrat Partisi ve Alman sendikaları yeniden yasal olarak çalışma olanağına kavuştu.

Emperyalist sömürü yoluyla sömürgelerde el konan ek kaynak sayesinde, bir süreç içinde sağlanan demokratikleşme sonrasında, 1890 yılı Kasım ayında Alman işçi sınıfının ilk merkezi sendikal örgütü olan Alman Sendikaları Genel Komisyonu kuruldu.

Alman devletinin 1878 yılında Alman sosyal demokrasisine ve Alman işçi sınıfına getirdiği örgütlenme ve çalışma yasağı, hiçbir kitlesel tepkiye yol açmamıştı; Alman işçi sınıfı teslimiyeti kabul etmişti. Alman işçi sınıfı bu yasakları sömürgelerin elde edilmesi öncesinde kitlesel biçimde ihlal etmedi. Yasak yasasının kaldırılarak Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin ve Alman sendikalarının yeniden faaliyete geçmesi konusunda siyasal taleplerle önemli kitlesel eylemler de gerçekleştirilmedi.

Yasak, Alman devleti ve Alman burjuvazisi, sömürgecilikte önemli adımlar atıp, bir parçasını Alman işçi sınıfına verdiğinde onları yanına çekebileceği miktarda ek kaynak yarattığında, bir süreç içinde kaldırıldı.

Almanya'ya demokrasi, 1890 yılında işçi sınıfının “anlı, şanlı, kanlı mücadeleleri” sayesinde değil, ağırlıklı olarak emperyalist sömürü sayesinde geldi.

Alman işçi sınıfı bu munis, kurallara uyan¹⁰³, teslimiyetçi ve işbirlikçi tavrının ödülünü aldı.

¹⁰² Schuster, D., a.g.k., 2000 ve Herbig, R. a.g.k., 1976.

¹⁰³ Rus devrimcileri, Alman devrimcilerinin bile kurallara nasıl uyduğu konusunda şöyle dalga geçiyorlardı: “Halkın çimenlere basmasını yasaklayan bir duyurunun bulunduğu yerlerde,

Sömürgelerin yağmalanması sayesinde sağlanan kaynaklarla Almanya'da 1890 sonrasında itibaren büyük bir ekonomik gelişme sağlandı. Bu ekonomik gelişme, işçi sınıfının sendikalaşma hakkına, çalışma koşullarına ve yaşam düzeylerine de yansdı. Bu dönemde kabul edilen yasalarla işçilerin yaşama ve çalışma koşulları geliştirildi.¹⁰⁴

Almanya'da Sosyal Demokrat Parti ile bağlantılı sendikaların üye sayısı 1891 yılında 278 bin iken, 1895 yılında 259 bine geriledi. Ancak, sendikalı işçi sayısı 1900 yılında 680 bine, 1905 yılında 1 milyon 345 bine, 1910 yılında 2 milyona ve 1913 yılında da 2,6 milyona yükseldi. Bu dönemde işçi ücretleri de sürekli olarak arttı.¹⁰⁵

1890 sonrasında ücretler artarken, Alman sendikaları da üyelerinin refah düzeyinin yükseltilmesine, kapitalist sistem içinde sağladığı bazı olanaklarla önemli katkılarda bulundu.

1914 yılında, Almanya Sendikaları Genel Komisyonu ile bağlantılı sendikaların 40 tanesinde işsizlik fonu, 29 tanesinde seyahat fonu, 35 tanesinde taşınma giderlerine katkı fonu, 46 tanesinde hastalık sigortası fonu, 33 tanesinde acil durumlarda yardım fonu, 7 tanesinde sakatlık yardımı fonu vardı ve 44 örgütte üyenin ölümü durumunda ölüm yardımı ödeniyordu.¹⁰⁶

İngiltere'de Emperyalist Sömürünün Getirdiği Özgürlükler

İngiltere'de emperyalizm öncesi dönemde işverenler sendikalara karşı olumsuz bir tavır içindeydi. Örneğin, 1860'larda sendikalar hâlâ yarı-yasal örgütlenmelerdi. Yürürlükteki Efendi ve Hizmetkar Yasası, işçilerin sözleşmelerini bozarak işten ayrılmalarını suç kabul ediyordu ve bu hüküm grevcilere karşı sık sık kullanılıyordu.¹⁰⁷

Alman isyancıları doğal olarak yalnızca patikalardan yürüyecektir." Hobsbawm, E., *Age of Extremes, The Short Twentieth Century 1914-1991*, Abacus, Londra, 1994, s.68.

¹⁰⁴ Bu yıllarda mevzuatta yapılan düzenlemeler konusunda bkz. Grebing, H., a.g.k., 1969, s.64.

¹⁰⁵ Taft, P., "Germany," Galenson, W. (ed.), a.g.k., 1968, s.261.

¹⁰⁶ Schuster, D., a.g.k., 1985, s.43.

¹⁰⁷ Hinton, J., *Labour and Socialism, A History of the British Labour Movement, 1867-1974*, Wheatsheaf Books, Sussex, 1986, s.13.

Ancak 1867-1875 dönemindeki mevzuatla birlikte sendikalara karşı bu hava değişmeye başladı “Sendikacılığın resmen tanınmasıyla ve 1870’lerde Büyük Bunalımın gelişile, bilinçli ve kasıtlı sınıf işbirliği açığa çıktı.”¹⁰⁸

Emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte İngiliz sendikalarının üye sayısında büyük artışlar gerçekleşti. 1870’li yılların ortalarında sendika üyelerinin sayısı yaklaşık yarım milyonken, bu sayı 1914 yılında 4 milyonun üzerine çıkmıştı; İngiliz sermayesinin İngiltere dışında yaptığı yatırımların yüksek gelirleri ekonomiye büyük canlılık getirmişti.¹⁰⁹

1880’li yıllara kadar İngiliz sendikaları ağırlıkla işçi aristokratlarının örgütlenmesiydi. Ancak, buna rağmen, sendikalar önemli zorluklarla karşılaşyordu. Emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte bu ilişkide önemli farklılıklar yaşandı. “1867 ve 1875 yılları arasında sendikalar gerçekte yasal bir statü kazanmış ve o denli ileri ayrıcalıklar elde etmişti ki, militan işverenler, muhafazakar hükümetler ve yargıçlar bunları 1980’li yıllara kadar azaltmada veya ortadan kaldırmada başarılı olamadı. İşçi örgütleri yalnızca mevcut ve kabul edilmiş değildi, özellikle de işyerlerinde güçlüydü.”¹¹⁰ 1890’lardan itibaren “Yeni Sendikacılık” anlayışının yayılması ve böylece vasıfsız işçilerin sendikalara üye olması da bu sürecin parçasıdır.

Fransa’da Emperyalist Sömürünün İşçi Sınıfına Katkıları

1860’lı yıllarda Fransa’da III. Napolyon, 1864 yılında grevlerin yasallaşmasına olanak sağlayarak ve bazı başka girişimlerle, güçlenmekte olan işçi hareketini “ehlileştirmek” için ciddi çaba harcadı.¹¹¹

Fransa’da “ilk Fransız sosyalistlerinin ve ütöplastlerinin birçoğu sömürgeleştirme yanlısıydı.” 1895 yılında sömürgeciliğe karşı bir program kabul edildiyse de, bu karar, sömürgeciliğe karşı herhangi

¹⁰⁸ Hobsbawm, E.J., a.g.k., 1964, s. 320.

¹⁰⁹ Hinton, J., a.g.k., 1986, s.24, 25.

¹¹⁰ Hobsbawm, E., a.g.k., 1989, s.121.

¹¹¹ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.101.

bir önemli eyleme yol açmadı. Bir süre sonra da radikaller ve sosyalistler ulusal sömürgecilik politikalarını benimsediler.

Fransa'nın 1911 yılında Fas'a saldırması sürecinde ortaya çıkan protestolar, sömürgeciliğe karşı çıkmaktan çok, yol açacağı olumsuz sonuçlar nedeniyle, savaşa karşıydı. Ayrıca, "sömürgelerdeki kurtuluş mücadeleleriyle temasa girme konusunda en küçük bir girişim bile yoktu."

Cezayir söz konusu olduğunda ise, "Fransız sosyalistlerinin ve işçi hareketinin büyük çoğunluğu kuşkuya hiç yer bırakmayacak bir biçimde sömürgeci olduğunu ortaya koydu." "19. yüzyılın son onyıllarından başlayarak sömürgeci kampanyalar kamuoyunu fethetti; işçi hareketi de bir süreç içinde ulusal sömürgeci mutabakata dahil oldu." Bu bütünleşme süreci Birinci Dünya Savaşı sonrasında daha da pekiştirildi.¹¹²

Emperyalist Ülkelerde Sendikaların Üye Sayıları Arttı

Fransa'da 1913 yılında 283 bin ve 1914 yılında 214 bin sendika üyesi vardı. Sendika üyesi sayısı 1915 yılında 48 bine ve 1916 yılında 85 bine geriledi. 1917 yılında 246 bine, 1918 yılında da 499 bine yükseldi.¹¹³

Almanya'da 1913 yılında sendikaların üye sayısı 4,0 milyondur. Bu sayı 1914 yılında 3,2 milyona indi. Sendika üyelerinin sayısı 1915 yılında 1,9 milyona, 1916 yılında 1,7 milyona geriledi. 1917 yılında 1,9 milyona ve 1918 yılında da 3,1 milyona yükseldi.¹¹⁴

İtalya'da 1922 öncesine ilişkin güvenilir veri çok azdır.¹¹⁵

İngiltere'de ise 1913 yılında 4,1 milyon sendika üyesi vardı. Bu sayı 1914 yılında da aynı düzeyi korudu, 1915 yılında 4,4 milyona, 1916 yılında 4,6 milyona, 1917 yılında 5,5 milyona ve 1918 yılında da 6,5 milyona yükseldi.¹¹⁶

¹¹² Tichelman, F., a.g.y., 1988, s.97-98.

¹¹³ Visser, J., *European Trade Unions in Figures*, Kluwer Law and Taxation Publishers, Boston, 1989, s.67.

¹¹⁴ Visser, J., a.g.k., 1989, s.91.

¹¹⁵ Visser, J., a.g.k., 1989, s.105.

¹¹⁶ Visser, J., a.g.k., 1989, s.238.

Almanya’da 1913 yılında belediye ve bölge konseylerinde yaklaşık 11 bin Sosyal Demokrat görev yapıyordu. 1910 yılında işçi sigorta kurumlarının, iş mahkemelerinin ve belediyelerin iş ve işçi bulma bürolarının yönetimlerinde yaklaşık 100 bin sosyal demokrat çalışıyordu. “Birinci Dünya Savaşı’nın arifesinde sosyalist işçi hareketi Alman İmparatorluğu’nun meşru bir bileşeniydi.”¹¹⁷

Rosa Luxemburg ise 4 Ağustos 1914 tarihinde, “Alman sosyal demokrasisi pis kokan bir cesettir” diye yazıyordu.

Katolik Kilisesi’nin İşçileri Örgütlenme Atağı

Emperyalist döneme geçilmesi ve Avrupa’nın birçok ülkesinde Marksistlerin etkisi altında kitle partilerinin ve sendikaların örgütlenmesi sonrasında burjuvazinin savunma adımlarından biri, kapitalizmin ve emperyalizmin koruyucularından olan Katolik Kilisesi’nden geldi.

Papa XIII. Leo, 15 Mayıs 1891 tarihinde Rerum Novarum (Yeni Şeylere Ait) tamimini yayımladı.

“Sermayenin ve Emegın Hakları ve Görevleri” başlıklı bu tamimde sosyalizm reddediliyor, çalışma koşullarının düzenlenmesi savunuluyor, işçilerin sendika kurma hakkı kabul ediliyordu.¹¹⁸

Rerum Novarum’dan 40 yıl sonra, 15 Mayıs 1931 tarihinde de Papa XI. Pius tarafından Quadragesimo Anno (“40. Yılda”) tamimi yayımlandı. Bu tamimde “dizginlenmemiş kapitalizm”in ve “totaliter komünizm”in insan özgürlüğü ve onuru açısından yarattığı tehlikelere değiniliyor, “mutedil sosyalizm”in “totaliter komünizm”den ayrılması ve insanlar arasında dayanışmanın geliştirilmesi isteniyordu.¹¹⁹

¹¹⁷ Grebing, H., a.g.k., 1969, s.73.

¹¹⁸ Rerum Novarum’un tam metni için bkz.

http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum_en.html.

¹¹⁹ Quadragesimo Anno’nun tam metni için bkz.

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno_en.html.

Rerum Novarum'un yayımlanmasının 90. yıldönümünde Laborem Exercens ve 100. yıldönümünde de Centesimus Annus tamimleri yayımlandı.¹²⁰ Bu tamimler de kilisenin aynı çizgisini sürdürdü.

Katolik kilisesinin Rerum Novarum tamimi sonrasında öncelikle Katoliklerin oranının çok olduğu ülkelerde hıristiyan sendikacılığı gelişti. Bu örgütler, 1920 yılında Uluslararası Hıristiyan Sendikalar Federasyonu'nu kurdular. Sınıf çatışmasını reddeden hıristiyan sendikacılığı, sınıflar arasında uzlaşma ve dayanışmayı savunarak, kapitalist düzenin ve emperyalist sömürünün sürdürülmesine katkıda bulundu.

Düzenle Bütünleşen İşçilere Yeni Tür Sendikalar

İşçi sınıfının sendikal alanda düzen-içi mücadelesinin gelişmesiyle birlikte, işverenlerle uzlaşmayı temel alan "sarı sendikalar" da ortaya çıktı. "Sarı sendika" kavramı ise Fransa'da 1899 yılında yapılan bir grev sürecinde doğdu. İşyerinde grev uygulayan sendikaya karşı işveren desteğiyle kurulan bir sendika, cephesi sarı renge boyanmış bir binada toplanıyor ve "Sarı" adıyla bir gazete yayımlıyordu.¹²¹

Özellikle İngiltere ve Fransa'da işçi örgütlenmelerinin düzen-karşıtı potansiyelini gören Alman burjuvazisi, 1868 yılında kendi denetimi altında sendikalar kurdurtmaya başladı.

Almanya'da kapitalist düzen içinde işçilerin ekonomik ve toplumsal koşullarını iyileştirerek onların ihtilalci akım ve eğilimlerin dışında tutulmasını amaçlayan sendikal örgütlenmeler 1868 yılında ortaya çıktı. Alman İlerici Partisi'nin genişimiyle ve Max Hirsch ile

¹²⁰ Laborem Exercens'in tam metni için bkz.

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_14091981_laborem-exercens_en.html. Centesimus Annus'un tam metni için bkz.

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus_en.html.

¹²¹ Brizon, P., *Emeğin ve Emekçilerin Tarihi*, Onur Yay., Ankara, 1977, s.546.

Franz Dunker'in önderliğiyle Hirsch-Dunker sendikaları adı verilen örgütler kuruldu.¹²²

Bazı ülkelerde işverenlerin yanı sıra devlet de işçi hareketini kontrol altına almak amacıyla sendika kurdu. Bunun belki en ilginç örneği Çarlık Rusyası'dır. 1900'lerin başlarında Rus polislerinin denetiminde sendikalar oluşturuldu.¹²³

İngiltere'de 19. yüzyılın son çeyreğinde örgütlü işçileri sistemle bütünleştirmede kullanılan bir araç, sendika fonlarının hisse senetlerine yatırılmasını sağlamaktı. 1870'lerde ve 1880'lerde ülkenin eski sendikalarının giderek daha az grev yapma eğiliminde olmalarının bir nedeni de, hisse senetlerine yatırdıkları sendika fonlarının azalacağı korkusuydu.¹²⁴

Bazı ülkelerde bazı işyerlerinde işçilere kâr payı dağıtılması, hisse senedi satılması ve işçilere bir ölçüde söz hakkının tanınması da işçilerin sistemle uyumlulaştırılmasında etkili oldu. Bu uygulamalardan yararlananların sayısı sınırlı kalsa bile, birçok işçinin kapitalizme ilişkin tepkisi böylece törpüledi.

İşçi Sınıfını Parçalama: Yapay Proletarya, İşçi Aristokrasisi, Yabancı İşçiler, Satılık İşçiler

Hakim sınıfların işçi sınıfını kontrol altına almakta kullandıkları bir uygulama da, genellikle lumpenproletaryadan gelen vasıfsız işçilerin kamu kesiminde çalıştırılmalarıydı. Engels işçi sınıfının bu kesimine "yapay proletarya" ("artificial proletariat") adını veriyor ve toplumdaki gerginliklerin azaltılması ve göreceli olarak küçük harcamalarla rejimin kitle tabanının genişletilmesi amacıyla bu kesime doğrudan rüşvet verildiğini söylüyordu.¹²⁵

¹²² Grebing, H., a.g.k., 1969, s.67.

¹²³ Moskova siyasi polis şefi Sergey Vasilevich Zubatov'un bu girişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Pospelovsky, D., *Russian Police Trade Unionism, Experiment or Provocation?*, London School of Economics and Political Science, Londra, 1971.

¹²⁴ Ponomarev, B.N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Vol. 2, Progress Publishers, Moskova, 1981, s.78.

¹²⁵ Ponomarev, B.N. ve diğ., a.g.k., Vol.1, 1980, s.663.

Burjuvazi, işçi sınıfının geniş kesimlerini kontrol altında tutmada işçi aristokrasilerinden de yararlandı.

İşçi aristokrasilerinin yapısı, bileşenleri ve ayrıcalıkları ülkeden ülkeye ve zaman içinde değişime uğradı. Bu kesimde yer alanlar yaşamlarını diğer işçiler gibi işgüçlerini sermayedarlara satarak kazansalar da, gerek vasıflılık, gerek ara kademe yöneticilik durumları onlara hem daha iyi ücretler ve çalışma koşulları, hem de kapitalist düzende belirli bir “itibar” sağlıyordu.

Bu kişiler, bazı dönemlerde işyerlerinde taşeronluk görevini de üstlendi.

Bazı ülkelerde kendilerine özgü, yüksek aidatlı vasıflı işçi sendikalarında örgütlenen işçi aristokratları, vasıfsız ve yarı-vasıflı işçileri aralarına almadılar ve kapitalist düzeni savundular. Örneğin, İngiltere’de 1824 yılından 1890’lı yıllara kadar, 1834 yılında kısa bir süre varlığını sürdürebilen Büyük Ulusal Birleşik Sendika dışında sendikacılık hareketine damgasını vuran, işçi aristokrati sendikacılığıydı.

İşçi aristokratları da kapitalist sömürüye maruzdu. Ancak işçi sınıfının kaymak tabakası olan işçi aristokratları, üretim sürecinde ve yönetim kademelerinde üstlendikleri rol ve görevler nedeniyle kapitalist düzende işçi sınıfının diğer kesimlerine göre ayrıcalıklı konumda olan ve kapitalizmi savunmada en ön safta yer alan kesimiydi.

Ancak sermayedar sınıf işçi aristokratları ve yapay proletaryayla da yetinmedi.

İşçi sınıfını tabakalara bölecek, işçilere “en altta olmadıkları” duygusunu verecek düzenlemelere gitti.

Avrupa’nın emperyalist ülkelerinde yabancı işçilerin ve özellikle sömürgelerden getirilen işçilerin dönem dönem grev kırıcı olarak kullanılması işçi sınıfında milliyetçi eğilimleri güçlendiriyor, işçi sınıfı hareketini etnik veya ulusal temelde bölüyor, sermayedar sınıfın işçiler üzerindeki etkisini artırıyordu. Örneğin, İtalyancada grev kırıcılarına “crumiri” denmektedir. Bu sözcük aynı zamanda Tunus’taki bir kabilenin adıdır. Bu kabilenin adının grev kırıcılar için

kullanılmasının nedeni, Marsilya ve Cenova'da 1901 yılındaki grevlerde bu kabile mensuplarının grev kırıcılık yapmış olmalarıdır.

Ayrıca sermayedar sınıfa ve burjuva devlete satılan, para ve başka çıkar karşılığı ve tehdit nedeniyle işçi sınıfı hareketi içinde ajanlık yapanlar da işçi hareketinin başka aidiyetleri veya kimlikleri aşarak sınıf kimliği temelinde birleşmesini önlemede ve bölünmesini sağlamada kullanıldı.

İşçi Sınıfı ve Şovenizm

Kapitalizmin gelişme süreci hem işçi sınıfını yarattı, hem de çağdaş anlamda ulusların oluşumunu sağladı. Bu iki olgu işçilerin hem sınıf kimliğini, hem de ulusal kimliğini güçlendirdi. Sermayedar sınıf, işçilerin ulusal aidiyetini veya kimliğini vurgulayarak, sınıf kimliğini geriletmeye çalıştı. Almanya ve İtalya'da ulusal birlik 19. yüzyılın ikinci yarısında tamamlanabildi. Ulusun oluşum süreci, bu kimliğin birçok kişide hakim duruma geçmesine yol açtı.

Bernard Semmel 1914 yılında gelinen noktayı şöyle özetlemektedir:

“İngiltere’de, 1914 yılına gelindiğinde, işçi sınıfları göreceli olarak refah içindeydi ve, Liberal Parti ile yakın işbirliği içinde geçen yıllardan sonra, yalnızca sendikal güvenceyi sağlamakla kalmayan, fakat aynı zamanda ulusal sigorta ve yaşlılık aylığı sağlayan yasalarla oldukça iyi bir biçimde korunmuştu. Bu yolla İngiliz işçi sınıfları ‘millileştirilmiş’, devletteki ‘payları’ verilmişti; aynen Alman işçi sınıfının Bismarckçı sosyal reformun yasalaşmasını izleyen onyıllar içinde millileştirilmiş olması ve İtalyan işçi sınıfının savaş öncesindeki Giotittian programıyla ulusa ‘katılması’ gibi. 1914 yılında savaş gelip çattığında, tüm Avrupa uluslarının ‘proletaryaları’ inandırılmıştı ki, kaybeden ulusların işçi sınıfları galiplerinkinden çok daha fazla acı çekecektir. Bunun sonucunda duygusal sosyalist enternasyonalizmini kenara ittiler ve vatansever oldular.”¹²⁶

¹²⁶ Semmel, B., a.g.k., 1960, s.234.

“Yarım yüzyıl önce sosyal emperyalistlerin ana amacının örgütlü emeği sınıf savaşından ve uluslararası proletarya dayanışmasından ‘ulusal’ çıkarlara çevirebilmek olduğu ölçüde, başarılı olmuş oldukları söylenebilir.”¹²⁷

Soruna bu çerçevede bakıldığında akla gelen bir soru, gelişmiş kapitalist ülkelerde sendikaların meşrulaşması ve sisteme kabul edilmesi (girmesi) sürecinin emperyalizme geçiş sürecine denk düşmesinin, sömürgeler konusunda (açık veya zımni) bir anlaşmaya dayanıp dayanmadığıdır.

E. Hobsbawm gelişmiş kapitalist ülkelerde sendikaların meşrulaşmasının zamanlamasını şöyle anlatıyor: “Avrupa ülkelerinin çoğunda, işçi hareketine hoşgörülü davranma ve ona karşı hareket etmek yerine onunla birlikte hareket etme kararı, ondokuzuncu yüzyılın sona ermesinden önce verilmedi. Fransa’da bu durum, Komün sonrası histerinin sona ermesinin ardından 1880’lerde; Almanya’da Bismarck’tan sonra sosyalizm karşıtı yasaların kaldırılmasıyla; İtalya’da Crispi baskısının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra gerçekleşti. Ancak İngiltere’de, sendikacılığın resmen kabulü ve seçmenliğin kiteselleşmesi 1860’ların ortalarında oldu.”¹²⁸

Özetle; emperyalist ülkelerin burjuvazileri, cehennemden kurtulmak için düzen açısından belirli bir tehdit oluşturma potansiyeli gösteren işçi sınıflarını, daha 19. yüzyıl bitmeden ağırlıklı olarak emperyalist yağma ve sömürüden sağlanan kaynaklarla evcilleştirmeyi ve emperyalist amaçlar için kullanmayı başardı.

Kapitalizmin mezar kazıcıları, burjuvazinin uyguladığı politikalar ve emperyalist sömürüyle sağlanan kaynaklar sayesinde, kapitalizmin ve emperyalizmin payandalarına dönüştürüldü.

¹²⁷ Semmel, B., a.g.k., 1960, s.257.

¹²⁸ Hobsbawm, E., “Trends in the British Labour Movement,” a.g.k., 1964, s.336.

MARX, ENGELS VE MARKSİSTLERİN KAPİTALİST ÜLKE İŞÇİ SINIFLARINA BAKIŞINDA DEĞİŞİM

Marx ve Engels, 1840'lı yılların hareketli döneminde İngiliz işçi sınıfına büyük umutlar bağlamıştı. Ayrıca, İngiltere'de bir ayaklanma geleneği de oluşmuştu. Ancak 1848 devrimlerinin İngiltere'yi fazla etkilememesi ve özellikle de 1857 krizinde bile İngiliz işçi sınıfının hareketlenmemesi karşısında, Marx ve Engels, İngiliz işçi sınıfına umut bağlamaktan vazgeçtiler.

1848 yılında, "o büyük umut ve hayal kırıklığı yılında o kadar yakın –ve belki o kadar gerçek- olan Avrupa devrimi, gözlerden kayboldu. Marx ve Engels hemen daha sonraki yıllarda Avrupa devriminin yeniden canlanacağını umut etmişlerdi."¹²⁹

Marx ve Engels, 1848 devrimlerinin yenilgisinin ardından bir iki yıl daha devrim beklediler; bu beklenti gerçekleşmeyince, umutlarını bir sonraki krize ertelediler.

Avrupa, 1850-1857 döneminde büyük bir ekonomik canlılık yaşadı.

İstihdam arttı, işçi ücretleri yükseldi. Diğer kıtalara göç de işsizliğin azaltılmasında etkili oldu.

Ekonomik büyüme 1857 yılındaki buhranla sona erdi. Ancak bu buhran da kitlelerin ayaklanmasına yol açmadı.

1860'lı yıllardaki ekonomik büyüme ve 1871-1873 döneminde zirveye ulaşan canlanma, kitlelerin sorunlarının kapitalist düzen içinde çözüme kavuşturulabileceği umutlarını yarattı.¹³⁰ Kapitalizmin yarattığı cehennemden kapitalizm içinde, ayaklanmaların, ihtilalin ve toplumsal devrimin gerekli kıldığı bedellere gerek kalmadan çıkılabileceği umudu yaygınlaştı.

İngiltere'de 1848'e kadarki ayaklanma geleneği hakim sınıfları nasıl eğitmişse, bu ayaklanmalarda ölüm, idam, hapis ve sürgün biçiminde ödenen bedeller ve bu eylemlerle kalıcı başarılar elde

¹²⁹ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.156.

¹³⁰ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.31, 32, 69, 108, 156.

edilememiş olması da işçi sınıfını “eğitmiş,” işçileri “evcilleştirilmeye” hazır hale getirmişti. 1857 buhranında İngiliz işçi sınıfının kapitalizme karşı tepkisizliği, bu tepkisizliği açıklama çabasını gerekli kıldı.

İngiliz Proletaryası “Burjuva Proletarya”dır

Marx ve Engels 1858 yılından itibaren bu konuya eğilmeye başladılar. Bu yıllarda İngiltere’de Çartist hareketin devrimci kanadının önderlerinden Ernest Jones, işçi sınıfı ile orta sınıf reformcularının işbirliğini sağlamaya yönelik bir konferans çağrısı yaptığında, F.Engels, 7 Ekim 1858 tarihinde Marx’a yazdığı mektupta, İngiliz işçi sınıfının burjuva proletaryaya dönüşmesinden söz etti: “İngiliz proletaryası gerçekte giderek daha fazla burjuva oluyor; öyle ki, tüm ulusların en burjuvası olan bu ulus, gözüktüğü kadarıyla, nihai olarak, bir burjuvazinin yanı sıra bir burjuva aristokrasiye ve bir burjuva proletaryaya sahip olmayı amaçlıyor. Tüm dünyayı sömüren bir ulus için tabii ki bu belirli bir ölçüde geçerli nedenlere dayanmaktadır.”

“Burjuva proletarya” kavramının 1858 yılında gündeme gelmesi herhalde 1857 yılındaki ekonomik krizde İngiliz işçi sınıfının büyük ölçüde tepkisiz kalmasına bağlıydı.

Marx, 16 Nisan 1863 tarihinde Engels’e yazdığı mektupta “İngiliz işçilerinin belirgin burjuva hastalığı” demektedir.¹³¹

Marx ve Engels, “İngiliz proletaryasının burjuvalaşması”nı İngiltere’nin dünyanın önemli ticari ilişkilerindeki tek elci konumuna bağlıyordu. Beklentileri, diğer kapitalist ülkelerin de gelişmesi sonucunda bu tek el konumunun sona ereceği ve İngiliz işçi sınıfının yeniden radikalleşeceği doğrultusunda idi.

¹³¹ Marx’ın Engels’e 16 Nisan 1863 tarihli mektubu. Hobsbawm, E.J., “Karl Marx and the British Labour Movement,” *Revolutionaries*, The New Press, New York, 2001, s.112-114.

Marx'ın Devrim Beklentisi Avrupa Dışına Kayıyor: Devrimin Yolu Sömürgelerin Bağımsızlığından Geçiyor

Bu gelişmeler Marx'ın İngiltere ve hatta gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarına kısa dönemde bağladığı umutların değişmesine yol açtı.

“Marx 1870 yılından itibaren Rusya'ya bazı umutlar bağlamaya başladı. (...) Marx'ın son yıllarına bir kendini geri çekme ve hayal kırıklığı havası hakimdir. Göreceli olarak daha az yazdı ve siyasal açıdan hemen hemen faaliyetsizdi.” “Ölümünden sonra Engels tarafından Kapital İkinci ve Üçüncü Ciltler olarak düzenlenen kitapların ve Artık-değer Teorileri'nin malzemesinin çoğu gerçekte 1867 yılında Kapital'in Birinci Cildi'nin yayımlanmasından önce yazılmıştı. Marx'ın önemli yazılarından, bazı mektupları dışında, yalnızca Gotha Programı'nın Eleştirisi (1875) Komün'ün yenilgisinden sonradır.”¹³²

“1860'ların sonlarından itibaren Marx, ciddi bir biçimde, burjuva toplumunun devrilmesine yönelik üç çizgideki bu dolaylı strateji yaklaşımını öngörmeye başladı; bunların ikisinin kahince olduğu kanıtlandı ve birinde ise yanılmıştı: sömürge devrimi, Rusya ve Birleşik Devletler. Bunların birincisi, İrlanda devrimci hareketinin ortaya çıkışı yoluyla hesaplarına dahil oldu. İngiltere bu dönemde proletarya devriminin geleceği açısından belirleyici önemdeydi, çünkü sermayenin merkeziydi, dünya piyasasının hakimiydi ve aynı zamanda 'bu devrimin maddi koşullarının belirli bir derecede olgunluğa ulaştığı tek ülkeydi.' Bu nedenle Enternasyonal'in ana amacı İngiliz devrimini hızlandırmak olmalıydı ve bunu yapabilmenin tek yolu da İrlanda'nın bağımsızlığının kazanılmasıydı. İrlanda devrimi (veya daha genel ifadeyle, bağımlı halkların devrimi) kendilerine sağlayacağı yarar açısından öngörülüyordu; metropol kapitalizmin Aşıl'ın topuğu olarak, merkezi burjuva ülkelerde devrimin muhtemel

¹³² Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.115.

hızlandırıcısı olarak değerlendiriliyordu.” “Rusya’nın rolü belki daha da ihtiraslıydı. 1860’lı yıllardan itibaren bir Rus devrimi yalnızca bir olasılık olmaktan çıkmış, bir ihtimal ve hatta bir kesinlik haline gelmişti.”¹³³

Marx’ın anlayışında en önemli değişim, gelişmiş kapitalist ülkelerde devrimin yolunun sömürgelerin bağımsızlığından geçtiği tespittir. İngiltere’de devrimin yolunu, İngiltere’nin sömürgesi olan İrlanda’nın İngiltere’ye karşı başarılı mücadelesi açacaktı.

Marx 10 Aralık 1869 tarihinde Engels’e yazdığı mektupta İrlanda konusunda değişen yaklaşımını şöyle özetliyordu: “İrlanda ile mevcut bağlantıdan kurtulmak İngiliz işçi sınıfının doğrudan ve mutlak çıkarları doğrultusundadır. (...) Uzun süre İngiliz işçi sınıfının üstünlük kazanmasıyla İrlanda rejiminin devrilebilmesinin mümkün olduğuna inandım. New York Tribune’da daima ifade ettiğim tavır buydu. Derinlemesine çalışma beni şimdi bunun tam tersine ikna etti. İngiliz işçi sınıfı İrlanda’dan kurtulmadan önce hiçbirşey başaramayacaktır. Manivela İrlanda’da uygulanmalıdır. İrlanda sorunu genel olarak toplumsal hareket için bu nedenle bu kadar önemlidir.”¹³⁴

Hobsbawm, Marx’ın sömürgelerdeki mücadelenin metropol ülkedeki devrimci hareket üzerindeki etkisi konusunda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“İngiltere’deki durumu devrimcileştirmede Marx’ın ana reçetesi İrlanda aracılığıyla, yani sömürge devriminin desteklenmesinin dolaylı aracılığıyla; böylece İngiliz işçilerini

¹³³ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.157. Engels, 1877 yılında yazdığı bir yazıda, Marx’ın 1872 yılından sonra aktif politikanın dışına çıkmasını şöyle anlatıyordu: (I. Enternasyonal’in 1872 yılındaki, YK) “La Hey Kongresi’nden sonra Marx nihayet kuramsal çalışmasına dönebilmek için yeniden huzura ve serbest zamana kavuştu ve Kapital’in ikinci cildinin baskıya hazır olmasını fazla uzun sürmeden sağlayabileceği umut edilebilir.” Engels, F., “Karl Marx,” Marx-Engels, *Selected Works*, Vol.3, Progress Publishers, Moskow, s.83.

¹³⁴ Marx, K., *First International and After, Political Writings*, Vol.3, Penguin Books, Middlesex, 1974, s.166-167.

İngiliz burjuvazisine bağlayan önemli bağ tahrip edilecekti. Marx'ın da kabul ettiği gibi, başlangıçta İrlanda'nın İngiliz proletaryasının zaferiyle kurtulmasını bekliyordu. 1860'lı yılların sonlarından itibaren tam tersi görüşü benimsedi; şöyle ki, geri ve sömürge ülkelerdeki devrimler belirleyici olacaktı ve bunların kendileri metropollerini devrimcileştirecekti. (...) İrlanda iki açıdan engelleyici oluyordu: İngiliz işçi sınıfını ırk temelinde bölüyordu ve böylece İngiliz işçisine bir başkasını sömürmede kendi yöneticileriyle belirgin bir ortak çıkar sunuyordu.”¹³⁵

Hobsbawm, aynı yazısında, Marx'ın Laura ve Paul Lafargue'a 5 Mart 1870 tarihinde yazdığı mektuptan şu alıntıyı yapmaktadır: “Eğer Avrupa'nın toplumsal gelişmesini hızlandıracaksak, resmi (yani hakim sınıf) İngiltere'nin felaketini hızlandırmalıyız. Bu ise İrlanda'da, İngiltere'nin en zayıf noktasında bir darbeyi gerektirmektedir. Eğer İrlanda kaybedilirse, İngiliz 'İmparatorluğu' biter ve İngiltere'de bugüne kadar uykucu ve yavaş bir biçimde gelişmiş olan sınıf mücadelesi daha keskin biçimler alacaktır. Ancak İngiltere tüm dünyada kapitalizmin ve toprak ağalığının metropolüdür.”¹³⁶

Marx, I. Enternasyonal Genel Konseyi'nin 1 Ocak 1870 tarihli toplantısından sonra bir genelge hazırladı ve bu genelge elle çoğaltılarak dağıtıldı. Marx, 28 Mart 1870 tarihinde Ludwig Kugelmann'a yazdığı gizli mektupta da bu genelgenin aşağıda yer alan bölümünü de kullandı.

“Genel Konsey 1 Ocak 1870 günlü olağanüstü toplantısında kararlaştırdı: (...)

“İrlanda affı konusunda Genel Konsey'in Kararlarına İlişkin Soru.

“Eğer İngiltere Avrupa toprak ağalığının ve kapitalizminin koruyucusuysa, resmi İngiltere'ye önemli bir darbe indirilebilecek tek nokta İrlanda'dır.

¹³⁵Hobsbawm, E., “Karl Marx and the British Labour Movement,” a.g.k., 2001, s.118-119.

¹³⁶Hobsbawm, “Karl Marx and the British Labour Movement,” a.g.k., 2001, s.119.

“İlk olarak, İrlanda İngiliz toprak ağalığının koruyucusudur. Toprak ağalığı eğer İrlanda’da çökerse, İngiltere’de de çökecektir. (...) İrlanda’da toprak ağalığı yalnızca İngiliz ordusu tarafından sürdürülmektedir. Eğer bu iki ülke arasında zorla gerçekleştirilen birlik sona ererse, İrlanda’da derhal bir toplumsal devrim –bir ölçüde geri bir biçimde olsa da- patlayacaktır. İngiliz toprak ağalığı yalnızca servetinin önemli bir kaynağını yitirmekle kalmayacak, aynı zamanda en büyük moral gücünü – İngiltere’nin İrlanda üzerindeki hakimiyetini temsil etme gerçeğini- yitirecektir. Diğer taraftan, İngiliz proletaryası, kendi toprak ağalarının İrlanda’daki iktidarını sürdürerek, onların İngiltere’de zarar görmemesini sağlamaktadır.

“İkinci olarak, İngiliz burjuvazisi, yoksul İrlanda halkını zorla göç ettirerek İngiltere’nin işçi sınıfını daha da aşağılara çekerek, yalnızca İrlanda’daki yoksulluğu sömürmekle kalmamaktadır. Aynı zamanda proletaryayı birbirine düşman iki kampa bölmüştür. Kelt işçisinin ateşli isyankarlığı, Anglo-Sakson’un istikrarlı yumuşak tabiatı ile iyi karışmamaktadır; gerçekte ise, İngiltere’nin önemli endüstriyel merkezlerinin tümünde İrlandalı ve İngiliz proleterler arasında derin bir karşıtlık bulunmaktadır. Sıradan bir İngiliz işçisi, ücretlerini ve yaşam standardını düşüren bir rakip olarak İrlandalı işçiden nefret etmektedir. Ayrıca onun için ulusal ve dini antipati hissetmektedir; bu durum, Kuzey Amerika’nın güney eyaletlerindeki yoksul beyazların siyah kölelere ilişkin tavrının aynısı gibidir. İngiltere’de proleterlerin bu iki grubu arasındaki karşıtlık yapay olarak sürdürülmekte ve bu bölünmenin iktidarlarını korumanın gerçek sırrı olduğunu iyi bilen burjuvazi tarafından teşvik edilmektedir. (...)

“Son olarak, eski Roma’nın devasa ölçüde sergilemiş olduğu olgu bugün İngiltere’de görülebilir. Başka bir halkı baskı altına alan bir halk kendi zincirlerini döver.”¹³⁷

¹³⁷ Marx, K., “The General Council to the Federal Council of French Switzerland,” a.g.k., 1974, s.117-118.

Marx, 9 Nisan 1870 tarihinde Meyer ve Vogt'a yazdığı mektupta da aynı görüşü tekrarlıyordu:

"İrlanda sorunu ile yıllarca meşgul olduktan sonra şu sonuca vardım ki, İngiliz hakim sınıflarına belirleyici darbe (ve bu dünyanın her tarafındaki işçi hareketleri için de belirleyici olacaktır) İngiltere'de indirilemez, yalnızca İrlanda'da indirilebilir.(...)

"İrlanda'da İngiliz aristokrasisinin devrilmesi, İngiltere'de de devrilmesini gerektirmektedir ve bu kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir. Böylece İngiltere'deki proleter devriminin bir önkoşulu yerine gelecektir. (...)

"Tüm İngiliz sanayi ve ticaret merkezlerinde şimdi iki düşman kampa bölünmüş bir işçi sınıfı vardır: İngiliz proleterleri ve İrlandalı proleterler. Sıradan bir İngiliz işçisi İrlandalı işçiden nefret eder, çünkü onda kendi yaşam standardını düşüren bir rakip görür. İrlandalı işçiyle karşılaştığında kendisinin yönetici ulusun bir üyesi olduğunu hisseder ve tam bu nedenle kendisini aristokratların ve kapitalistlerin İrlanda'ya karşı bir aleti durumuna sokar ve böylece aristokratların ve kapitalistlerin kendisi üzerindeki hakimiyetlerini güçlendirir. İrlandalı işçiye karşı dini, toplumsal ve milli önyargılar besler. (...) İrlandalı da İngiliz işçisinde İrlanda'daki İngiliz yönetiminin hem suç ortağını, hem de aptal bir aletini görür (...) Bu zıtlama, örgütlülüğüne karşın İngiliz işçi sınıfının acizliğinin sırrıdır. (...)

"Sermayenin metropoli olarak, dünya pazarını bugüne kadar yönetmiş güç olarak İngiltere, şu anda işçilerin devrimi için en önemli ülkedir; ayrıca bu devrim için maddi koşulların belirli bir olgunluk derecesinde geliştiği tek ülkedir. Bu nedenle İngiltere'de toplumsal devrimi hızlandırmak, Uluslararası Çalışanlar Derneği'nin (I. Enternasyonal'in, Y.K.) en önemli amacıdır. Bunu hızlandırabilmenin tek aracı, İrlanda'nın bağımsızlığını sağlamaktır. Bu nedenle Enternasyonal'in görevi İngiltere ile İrlanda arasındaki çelişkiyi öne çıkarmak ve her yerde açıkça İrlanda'nın yanında yer almaktır. İngiliz işçi sınıfında, İrlanda'nın

ulusal özgürleşmesinin kendileri için soyut bir adalet veya hümanist duygu sorunu olmayıp, kendi toplumsal özgürleşmeleri için birinci koşul olduğu bilincini yaratmak Londra'daki Genel Konsey'in özel görevidir.”¹³⁸

Marx'ın İrlanda'ya ilişkin saptamaları önemlidir. Ancak “başka bir halkı baskı altına alan bir halk kendi zincirlerini döver” ifadesi yanlış anlaşılmalıdır. Emperyalizm, bir halkın başka bir halkı baskı altına alarak burjuva demokrasisini yaşayabilmesini sağlamıştır. Emperyalist ülkelerde burjuva özgürlüklerin ana dayanaklarından biri sömürge/yarı-sömürge/yeni-sömürge ülkelerin halklarının “baskı altına alınması”dır. Burjuva demokrasisinin de bir sınıf diktatörlüğü olduğu, ancak daha geri toplumsal ilişkilerin ilerisinde olduğu dikkate alınmalıdır.

Engels 1872 yılı ilkbaharında girdiği bir tartışmada, İrlanda'nın yaşadığı 700 yıllık baskının gözardı edilemeyeceğini belirttiikten sonra, İrlandalı işçilerin bağımsızlık mücadelesini reddetmesi talebinin Enternasyonal'in ilkeleriyle ortak hiçbir yanının olmadığını söyledi. Şöyle dedi: “Eğer fetheden ulusun üyeleri, fethettikleri ve hakimiyetleri altında tuttıkları ulustan, kendi özel milliyetlerini ve durumlarını unutmalarını, ulusal farklılıkları kenara atmalarını ve benzeri şeyleri isterlerse, bu, enternasyonalizm değildir; yapılan, onlara boyunduruğa boyun eğme vaazı vermekten ve fethedenin hakimiyetini enternasyonalizm örtüsü altında meşru kılma ve sürdürme çabasından başka birşey değildir.”¹³⁹

İngiliz İşçi Sınıfı Burjuvazinin Kuyruğunda

Engels, 12 Eylül 1882 tarihinde Kautsky'ye yazdığı mektupta da şunları belirtiyordu: “Bana, İngiliz işçilerinin sömürge politikası konusunda ne düşündüklerini soruyorsun. Ne diyeyim, genel olarak

¹³⁸ Marx, K., a.g.k., 1974, s.167-170.

¹³⁹ Ponomarev, B.N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Vol. 2, Progress Publishers, Moskova, 1981, s.188.

politika konusunda düşündüklerinin tam olarak aynısını: Burjuvaların düşündüğünün aynısını. Burada işçilerin bir partisi yok; yalnızca Muhafazakarlar ve Liberal-Radikaller var; ve işçiler de, İngiltere'nin dünya piyasasındaki tekelinin ve sömürgelerin sağladığı ziyafetten keyifle pay alıyorlar.”¹⁴⁰

Engels, aynı mektubunda, İngiliz işçilerinin sömürgeler politikası konusunda İngiliz burjuvazisi ile aynı düşüncede olduğunu ayrıca şöyle belirtiyordu: Hindistan, Mısır ve diğer İngiliz sömürgelerinde İngiliz sermayeli işletmelerde çalışan ve İngiltere'ye geri gelen işçiler, “şovenist ve sosyal-emperyalist duyguların” yayılmasına katkıda bulunuyorlardı. Gelişmiş kapitalist ülkelerin sömürgelerdeki yatırımlarında çalışan İngiliz işçiler, yerli işçilerle kıyaslanmayacak kadar yüksek ücret alıyorlar ve büyük çoğunlukla, yerli işçilerle birlikte sermayeye karşı ortak bir tavra girmek yerine, İngiliz sermayedarlarının ve sömürgeci politikalarının yanında tavır takınıyorlardı.

İngiltere'nin dünya ticareti üzerindeki tekелci konumu sona ererken, kapitalizmin tekелci aşamasına geçildi. İngiliz kapitalizmi geçmişte ticaretteki tekелci konumundan sağladığı ek geliri (tekел kârı veya süper kâr) bu kez sanayicilerin tekelleşmesi sayesinde sürdürdü ve İngiliz proletaryasını beslemeye devam etti. İngiltere'nin tekелci konumunun sona ermesi, kapitalizmin tekелci aşamasına geçilmesi nedeniyle, İngiliz işçi sınıfının umulan radikalleşmesine yol açmadı.

Marx'ın 11 Şubat 1878 tarihinde Wilhelm Liebknecht'e yazdığı mektup, bu sürecin İngiliz işçi sınıfı üzerindeki etkisini özetlemektedir: “İngiliz işçi sınıfının ahlakı, 1848 yılından beri yaşanan çürüme döneminde, bir süreç içinde giderek daha da derin bir biçimde bozuldu ve (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) sonunda büyük Liberal Parti'nin, yani kapitalistlerin uşağının kuyruğu olmaktan başka bir şey olmadığı bir noktaya geldi.”

¹⁴⁰ Ponomarev, B.N. ve diğ., a.g.k., Vol.2, 1981, s.87

http://www.marxists.org/archive/marx/works/1882/letters/82_09_12.htm.

Engels, *İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu* kitabının 1892 yılında yapılan İngilizce baskısına yazdığı önsözde, 1 Mart 1885 tarihli bir Londra gazetesinde yayımlanan “1845 ve 1885’te İngiltere” başlıklı makalesinden uzun bir bölüm aktarıyordu. Bu bölümde şu değerlendirme yer alıyordu: “İngiltere’nin endüstriyel tekel durumunun olduğu dönemde İngiliz işçi sınıfı, belirli bir ölçüde, bu tekelin yararlarından payını aldı. Bu yararlar (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) arasında çok eşitsiz bir biçimde dağıtıldı; ayrıcalıklı azınlık çoğunu cebine attı, ancak büyük kitle de, en azından zaman zaman geçici bir pay aldı. İşte Owenizmin ölümünden beri İngiltere’de Sosyalizmin hiç olmamasının nedeni budur. Bu tekelin parçalanmasıyla, İngiliz işçi sınıfı bu ayrıcalıklı konumunu yitirecektir; ayrıcalıklı ve önder konumdaki azınlık da istisna tutulmaksızın (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) kendisini genel olarak diğer ülkelerdeki işçi arkadaşlarıyla aynı düzeyde bulacaktır. Ve İngiltere’de Sosyalizmin yeniden varolacak olmasının nedeni budur.”¹⁴¹

Kautsky, 1899 yılı Kasım ayında yayımlanan “Güney Afrika’daki Savaş” başlıklı yazısında benzer bir yaklaşım gösteriyordu: “İngiltere’nin işçileri, fethedilmiş bölgelerin halklarıyla ilişkide, ayrıcalıklı bir sınıf olarak kendi kapitalistleriyle birlikte bir bütün oluşturduklarını hissetmektedirler. İngiliz işçilerine bu bölgeler yalnızca kapitalistlerin girişimcilik ruhu için değil, fakat aynı zamanda ayrılmalarıyla emek piyasasını rahatlatarak olan ihtiyaç fazlası proleterler için de; yalnızca zenginlerin daha da zengin olması için değil, fakat aynı zamanda yoksulların da zengin olmak için bir şansa kavuşmaları için de (bu şans bir piyango biletininkinden daha yüksek olmasa da); yalnızca dış pazarı genişletmekle kalmayarak, savaş sanayileri, silahlanma ve denizasırlı mülklerde biriktirilen yağmalarla ülkeye geri dönenlerin harcamalarıyla iç pazarı da genişleterek sanayii harekete geçirmek

¹⁴¹ Engels, F., *a.g.k.*, 1987, s.44-45.

(...) için açılmış gözükmektedir.”¹⁴² Ancak K.Kautsky, 1899 yılındaki bu anlayışını sürdürmedi ve bu analizin siyasal alandaki sonuçlarını geliştirmede.

Bu doğrultuda saptama yapan bir kişi de, ABD’deki Sosyalist Emek Partisi önderlerinden Daniel De Leon idi. D.D.Leon, 1904 yılında Amerikan Emek Federasyonu (AFL) önderlerini “kapitalist sınıfın emek teğmenleri” olmakla suçluyordu.¹⁴³ Lenin de, *Emperyalizm* kitabının 1920 yılındaki baskısına yazdığı önsözde “kapitalist sınıfın emek teğmenleri” ifadesini kullanıyordu.¹⁴⁴ *Emperyalizm* kitabında da tekellerin süperkârları ile işçi aristokrasisi arasındaki ilişki çeşitli yerlerde incelendi.¹⁴⁵

Julian B.Marchlewski de 1904 yılı sonlarında yayımlanan makalesinde şöyle diyordu: “Tröst sisteminin doğal bir özelliği de çalışmalarının niteliği ve ücretlerinin düzeyi sayesinde işçi kitlelerinin üstüne yükselen ve bunun sonucunda kendi sınıfıyla belirli bir çelişki içine giren bir işçi tabakası yaratmasıdır. (...) Tröstlerin göreceli olarak iyi ücretli işçilerinin kapitalizmin savunma askerleri haline dönüşme tehlikesi, hiçbir yerde Amerika’dakinden daha büyük değildir.”¹⁴⁶

Bu dönemde Kautsky’nin gözlemleri de önemlidir. Karl Kautsky de 1 Ağustos 1908 tarihli bir mektubunda şunları yazıyordu: “Doğu halkları, ülkelerindeki kapitalist boyunduruğu silkip atarak Avrupa kapitalizmini zayıflatmakta ve Avrupa proletaryasını güçlendirmektedir.”¹⁴⁷

¹⁴² Day, R.B.-Gaido,D., *Discovering Imperialism, Social Democracy to World War I*, Haymarket Books, Chicago, 2011, s.160.

¹⁴³ Leon, D.D., *Flashlights of the Amsterdam Congress*, 1904, s.53, 75.

¹⁴⁴ Lenin, *Collected Works, Vol.23, August 1916-March 1917*, Progress Publishers, Moskova, 1977, s.193-194.

¹⁴⁵ Lenin, a.g.k., 1977, s.281-285, 301.

¹⁴⁶ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.311.

¹⁴⁷ Ulyanovsky, R.A. (ed.), *The Comintern and the East, the Struggle for the Leninist Strategy and Tactics in National Liberation Movements*, Progress Publishers, Moskova, 1979, s.66.

Lenin'in Kapitalist Sömürü Konusundaki Katkıları

Lenin'in çağdaşlarının çoğu emperyalizmi, emperyalist ülke işçi sınıflarının yarattığı ve sermayedarın el koyduğu artık-değerin gerçekleştirilmesi (üretilebilir ürünün satılması) amacı çerçevesinde ele almışlardır. Bu analizin siyasal mücadeleye yansımaları ise, sömürge ve yarı-sömürge halklarının devrimci potansiyelinin ve emperyalist ülke işçi sınıflarının kapitalizmin mezar kazıcılarından payandalarına dönüşmesinin kavranamamasıdır.

Tekel kârına değinen bir Marksist, J.B.Marchlewski'dir. J.B.Marchlewski, 1912 yılında yayımlanan "Emperyalizm veya Sosyalizm?" başlıklı makalesinde, "Kapitalist kodamanların tekelci sömürsü çok büyük kârlar getirmektedir" demektedir.¹⁴⁸

Karl Radek ise, 1912 yılında yayımlanan "Alman Emperyalizmi ve İşçi Sınıfı" çalışmasında, "emperyalizmin itici gücü" başlığı altında şunları yazıyordu: "İşçi sınıfı tarafından yaratılan artık-değerin, sermayenin tepesindekilerin ceplerine saf altın olarak dönebilmesi –kapitalist arzunun tek hedefi budur."¹⁴⁹

Lenin, daha 1907 Stuttgart Kongresi'ni değerlendirdiği yazısında çok farklı bir yaklaşımı gündeme getirdi.

Lenin bu yazısında emperyalizmle ilgilenen diğer Marksistlerden farklı olarak, emperyalizmi kapitalistlerin kârının kaynağı açısından değerlendirdi. Emperyalizme karşı çıkan Marksistlerin büyük çoğunluğu, emperyalizmi artık-değerin gerçekleştirilmesi açısından ele alıyorlardı. Başta Rosa Luxemburg olmak üzere, aralarında Kautsky ve Parvus'un da bulunduğu birçok Marksist, kapitalizmin eksiktüketim sorunuyla karşı karşıya bulunduğunu düşünerek, emperyalist ülke işçi sınıfının yarattığı değer gerçekleştirilmesinin ve böylece artık-değere el konulabilmesinin yolunun emperyalizm olduğu kanısındaydı. Lenin, daha 1907 yılında, tümüyle farklı bir bakış açısı getirdi. Emperyalizmi, kapitalistin kârının kaynağının çeşitlenmesi ve sömürgelerden elde edilen gelirin, artık-değerin çok önüne geçmesi biçimindeki bu değerlendirme, Lenin'in daha

¹⁴⁸ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.502; ayrıca bkz. s.517.

¹⁴⁹ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.530.

sonraki yıllarda sömürgelerdeki mücadelenin önemini vurgulamasının ilk adımıdır. Bu değerlendirme, sömürgeleri ve yarı-sömürgeleri basit pazarlar olarak algılayan anlayışı aşarak, emperyalist sömürünün yarattığı önemli çelişkiyi ve bunun sınıflar mücadelesine yansımaları öne çıkarıyordu.

Kapitalizmin tekelci veya emperyalist aşamasına geçilmesiyle birlikte emperyalist ülkelerin daha da parazitleşmesi ve bu ülkelerin işçi sınıflarının üretken faaliyet içindeki rolünün azalması Lenin tarafından 1907 yılında şöyle ifade ediliyordu:

“Hiçbir şeye sahip olmayanlar fakat aynı zamanda çalışmayanlar sınıfı sömürücüleri devirme yeteneğine sahip değildir. Ancak tüm toplumun ihtiyaçlarını karşılayan proleter sınıfı başarılı bir toplumsal devrim gerçekleştirebilme gücüne sahiptir. Ve şimdi görüyoruz ki, kapsamlı sömürge politikasının sonucu olarak Avrupa proletaryası kısmen öyle bir duruma ulaşmıştır ki, toplumun tümünün ihtiyaçlarını karşılayan onun çalışması değil, pratikte esirleştirilmiş olan sömürge halklarının çalışmasıdır. İngiliz burjuvazisi, örneğin, İngiliz işçilerinden sağladığı kârdan fazla kârı Hindistan’ın ve diğer sömürgelerin nüfusunu oluşturan milyonlarca kişiden sağlamaktadır. Bazı ülkelerde bu koşullar bir ülkenin veya diğerinin proletaryasının sömürgeci şovenizm hastalığına bulaştırılmasının maddi ve ekonomik temellerini yaratmaktadır. Tabii ki bu durum belki yalnızca geçici bir olgu olabilir, ancak yine de tüm ülkelerin proletaryasının bu tür oportünizme karşı mücadelede toparlanabilmesi için bu kötülük açıkça saptanmalı ve onun nedenleri anlaşılmalıdır. Bu mücadele muzaffer olmak zorundadır; çünkü ‘ayrıcalıklı’ uluslar kapitalist ulusların giderek küçülen bir bölümünü oluşturmaktadır.”¹⁵⁰

¹⁵⁰ Lenin, V.I., “The International Socialist Congress in Stuttgart,” *Collected Works*, Vol.13, Moskova, 1978, s.77. “Lenin zaten orijinal Roma proletaryasının bir bütün olarak parazit bir sınıf olduğunun kesin bir biçimde farkındaydı.” (Hobsbawm, “Lenin and the Aristocracy of Labour,” *Revolutionaries*, The New Press, New York, 2001, s.152.)

Emperyalist sömürünün emperyalist ülkelerde işçi sınıfının davranışları üzerindeki etkisi Lenin'in de dikkatini çekti.

Lenin, "Emperyalizm ve Sosyalizmde Bölünme" yazısında bu konuyu şöyle ele alıyordu:

*"İngiltere'nin tekel durumu niçin İngiltere'de oportünizmin (geçici) zaferini açıklamaktadır? Çünkü tekel durumu süperkârlar, yani dünyanın her tarafında normal ve geleneksel olan kapitalist kârlarının üstünde ve ötesinde kâr fazlası getirmektedir. Kapitalistler bu süperkârların bir bölümünü (ve bu söz konusu olduğunda, hiç de küçük bir bölümü değil) kendi işçilerine rüşvet olarak vermekte, belirli bir ulusun işçileri ile onların kapitalistleri arasında başka ülkelere karşı ittifak benzeri bir şey yaratmakta kullanabilmektedir. (...) Süperkârlar ortadan kalkmamıştır; hâlâ varlığını sürdürmektedir. Ayrıcalıklı, mali açıdan zengin bir ülkenin tüm diğer ülkeleri sömürmesi devam etmektedir ve daha yoğunlaşmıştır."*¹⁵¹

Lenin, "Emperyalizm ve Sosyalizmdeki Bölünme" yazısında İngiliz işçi sınıfının durumunu şu şekilde değerlendiriyordu:

"Marx da, Engels de dünya kapitalizminin, 1898-1900 yıllarından daha erken başlamamış olan emperyalist dönemini görece kadar yaşamadı. Ancak İngiltere'nin ilginç bir özelliği, daha ondokuzuncu yüzyılın ortasında bile emperyalizmin en az iki önemli ayırt edici özelliğini göstermiş olmasıdır: (1) Geniş sömürgeler ve (2) tekel kârı (dünya piyasasındaki tekelci konumu nedeniyle). Her iki açıdan da İngiltere bu tarihte kapitalist ülkeler arasında bir istisna oluşturuyordu ve Engels ve Marx, bu istisnayı incelerken, çok açık ve kesin bir biçimde bunun İngiliz işçi

¹⁵¹ Lenin, "Imperialism and the Split in Socialism," *Collected Works, Vol.23, August 1916-March 1917*, Progress Publishers, Moskova, 1977, s.114-115.

hareketinde oportünizmin (geçici) zaferi ile başına işaret ettiler.”¹⁵²

Lenin, 1916 Ekiminde yayımlanan bu yazısında, işçi sınıfının bütünü ile işçi sınıfının bazı katmanları arasında bir ayırım yapıyordu:

“O günlerde bir ülkenin işçi sınıfına onyıllar boyunca rüşvet vermek ve onu baştan çıkartmak mümkündü. Ancak bugün bu, olanaksız değilse de, olası değildir. Diğer taraftan her emperyalist ‘Büyük’ Güç, ‘işçi aristokrasisi’nin (İngiltere’de 1848-68 döneminde olduğundan) daha küçük tabakalarına rüşvet verebilmekte ve vermektedir. Eskiden, Engels’in o çarpıcı derin ifadesini kullanarak, bir ‘burjuva işçi partisi’ yalnızca bir ülkede ortaya çıkabilirdi, çünkü yalnızca o ülke bir tekel durumundan yararlanabiliyordu, ancak, diğer taraftan, bu olgu uzun bir süre varlığını sürdürebilirdi. Şimdi ise bir ‘burjuva işçi partisi’ tüm emperyalist ülkelerde kaçınılmaz ve tipik durumdur; ancak yağmanın paylaşılması konusunda sürdürdükleri umutsuz mücadele dikkate alındığında, böylesi bir partinin birkaç ülkede uzun bir süre kalabilmesi olası değildir.”¹⁵³

Lenin, 27 Mayıs 1917 günü yaptığı bir konuşmada da, dünyada servet açısından birinci sırada olan İngiltere’nin bu serveti kendi işçilerinin emeğinden çok sayısız sömürgeyi sömürmesinden elde ettiğini söylüyordu.¹⁵⁴

Lenin, 1916 yılında yazılıp ilk kez 1917 yılı ortalarında yayımlanan, *Emperyalizm* kitabında, İngiltere’nin tüm dünyayı sömürmesi, dünya piyasasındaki tekelci konumu ve “sömürge

¹⁵² Lenin, “Imperialism, The Highest Stage of Capitalism, A Popular Outline,” *Collected Works, Volume 22, December 1915-July 1916*, Progress Publishers, Moskova, 1977, s.283.

¹⁵³ Lenin, a.g.m., 1977, s.115-116.

¹⁵⁴ Lenin, *The National Liberation Movement in the East*, Third Revised Edition, Progress Publishers, Moskova, 1969, s.217.

tekeli” nedeniyle büyük kârlar elde ettiğini belirttikten sonra, İngiliz proletaryasının bir kısmının burjuva olduğunu, proletaryanın bir kısmının da burjuvazi tarafından satın alınmış veya en azından beslenen kişilerce yönetilmeye izin verdiğini söylemektedir.¹⁵⁵

Bu değerlendirme, iki yıldan daha uzun bir süredir devam eden dünya savaşı koşullarında geçerlidir; burjuvazi emperyalist sömürden elde ettiklerini savaş koşullarında işçi sınıfının tümüne bölüştürememektedir. Ayrıca, bu yıllarda Bolşeviklerin beklentisi ve umudu, Dünya Savaşı’nın yol açtığı büyük yıkıntının işçi sınıflarını hareketlendireceği ve Avrupa’da devrimci bir dalganın yeniden yükseleceğiydi. Bu nedenle, Avrupa’nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının bir bütün olarak “satın alınabilmesi” olasılığı düşük görülmekteydi. Ancak daha sonraki yıllardaki gelişmeler, bu olasılığın gerçeğe dönüştüğünü göstermiştir.

Bu dönemde sosyalist hareket içinde yeni kavramlar ortaya çıktı.

“Sosyal-şoven” sözcüğü, “lafta sosyalist, uygulamada şovenist” olduğu ileri sürülen kesimler için kullanılıyordu. Lenin, Almanya Sosyal Demokrat Partisi’ni de “sosyal emperyalist” olmakla suçluyordu.

Lenin, 1916 yılı Ekim ayında yazdığı “Emperyalizm ve Sosyalizmdeki Bölünme” yazısına “Emperyalizmle, oportünizmin (sosyal şovenizm biçiminde) Avrupa’da işçi hareketi üzerinde kazanmış olduğu canavarca ve iğrenç zafer arasında herhangi bir bağ var mı?” sorusuyla başlıyor ve şöyle devam ediyordu: “Çağdaş sosyalizmin temel sorusu budur.”¹⁵⁶

Dünya Devriminin Yolu Sömürgelerin Ayaklanmasından Geçmektedir

Emperyalist ülkelerde devrimin yolunun sömürgelerin bağımsızlığından geçtiği görüşü, Bolşeviklerin Avrupa’da devrim umutlarının sürdüğü günlerde bile tartışılıyordu. Örneğin 1919 Ağustosunda Troçki, Rusya Komünist Partisi merkez komitesine

¹⁵⁵ Lenin, “Imperialism, The Highest Stage of Capitalism, A Popular Outline,” a.g.k., s.284.

¹⁵⁶ Lenin, “Imperialism and the Split in Socialism,” a.g.k., 1977, s.105.

sunduğu öneride, İngiltere'nin sömürgesi Hindistan'a bir askeri sefer düzenlenmesini ve böylece Avrupa'daki devrimin hızlandırılmasını/kolaylaştırılmasını savunuyordu. Troçki şöyle diyordu: "Paris'in ve Londra'nın yolu Afganistan, Pencab ve Bengal'in kasabalarından geçmektedir."¹⁵⁷

Doğu Halkları Komünist Örgütleri Tüm-Rusya İkinci Kongresi 1919 yılı Kasım-Aralık aylarında toplandı. Kongre, Asya ülkelerinde ulusal bağımsızlık ve işçi sınıfı hareketi konularını ele aldı. Delegeler Doğu halklarının bağımsızlık mücadelesinin dünya devrimci sürecindeki rolü konusunda görüşler açıkladılar.

Kongrede tartışmalara temel oluşturan rapor, Sultan-Galiyev tarafından sunuldu. Sultan-Galiyev bu raporunda Doğu'nun bu süreçte yalnızca büyük değil, aynı zamanda temel güç olduğunu ve dünya toplumsal devriminin temel manivelalarının dünyanın bu bölgesinde yoğunlaşmış bulunduğunu ileri sürdü. Diğer delegeler de aynı doğrultuda görüşler açıkladılar.

Bu tartışmalar konusunda "Ulusların Yaşamı" gazetesinde 7 Aralık 1919 günü yayımlanan raporda, delegelerin, "Doğu'nun bakir toprağının komünizmin düşüncelerine çürümüş Batı'dan daha açık olduğu" görüşünü savundukları belirtiliyordu. Sultan-Galiyev, "Doğu, Batı Avrupa'nın tümünü devrim seline boğabilecek devrimci bir kazandır," diyordu. Varsayımı, Doğu'nun, Batı kapitalizminin varlığı için ana ekonomik kaynağı oluşturduğu ve Doğu olmaksızın emperyalist burjuvazinin Batı'nın ilerleyen proletaryasını sadakalarla kontrol altına almasının olanaksız olduğu anlayışıydı.

Sultan-Galiyev şöyle diyordu: "Batı işçileri burjuvazilerinin karşısına çeşitli ekonomik taleplerle çıktıklarında, burjuvazi onları hemen hemen daima tatmin edebilmektedir, çünkü burjuvazinin gereksinim duyduğu herşeyi alabileceği sınırsız kaynakları vardır."

Sultan-Galiyev, bu kongre öncesinde yayımladığı "Toplumsal Devrim ve Doğu" başlıklı yazısında da şunları söylüyordu: "Evrensel emperyalizm Doğu'yu bir sömürge olarak ellerinde tuttuğu sürece,

¹⁵⁷ Ulyanovsky, R.A. (ed.), a.g.k., 1979, s.118.

metropol ülkelerde ekonomik konularda emekçi kitlelerle ortaya çıkacak tüm çatışmalarda başarılı bir sonuca ulaşma güvencesine sahiptir, çünkü bu koşullarda onların taleplerini kabul ederek onların ağızlarını tıkama konusunda her türlü olanağı elinde bulundurmaktadır.”¹⁵⁸

Bu konu Komünist Enternasyonal’in 1920 yılında toplanan ikinci kongresinde de ele alındı.

Ulusal ve Sömürge Soruları Komisyonu’nda Hintli komünist Manabendra Nath Roy, Avrupa’daki devrimci hareketin geleceğinin tümüyle Doğu’daki devrimin gidişatına bağlı olduğu görüşünü savundu. Doğu ülkelerinde devrimin zaferi olmaksızın, Batı’daki komünist hareket tükenip bitecekti. Dünya kapitalizmi ana kaynaklarını ve kârlarını, büyük çoğunlukla Asya’da bulunan sömürgelerden elde ediyordu. Avrupa kapitalistleri, mecbur kaldıklarında, tüm artık-değeri işçilere devrederek onları kendi yanlarına çekebilecekler ve onların devrimci arzularını sona erdirebileceklerdi. Kapitalistler bu arada proletaryanın da yardımıyla Asya’yı sömürmeyi sürdürecektir. Bu sonuç kapitalistler için son derece avantajlıydı. Bu nedenle tüm çabalar Doğu’daki devrimci hareketlerin uyarılması ve geliştirilmesine kanalize edilmeliydi. Dünya komünizminin geleceği, komünizmin Doğu’daki zaferine bağlıydı. Roy, konuşmasında, emperyalizmin sömürgeleri sömürerek, yalnızca bir işçi aristokrasisi tabakasını değil, Batı proletaryasının tümünü kendi müttefiki haline dönüştürebileceğini ileri sürdü.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Ulyanovsky, R.A. (ed.), a.g.k., 1979, s.124-125.

¹⁵⁹ Ulyanovsky, R.A. (ed.), a.g.k., 1979, s.147-148.

EMPERYALİZM KURAMININ GELİŞTİRİLMESİ

Marksizm'den ve bir dönemin devrimci sosyal demokrasisinden günümüzün karşı-devrimci ve emperyalizmin destekçisi ve uygulayıcısı sosyal demokrasiye geçişte belirleyici olgu, emperyalizmdir.

Önceki bölümde ele alındığı gibi, sermayedar sınıf, emperyalist sömürü sayesinde ülkesindeki işçi sınıfını kapitalizmin mezar kazıcılığından sistemin payandasına dönüştürebildi.

Bir sonraki bölümde ele alınacağı gibi de, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının kısa vadeli çıkarlarının emperyalist politikalarla ve kapitalizmle uzlaşması sonucunda, sosyal demokraside bir dönüşüm yaşandı. İşçi sınıfını siyasi alanda örgütleme ve iktidara götürme amacıyla oluşturulan sosyal demokrat partilerde, bilimsel sosyalizmin hakim olmasıyla kabul edilen sınıfsız ve sömürsüz bir dünya hedefi kenara atıldı, işçilerin kısa vadeli çıkarlarına uygun bir biçimde kapitalizmle uzlaşıldı, emperyalist politika ve uygulamalar desteklendi. Sosyal demokratların bu dönüşümünde işçi kuyrukçuluğu kadar, Marksizmi kavrayamama, değişen koşulları analiz edememe hatası da vardı.

Bugün de, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesini sürdüren kadrolar ve örgütler, emperyalizm olgusunu kavramazlarsa, ileriye doğru adım atamazlar.

Emperyalizmin Siyasi Mücadele Açısından Doğru Analizini Lenin Yaptı

20. yüzyılın başında bu konuda en önemli katkıyı yapan ve bunu siyasal pratiğinde uygulayan kişi, V.I.U.Lenin oldu.

K.Marx, 1845 yılı ilkbaharında, Feuerbach Üzerine Tezler'in onbirincisinde şunları söylüyordu: "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; ancak önemli olan onu değiştirmektir".

Lenin'in emperyalizm konusundaki tespit, çözümlene ve değerlendirmeleri, dünyayı değiştirme çabalarının bir ürünüydü ve yorumlar doğru olduğu için de (diğer birçok başka etmenin de katkısıyla) dünyayı gerçekten değiştirebildi.

Lenin'in en yaygın biçimde okunan kitaplarından biri, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması (Anlaşılabilir Bir Çerçeve)*¹⁶⁰ çalışmasıdır. Ancak kitabın adında da belirtildiği gibi, bu çalışma "anlaşılabilir bir çerçeve"dir ve yazıldığı dönemin (1916 yılının ilk yarısı) sansür koşulları dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Bu kitapta yer alan iktisadi analizlerin büyük çoğunluğu, 1916 öncesinde Marksist veya Marksist olmayan başka yazarlar tarafından da ele alınmış ve geliştirilmişti. Lenin'in (esasinda fazla yenilik içermeyen) tanımı, üretimin merkezileşmesini, finans kapitalin oluşmasını, sermaye ihracının öne çıkmasını, dünyayı paylaşan tekeli birliklerin önem kazanmasını ve dünyanın paylaşılmasının sona ermiş olduğunu vurgulamaktaydı.¹⁶¹

Lenin'in emperyalizm kuramına katkıları ve bu katkıların Lenin'in devrimci pratiğine yansması Lenin'in diğer çalışmalarında daha belirgindir.

Kitabın bu bölümü, Lenin'in bu görüşlerini, öncülü ve çağdaşı düşünürlerin en önemlileriyle karşılaştırmalı olarak sunmayı amaçlamaktadır.

Revizyonizm Emperyalizmin Ürünüydü

Bilimsel sosyalizm, kapitalizmin tekeli-öncesi döneminde geliştirildi. Ancak, yukarıda da ele alındığı gibi, Marx ve Engels daha 19. yüzyılın ikinci yarısında kapitalizmin bazı önemli değişimleri yaşadığını ve bunun sınıf mücadelesi üzerinde önemli etkilerinin olduğunu tespit ettiler.

¹⁶⁰ Kitabın İngilizce asıl adı şöyledir: *Imperialism, The Highest Stage of Capitalism (A Popular Outline)*. (Lenin, *Collected Works*, Vol.22, December 1915-July 1916, Progress Publishers, Moskova, 1977), İngilizce kapak, s.185, Rusça orijinal kapak, s.192. Türkçe çevirilerde genellikle parantez içindeki bölüm belirtilmemektedir.

¹⁶¹ Lenin, a.g.k., 1977, s.266.

Özellikle İngiliz burjuvazisi, 19. yüzyılın ilk yarısında İngiliz işçi sınıfının sert tepkisi karşısında yeni bazı stratejiler geliştirdi.

Burjuvazinin yeni stratejisi, özellikle 19. yüzyılın sonlarında, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp, kapitalizmin payandalarına (destekçilerine) dönüşmesine yol açtı. Bu süreçte kapitalizm, sistemle bütünleşmiş yapılar/örgütlenmeler için siyasal ve sendikal hak ve özgürlüklerin genişletilmesini kabullenebilecek olanaklara ve güce kavuştu ve daha “demokratlaştı”.

Bu gelişim, dünyayı değiştirmek için işçi sınıfının desteğini almaya çalışan bilimsel sosyalist akım içinde revizyonizmin doğuşuna yol açtı. Eduard Bernstein’la başlayan bu süreç, Avrupa sosyalist hareketinde büyük bir bölünmeye neden oldu. Avrupa’nın sosyalistlerinin büyük bölümü, burjuvazinin uyguladığı yeni stratejiyle kapitalizmin payandalarına dönüştürülmüş olan Avrupa işçi sınıflarının kısa vadeli çıkarlarına uygun olarak revizyonistleştiler.

Revizyonizm, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını kapitalizmle uzlaştıran ve hatta bütünleştiren bir etmen değildi. Tam tersine, kapitalizmin yaşadığı evrimin ve burjuvazinin yeni stratejilerinin emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını kapitalizme “kazanması”nın doğal sonucu, sosyalist harekette revizyonizmin doğuşuydu.

Bu süreçte sadece işçi aristokrasisi (işçi sınıfının kaymak tabakası) değil, işçi sınıfının (komünistler dışında) hemen hemen bütünü emperyalizmin ve kapitalizmin destekçisi oldu. Yalnızca büyük savaşlar, bu nedenle işçi sınıfının ödemek zorunda kaldığı büyük bedeller (ölüm, yoksulluk, vb.) ve büyük iktisadi krizler bu tavrı etkiledi.

Birinci Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde ve ardından savaş sırasında revizyonizm eğilimi daha da güçlendi. Avrupa sosyalistlerinin büyük bölümü, Lenin’in ifadesiyle, “sosyal emperyalist” (sözde sosyalist, davranışta emperyalist) oldu.

Marksistler Arasında Emperyalizm Tartışması

Marksizmde emperyalizm konusu özellikle 1898 yılındaki İspanya-ABD Savaşı ve 1899 yılındaki Güney Afrika (Boer, Hollanda asıllı Güney Afrikalı)-İngiltere savaşları sonrasında tartışılmaya başlandı ve Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte önem kazandı. Lenin'in emperyalizm kuramı bu tartışmalar ışığında biçimlendi ve onları aştı.

Marx'ın çalışmalarında "emperyalizm" sözcüğü 1852 yılında yayımlanan *Louis Bonapart'ın Onsekizinci Brumeri* kitabında iki kez geçmektedir. Ancak bu kitapta "emperyalizm" sözcüğü, "Bonapartizm" anlamında kullanılmıştır.

İngiltere'nin 1882 yılında Mısır'ı işgal etmesinin ardından, Afrika, emperyalist güçler tarafından paylaşıldı. Bu süreçte kapitalizmin olgunlaşması, aşırı tasarrufların yatırıma yöneltilebilmesi, artan stokların eritilebilmesi, düşmekte olan kâr oranlarının yükseltilebilmesi amacıyla, yeni pazarlara ve yatırım olanaklarına kavuşma gereksinimi ve dürtüsü tartışılmaya başlandı.

Kapitalizmin bu yeni aşamasındaki saldırganlık, tepkilere de yol açtı. Örneğin daha 1898 yılında ABD'nin Filipinler'e saldırısına karşı bu ülkede (ABD) Amerikan Anti-Emperyalist Birliği oluşturuldu.

Bu dönemde emperyalizme karşı çıkanların en önemli kaygısı, ülke dışında emperyalist politikalar izlenmesinin ülkede baskıcı yönetimlere zemin hazırlayacağıydı. Bu konu, bazı ülkelerde sosyalistlerin emperyalizme karşı çıkışların temel nedenini oluşturdu. Emperyalizmin eleştirisinde, yukarıda Lenin'in tespiti olarak belirtilen başlıklar ele alınmıyordu.

Emperyalizmin bu açıdan etkisi ikili oldu. Bazı ülkelerde emperyalist politikalar nedeniyle askeri güç büyütüldü, devlet güçlendirildi ve baskı yaygınlaştı.

Bazı ülkelerde ise, emperyalist politikalar sayesinde sömürgelerden aktarılan kaynaklar, hakim sınıfların daha esnek davranabilmesini, burjuva demokrasinin sınırlarını genişletebilmesini, sendikal hak ve özgürlükleri tanıyabilmesini sağladı.

Ancak Avrupa sosyalistlerinin emperyalizme karşı çıkışlarındaki belirleyici neden, birinci olasılıktı.

Almanya’da 1884/1885 yıllarında önemli tartışma konularından biri, devletin buharlı gemilere destek sağlamasıydı. Buharlı gemilerin geliştirilmesi, Almanya’nın sömürgeci politikasının bir ürünüydü. Bu tartışma sürecinde Almanya Sosyal Demokrat Partisi önderlerinden Wilhelm Liebknecht, sömürgeciliğin amacının aşırı üretim ve nüfus fazlası sorunlarına çözüm aranması olduğunu belirterek, işçi ücretlerinin artırılması yoluyla iç pazarın genişletilebileceğine değindi.¹⁶² Olası tehdide karşı Marksistlerin önlemi, emperyalist politikaları gereksiz kılacak ve işçilere de yarar sağlayacak biçimde iç talebin artırılmasıydı.

Fransız İşçi Partisi’nin 1895 Eylül’ündeki kongresinde ise sömürge politikası konusunda bir karar kabul edildi. Bu kararda sömürgeciliğe karşı çıkıldı. Ancak karşı çıkıştaki ana neden, “üretici proletaryanın kanı ve parası pahasına mülksahibi sınıfın kâr alanlarının artırılması” çabasıydı.¹⁶³ Bu karşı çıkışta da sömürge halklarına uygulanan baskı ve sömürü değil, emperyalist sömürünün faturasının işçi sınıfına çıkarılması esastı.

Emperyalizme Karşı Çıkış

Bu dönemde çok farklı bir görüş ileri süren kişi, İngiliz Marksist Ernest Belfort Bax’tı. E.B.Bax, çağdaşı Marksistlerden farklı olarak ve Lenin’den önce, sömürgeciliği reddetmekle yetinmiyor, Avrupa’nın zalimlerine karşı sömürge halklarıyla birlikte ortak silahlı mücadeleyi savunuyordu.¹⁶⁴ Bazı sosyalistler sömürgelere uygarlık götürüldüğünden söz ederken, E.B.Bax, sermayenin sömürgelerde yol açtığı tahribata dikkat çekiyordu.

¹⁶² Day, R.B.-Gaido,D., a.g.k., 2011, s.9-10.

¹⁶³ Day, R.B.-Gaido,D., a.g.k., 2011, s.10.

¹⁶⁴ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.11. Ayrıca bkz. Ernest Belfort Bax, “The True Aims of ‘Imperial Extension’ and ‘Colonial Enterprise’”, 1896, <https://www.marxists.org/archive/bax/1896/05/trueaims.htm>.

Bu dönemin çok önemli yapıtlarından biri, liberal görüşteki John A.Hobson'un *Emperyalizm: Bir Çalışma* kitabıdır. Lenin bu kitabı Rusça'ya çevirdi ve kendi çalışmalarında bu kitaptan çok yararlandı.

Hobson, Güney Afrika'ya giderek oradaki savaşı izlemişti. *Emperyalizm* kitabını bu önemli deneyimin ardından yazdı.

Kitap 1902 yılında yayımlandı. Hobson, emperyalizmi ülke içindeki talep yetersizliğine çözüm arayışı olarak değerlendiriyordu. Bu sorunu ise gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliğe bağlıyor ve ülke içindeki ücretlerin artırılması ve etkili bir vergilemeyle bu dengenin sağlanacağını, iç pazarın üretilenlerin tüketilebilmesi için böylece yeterli olabileceğini savunuyordu. Böylece militarizm, savaşlar ve tehlikeli diplomasi oyunlarına gerek kalmayacaktı. Hobson, sendikaların da emperyalizme karşı bir tavır içine gireceği beklentisi içindeydi.¹⁶⁵

Emperyalist Ülkelerin İşçi Sınıfları I.Dünya Savaşı'nda Büyük Bedel Ödedi

Bu konu daha sonraki yıllarda Marksistler arasında önemli bir ayrılığın nedeni oldu.

Birçok Marksist, işçi sınıfının militarizm, silahlanma ve yeni vergiler nedeniyle emperyalist politikalara karşı çıkacağı umudunu taşıyordu. Halbuki Lenin, Marx'ın ve Engels'in çizgisini izleyerek, emperyalist ülkelerde Marksistler arasında oportünizm ve revizyonizmin hakim olması ve işçi sınıfının (tümünün veya bir kesiminin) burjuva politikalarını benimsemesi ile emperyalist sömürü arasındaki ilişkiyi daha ilk yıllardan itibaren saptadı.

Ancak Birinci Dünya Savaşı tahmin edilenin çok üstünde bir yıkıma ve çok büyük kayıplara yol açtı. Geçmiş savaşlar yalnızca ordular tarafından yürütülürken, Dünya Savaşı'nda tüm halklar savaşın tahribatını yaşadı. "Büyük Savaş," yenilenin olduğu kadar yenenin işçi sınıflarını da perişan etti.

¹⁶⁵ Hobson, J.A., *Imperialism, A Study*, Ann Arbor Paperbacks, Michigan, 1965.

İşçi sınıfları, savaş sırasında emperyalist sömürden yararlanamadığı gibi, emperyalist sömürünün büyük faturasını ödemek zorunda da kaldı.

1917 yılında İngiliz ve Fransız ordularında büyük ayaklanmalar yaşandı.

Bu durum, emperyalist sömürünün çürütücü etkisini sildi. Lenin, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının barış zamanlarındaki uzlaşmacı tavrını ve çizgisinin “Büyük Savaş” sırasında değiştiğini de saptadı.

Sosyalistlerin Sömürgeciliğe Karşı Tavrı

Sosyalistler arasında emperyalizm konusuyla ilk ilgilenenler Londra’da yaşayan bir Avusturyalı olan Max Beer (1864-1943) ile Fransız uyruklu Paul Louis (1872-1955) idi. Her iki yazar da önce İngiltere’nin emperyalist politikalarını incelediler. Ancak bu konudaki çalışmaları başlangıç tespitlerinin ötesine gidemedi.

Alman sosyalistlerinden Heinrich Cunow (1862-1936) ise “finans kapital” kavramını ilk geliştiren kişi oldu.

Avusturya kökenli ünlü Marksist Karl Kautsky daha 1907 yılında *Sosyalizm ve Sömürge Politikası* kitabını yayımladı.¹⁶⁶

Bu yıllarda çok önemli bir tartışma, sosyalistlerin sömürgeciliğe karşı çıkıp çıkmayacağıydı. Eduard Bernstein sömürgeciliği savunurken, Kautsky ve arkadaşları, sömürgeciliğe karşı çıkıyorlardı. Ancak Kautsky, sömürgeciliğe karşı çıkışta, bu politikanın büyük toprak sahipleri, askerler, bürokratlar, spekülâtörler ve tüccarlar tarafından savunulduğunu düşünüyor, Alman bankalarının ve ağır sanayideki büyük şirketlerin etkisini gözardı ediyordu.

Kautsky, 1911 Ağustos’unda yayımlanan “Dünya Politikası, Dünya Savaşı ve Sosyal Demokrasi” başlıklı makalesinde şunları yazıyordu: “Hükümetin, halka hiç duyulmamış yükler yükleyen ve az sayıdaki tekelci ve spekülâtörden başka kimseye hiçbir yarar sağlamayacak tahripkar bir savaş riskini sürekli olarak yakınlaştıran dünya politikasına devam etmesini önlemek, yalnızca proletaryanın

¹⁶⁶ Kautsky, K., *Socialism and Colonial Policy* (1907), www.marxists.org/archive/kautsky/1907/colonial/htm.

değil, aynı zamanda tüm Alman halkının ve hatta mülk sahipleri kitlesinin çıkarınadır.”¹⁶⁷

Kautsky 1915 Şubatında yayımlanan “Ulusal Devlet, Emperyalist Devlet ve Konfederasyon” başlıklı yazısında da şu değerlendirmeyi yapıyordu: “Sanayi sermayesi, endüstriyel girişimciler sınıfı, başlangıçtan itibaren ticari ve mali sermayeden tümüyle farklı eğilimler göstermektedir. Sanayi sermayesi halklar arasında barıştan, devletin mutlak gücünün parlamenter ve demokratik kurumlar aracılığıyla sınırlandırılmasından ve ulusal bütçede tasarruftan yanadır.”¹⁶⁸

Sömürgeler konusu Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin 17-21 Eylül 1900 günleri toplanan kongresinde gündeme geldi.

Rosa Luxemburg bu toplantıda sömürgeciliğe karşı etkili bir mücadele verdi. Kongrede kabul edilen kararda da emperyalizme karşı çıkıldı. Ancak bu karşı çıkışta belirleyici unsur, emperyalizmin Almanya’daki askeri gücü artırmasıydı.

Alman sosyalistleri sosyalizme barışçıl yollardan geçilebileceği beklentisi içindeydi. Emperyalist politikalar hem ülke kaynaklarının silahlanmaya ayrılmasına yol açıyor, hem de sosyalizme barışçıl geçişi önlemeye çalışabilecek askeri yapıyı güçlendiriyordu. Ayrıca günlük ekonomik-demokratik mücadelede askerlerin işçi sınıfına ve sosyalistlere karşı kullanılabilmesi de söz konusuydu.

Bu toplantının hemen ardından Paris’te 23-27 Eylül 1900 günleri 5. Uluslararası Sosyalist Kongre (II. Enternasyonal) toplandı. Bu kongrede de Rosa Luxemburg önemli bir rol oynadı ve önerisi Kongre kararı olarak kabul edildi.

Bu kararda, emperyalizmin militarizme yol açtığı, kapitalistlerin kârlarının artırılabilmesi için proletaryanın emeğinin ürünlerinin ve kanının harcandığı, sömürgelerdeki yerlilere karşı büyük suçların işlendiği kabul ediliyor ve örgütlü proletaryanın sömürge politikasına karşı çıkması isteniyordu. Önerilerden biri, sömürgelerde, metropol ülkelerdeki örgütlere bağlı sosyalist

¹⁶⁷ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.476-477.

¹⁶⁸ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.812.

partilerin örgütlenmesiydi.¹⁶⁹ Ancak bu kararda Lenin'in yukarıda özetlenen ve aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınan tespitleri yoktu.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin 13-20 Eylül 1903 günleri toplanan kongresinde ve 14-20 Ağustos 1904 tarihlerinde toplanan 6. Uluslararası Sosyalist Kongre'de (II. Enternasyonal) de militarizme, sömürgeciliğe ve emperyalist politikalara karşı çıkıldı.

Ancak bu karşı çıkışta da ana neden, emperyalist politikaların ülke işçi sınıfına ve ülkedeki sosyalist harekete verebileceği zararlardı. Sömürge halklarının emperyalizme karşı bağımsız bir mücadele geliştirebileceği, bu mücadelenin dünya sosyalist hareketinin önemli dayanaklarından biri olabileceği düşünülmüyordu. Yaklaşım tümüyle Avrupa-merkezciydi.

1904-1908 döneminde Almanya'nın emperyalist politikaları özellikle Batı Afrika'da yoğunlaşmıştı.

Alman askerleri günümüzün Namibya'sı olan Alman Güney-Batı Afrikası'nda 65.000 yerliyi öldürdü. Emperyalist yayılcılık ve sömürü Alman işçileri arasında şovenizmin yaygınlaşmasına yol açtı. 13 Ocak 1907 günü yapılan seçimlerde Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin milletvekili sayısı 81'den 43'e indi. Bu gerileme Almanya Sosyal Demokrat Partisi yöneticilerinin önemli bir kısmının sömürgecilik konusunda geçmiş kararlardan sapıp emperyalizmle uzlaşan bir çizgiye yönelmelerine yol açtı.

II. Enternasyonal'in 1907 Stuttgart Kongresi'nde Sömürgecilik Tartışmaları

Bu durum II. Enternasyonal'in 18-24 Ağustos 1907 günleri toplanan Stuttgart Kongresi'nde sömürgecilik konusunda sert tartışmaların ortaya çıkmasına neden oldu.

1889 yılında kurulan İkinci Enternasyonal'in ilk iki kongresinde sömürgeler sorunu hiç ele alınmadı.

¹⁶⁹ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.21-22. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Cole, G.D.H., *The Second International, 1889-1914*, Londra, 1960, s.42-44.

Bu konu ilk kez 1896 yılındaki Londra Kongresi'nde gündeme geldi. Kongre, halkların kendi kaderlerini tayin hakkı konusunda bir karar kabul etti.

1900 yılında toplanan Paris Kongresi'nde bu konuda bir komisyon oluşturuldu ve yukarıda özetlenen karar kabul edildi.

1904 yılındaki Amsterdam Kongresi'nde de konuya ilişkin bir komisyon kuruldu ve komisyon adına rapor sunan Hollandalı Henri van Kol, sosyalist devrimden sonra modern ülkelerin sömürsüz yaşayamayacağını, dünyanın yarısının, yeraltındaki büyük zenginliklerin ve yeryüzünün en verimli bölgelerinin, kalkınma sürecinde hâlâ bebeklik evresinde bulunan halkların denetimine bırakılamayacağını ileri sürdü.¹⁷⁰ İkinci Enternasyonal'de hakim olan eğilim, sömürge halklarının kendi geleceklerini belirleme konusunda hazırlıklı olmadığı ve bu amaçla bir mücadele vermeye niyetlerinin bulunmadığı doğrultusunda idi. Buna bağlı olarak da, sömürge halkları tarih sahnesinin bağımsız bir oyuncusu olarak ele alınmıyordu. Avrupa'da sosyalistler iktidara geldiğinde, geri halklar da kurtarılacaktı.¹⁷¹

1907 Stuttgart Kongresi'ne kadar hakim olan genel eğilim buydu. Özellikle 1907 sonrasının eğilimi ise, sömürgeciliğe karşı çıkmak yerine, sömürge politikalarını ve uygulamalarını değiştirme biçimindeydi.¹⁷²

Stuttgart kongresinde Hollanda ve Almanya delegelerinin önemli bir bölümü, sömürgeciliğe karşı çıkmak yerine, Avrupa'nın nüfus fazlası ve üretim fazlası sorunlarının çözümünde sömürgelerin önemli olduğunu savundu. Ayrıca uygar olmayan halklar üzerinde uygar ulusların hakimiyet kurmasını savunanlar da oldu. Özellikle Eduard Bernstein ve Hollandalı Henri van Kol, II. Enternasyonal'in

¹⁷⁰ Ponomarev ve diğerleri, a.g.k., 1981, s.526-530.

¹⁷¹ Bkz. Cole, G.D.H., a.g.k., 1960, s.57-58.

¹⁷² Tichelman, F., "Socialist 'Internationalism' and the Colonial World, Practical Colonial Policies of Social Democracy in Western Europe Before 1940 with Particular Reference to the Dutch SDAP," Holtman, F.v. – Linden, M.v.d., *Internationalism in the Labour Movement 1830-1940*, Cilt I, E.J.Brill, Leiden, 1988, s. 90-92. Ayrıca bkz. Cole, G.D.H., a.g.k., 1960, s.70-71.

sömürgecilik konusundaki eski kararlarının değiştirilmesi için büyük çaba gösterdiler.

Stuttgart Kongresi'nde Sömürge Politikası Komisyonu, Kongre'ye bir karar tasarısı sundu.¹⁷³ Karar tasarısının ilk biçimi şöyleydi: "Kongre, sömürgelerin genel olarak yararlılığının veya gerekliliğinin (özellikle işçi sınıfı için) çok fazla abartıldığını teyid eder. Ancak, Kongre, tüm sömürge politikasını her zaman için ilke olarak reddetmez, çünkü bunun sosyalist bir rejimde uygarlaştırıcı bir etkisi olabilecektir."

Karar tasarısı, uzun tartışmalardan sonra, aşağıdaki biçimi aldı: "Sosyalizmin tüm dünyanın üretici güçlerini geliştireceği ve tüm halkları en yüksek kültür düzeyine çıkaracağını dikkate alan Kongre, ilke olarak tüm sömürge politikasını reddetmez, çünkü bunun sosyalizm altında uygarlaştırıcı bir etkisi olabilecektir."

Bu karar taslağını savunanların başında Berstein ve Hollandalı van Kol geliyordu. Bernstein, Stuttgart Kongresi'nde yaptığı konuşmada şunları söyledi: "Sömürgeler devam edecektir; bunu kabullenmek zorundayız. Uygar halklar, uygar olmayan halklar üzerinde belirli bir vasilik uygulamak zorundadır - sosyalistler bile bunu kabul etmek durumundadır. (...) Ekonomik yaşamımızın birçok bölümü, sömürgelerden gelen ve yerlilerin yararlanamadığı ürünlere dayanmaktadır."

Hollanda delegesi van Kol ise, "Hollanda işçi sınıfı sahip olunan sömürgelerden belirli bir ölçüde kazanç sağlıyor," dedi. Lenin, Karl Kautsky ve diğer birçok delege ise bu tasarıya karşı çıktı. Kongre, 108'e karşı 128 oyla, Bernstein'ın ve Alman delegasyonunun çoğunluğunun desteklediği bu karar tasarısını reddetti (İsviçre'nin 10 delegesi çekimser oy kullandı).

Bu kongre sırasında sömürgeciliğe karşı çıkan ve Asya halklarının da önemli uygarlıklar yaratmış olduğunu savunan kişi, Polonya sosyal demokratlarından Julian B. Marchlewski (Karski) oldu.¹⁷⁴

¹⁷³ Kautsky, K., *Socialism and Colonial Policy*, 1907, www.marxists.org/archive/kautsky/1907/colonial.htm.

¹⁷⁴ Day, R.B.-Gaido, D., a.g.k., 2011, s.26.

Amerika Sosyalist Partisi delegesi Algie Simons ise ABD askerlerinin Filipinler'deki isyanı bastırma sırasında yaklaşık 250.000 kişiyi öldürdüklerini anlatarak, sömürgeciliğe karşı çıktı.¹⁷⁵

Ancak bu kararlara karşın, II. Enternasyonal'i oluşturan partilerden emperyalist ülkelerde örgütlü bulunanları sömürgeciliğin tasfiyesi için somut herhangi bir adım atmadılar.

Emek ve Sosyalist Enternasyonal ve Sömürgecilik

Bu anlayış ve davranış, II. Enternasyonal'in dağılmasının ardından 1923 yılında kurulan Emek ve Sosyalist Enternasyonal'de de devam etti.

1928 yılı Ağustos ayında toplanan Emek ve Sosyalist Enternasyonal Kongresi'nde sömürgeler konusunda yapılan tartışmalardan sonra kabul edilen talepler arasında sömürgelerin bağımsızlığı yoktu. Kararlarda, "Avrupalılar tarafından sahiplenilmemiş tüm arazi yerli toplumun mülkiyetinde" olmalıdır, deniliyordu. Diğer bir deyişle, "Avrupalılar tarafından sahiplenilmiş tüm arazi"nin Avrupalılara ait olduğu kabul edilmekte, onaylanmaktaydı. Bu tavır, sömürgeciğin kabulü ve onaylanmasıydı. Avrupa sosyalistlerinin büyük çoğunluğu sömürgeciliğe karşı çıkmamakta, sömürge sistemi içindeki yerlilerin bazı haklara kavuşmasını talep etmekteydi. 1928 yılında alınan kararların bazıları aşağıda sunulmaktadır:

"(1) Afrika'nın tropik bölgelerinde ve daha güneyindeki bölgelerde ve Pasifik'teki bölgelerde henüz Avrupalılar tarafından sahiplenilmemiş tüm arazi yerli toplumun mülkiyetinde olarak tanınacaktır.

"(2) Her yerli aileye geçinebilmesi için yeterli arazi sağlanmalıdır.

"(3) Yerlilere doğrudan yarar sağlayacak kamu hizmetlerinin yönetimi için gerekli olanın dışında yerlilere vergi veya herhangi başka bir yük yüklenmeyecektir.

¹⁷⁵ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.27.

“(4) Bir yerlinin evinden ayrılarak bir işveren için çalışmadan ödeyemeyeceği vergilere izin verilmemelidir.

“(5) Yerlileri istihdam edilmeye zorlamak amacıyla uygulanan her türlü mecburi veya sözleşmeyle yükümlülük haline getirilmiş çalışma ve her tür vergilendirme veya baskı sona erdirilecektir.

“(6) Hiçbir hizmet akdi ceza kanunu yaptırımlarıyla uygulanamamalıdır; tüm hizmet akitleri bir hakim veya idarenin diğer bir yetkilisinin önünde yapılmalıdır; hizmet akdi medeni kanun çerçevesinde yasal bir sözleşme olmalı ve sözleşme ihlalleri yalnızca bu çerçevede tazmin edilmelidir,

“(7) İşçilerin işe alınması ve çalışma koşulları, işyerinde köleliği ve köyün ve kabile toplumlarının yaşamında ekonomik bozuklukları önleyecek biçimde düzenlenmeli ve denetlenmelidir.”¹⁷⁶

Emek ve Sosyalist Enternasyonal Kongresi’ne sunulan raporda, sömürge politikasının kapitalist sistemin dünyaya yayılmasının bir aracı olduğu ve bu bölgelerin doğal kaynaklarının ve yerlilerin emeğinin sömürülmesinden elde edilen kârların büyük ölçüde sömürgeci ülkelere aktarıldığı belirtiliyordu. Ancak şöyle deniyordu: “Diğer taraftan, bu bölgelerde üretimin ve modern ulaştırmanın gelişmesi, yerli halkların sosyal ve kültürel eğitimlerinin modern çizgide olmasını zorlamış ve onların Avrupa’nın demokratik düşüncelerine ulaşmalarına ve bunların önemini kavramalarına olanak tanımıştır.”

Kongrede alınan kararlar arasında, “doğal kaynakları sömüren yabancı kapitalistlerin ve plantasyon sahiplerinin, kârlarının önemli bir bölümünü yerlilerin refahı ve eğitimi amacı için katkıda bulunmaya zorlanmaları” gerektiği de belirtiliyordu.

Ancak, sömürgelerin bağımsızlığı konusunda hiçbir talep yoktu. Sömürge sistemi sürdürülmeliydi; ancak bu sömürge sistemi daha insancıl, daha hoşgörülü, daha yumuşak olmalıydı. Emek ve

¹⁷⁶ Lord Olivier, *White Capital and Coloured Labour*, Londra, 1929.

Sosyalist Enternasyonal Kongresi'ndeki taleplerin özü budur. Bu çizgi, Uluslararası Çalışma Örgütü'nde sömürge bölgelerin işçilerinin haklarını düzenleyen Sözleşmelerin kabulü sırasındaki tartışmalarda da sürdürüldü.¹⁷⁷

Emperyalizm ve Kapitalizmin İç Pazarının Yetersizliği Tartışması

Bu dönemin önemli tartışmalarından biri, kapitalizmin kendi iç pazarını genişleterek varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği konusundaydı.

Avusturyalı Marksistlerden Otto Bauer, 1905 yılında yazdığı "Sömürge Politikası ve İşçiler" başlıklı yazıda, kapitalizmin kendi iç dinamikleriyle eksiktüketim eğilimlerini aşabileceği; ancak kâr oranının düşme eğilimine karşı sömürgelere yöneldiği belirtiliyordu. Bauer, 1907 yılında yayınlanan *Milliyetler Sorunu ve Sosyal Demokrasi* kitabında ise "finans kapital" kavramını kullandı.

Avusturya kökenli Marksist Rudolf Hilferding ise 1910 yılında *Finans Kapital: Kapitalist Gelişmenin Son Aşamasının İncelenmesi* isimli ünlü yapıtını yayımladı.¹⁷⁸

Hilferding de kapitalistin kârının kaynağı olarak emperyalist ülke proletaryasının yarattığı ve kapitalistin el koyduğu artık-değeri kabul ediyor ve büyük şirketlerin, ülkede yaratılan artık-değerin bölüşümünde diğer sermayedarlara göre avantajlı duruma geldiğini savunuyordu.

Hilferding, emperyalist yayılmanın iç pazarın yetersizliğinden değil, daha yüksek kâr oranları peşinde koşmaktan kaynaklandığı görüşündeydi. Hilferding'in bir görüşü, daha sonra Kautsky tarafından geliştirilen ultraemperyalizm tezine kaynaklık etti.

¹⁷⁷ Bu konuda bkz. ILO, *Native and Colonial Labour in 1926*, Cenevre, 1927, 87 s.; ILO, *Minimum Standards of Social Policy in Dependent Territories (Supplementary Provisions)*, Montreal, 1945, 110 s.; ILO, *Non-Metropolitan Territories*, Montreal, 1946, 119 s.; ILO, *Proposed International Labour Obligations in Respect of Non-Self-Governing Territories, Report IV/1*, Montreal, 1946, 190 s.; ILO, *Proposed International Labour Obligations in Respect of Non-Self-Governing Territories, Report IV/2*, Montreal, 1946, 53 s.; ILO, *Non-Metropolitan Territories, Proposed Conventions, Report III/2*, Cenevre, 1947, 58 s.; ILO, *Non-Metropolitan Territories, Report III/3*, Cenevre, 1947, 162 s.

¹⁷⁸ Hilferding, R., *Finance Capital, A Study of the Latest Phase of Capitalist Development*, Routhledge and Kegan Paul, Oxon, 1981.

Hilferding, kartelleşmenin sonunda tek bir şirkete yönelebileceği düşüncesini ileri sürüyordu. Böyle bir durumda, sosyalizme geçiş çok daha kolay olacaktı.¹⁷⁹ Ayrıca, emperyalist politikalar silahlanma yarışına yol açacak, toplumdaki diğer sınıflar da, bu yarışın yol açtığı vergi yüküne karşı işçi sınıfının müttefiki olarak kapitalizme karşı çıkacaktı.

Lenin'in Emperyalizm Kuramına Katkıları

Lenin, Marx'ın devrimci geleneğini ve bilimsel yöntemini sürdürerek, dünyayı değiştirme mücadelesinde somut şartların somut analizini yaptı. Emperyalizm kuramı konusundaki tartışmalar ve Lenin'in çizgisi, bu nedenle son derece önemlidir.

Lenin'in emperyalizme ilişkin tespit, yorum ve değerlendirmeleri, Bolşevikler'in devrimci stratejisinin geliştirilmesinde belirleyici rol oynadı. Lenin'i revizyonistlerden ayıran temel noktalardan biri de, emperyalizm konusu oldu.

Lenin'in emperyalizm konusundaki tespitleri ve onu emperyalizm konusunda çalışmış çağdaş düşünürlerin büyük çoğunluğundan ayıran noktalar şöyle özetlenebilir:

- Daha önceki bölümlerde ele alındığı gibi, tekelci kapitalizm döneminde sermayedarın kârının kaynağı çeşitlenmiş, sermayedarın toplam kârı içinde emperyalist sömürü bazen artık-değerin önüne geçmiştir.
- Bu durum, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının "sosyal emperyalist" olmasına ve emperyalizmi desteklemelerine (kapitalizmle uzlaşmalarına) yol açmıştır. Dünya halkları, sömüren milletler ve sömürülen milletler olarak bölünmüştür.
- Emperyalizm savaflara yol açmakta ve savaş, emperyalist sömürü sayesinde işçi sınıfının artan refah düzeyini iyice düşürmektedir. Emperyalist sömürüyle yükselen yaşam

¹⁷⁹ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.55-56.

- standardının faturası, emperyalist yeniden paylaşım savaşlarının yarattığı büyük ekonomik ve toplumsal yıkımdır.
- Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları, emperyalizme karşı mücadeleye aktif olarak katılmaktadır ve dünya devrimci hareketinin önemli dayanaklarından birisini oluşturmaktadır. Başarılı anti-emperyalist mücadeleler emperyalist ülkelerde sınıf mücadelesini körükleyecek ve bu ülkelerin işçi sınıflarını harekete geçirecektir.

Marksistlerin Lenin öncesi analizlerinde hakim olan anlayış, emperyalizmin emperyalist ülke proleteriyasına zarar verdiğiydi.

Emperyalist politikalar, askeri yayılmacılık sürecinde devlet aygıtını güçlendiriyor ve proleteryanın iktidar mücadelesini zorlaştırıyordu. Emperyalist sömürünün işçi sınıflarının yaşam düzeyini yükseltici ve bu ülkelerde siyasal ve sendikal hak ve özgürlüklerin genişletilmesini kolaylaştırıcı etkisi gözardı ediliyordu.

Ayrıca, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halklarının mücadele potansiyeli gözden kaçırılıyor, Türk, İran, Çin ve Meksika devrimleri önemsenmiyordu.

Bu anlayışı savunanların büyük çoğunluğu, emperyalizme karşı mücadeleyi emperyalist ülke proleteriyasının verebileceği ve vermesi gerektiği düşüncesindeydi.

Lenin, emperyalizm konusundaki tezlerini, 1905 Rus Devrimi'nin İran, Çin ve Türkiye'deki etkilerini gördükten sonra geliştirmeye başladı.

1916 ilkbaharında Zürih'te yazılan ve ancak 1917 Şubat Devrimi'nden sonra Petrograd'da basılabilen *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması (Anlaşılabilir Bir Çerçeve)* kitabı, konunun ağırlıklı olarak ekonomik boyutuna değinen ve sansür dikkate alınarak yazılmış, geniş okuyucu kitlesine hitap eden bir metindir. Lenin'in emperyalizmin özellikle devrime ilişkin etkileri konusu diğer birçok çalışmada yer almaktadır.

Lenin "emperyalizm" sözcüğünü çok farklı biçimlerde de kullanmaktadır. Örneğin, 1907 yılında yayımlanan bir makalesinde,

“burjuva emperyalizmi”¹⁸⁰ ifadesi bulunmaktadır. 1916 Ekim’inde yayımlanan bir yazısında, Napolyon Bonapart döneminde Fransa’nın yayılmacı politikası “emperyalist savaşlar” olarak nitelendirilmektedir. 1754-1763 döneminde İngiltere ile Fransa arasında gerçekleşen, sömürge kapışması mücadelesine de “emperyalist savaş” denmektedir. Bu savaş sırasında İngiltere’nin “emperyalist çıkarları”ndan söz edilmektedir.¹⁸¹

Emperyalizm kitabında ise şu değerlendirme vardır: “Sömürge politikası ve emperyalizm, kapitalizmin son aşamasından önce ve hatta kapitalizmden önce de vardı. Kölelik üzerine inşa edilmiş olan Roma bir sömürge politikası izliyordu ve emperyalizm uyguluyordu.”¹⁸²

Lenin’in emperyalizm kuramının sermaye birikimi, tekelleşme, sermaye ihracının önem kazanması, sömürgelerin paylaşılması ve artık ancak yeniden paylaşımın mümkün olması gibi konulardaki tespit ve değerlendirmeleri, *Emperyalizm* kitabının yayımlanması öncesinde çeşitli araştırmacılar ve Marksistler tarafından da ele alınmıştı. Lenin’in katkıları, emperyalizm dönemine ilişkin iktisadi ve toplumsal gelişmelerin sosyalizm mücadelesine etkileri alanındadır. Bunlar, yukarıda belirtilen dört ana başlık altında özetlenebilir.

Dünyanın Sömüren ve Sömürülen Milletler Olarak Bölünmesi

Emperyalist dönemde kapitalistin kâr kaynaklarının çeşitlenmesi daha önce ele alınmıştı.

Lenin’in tespitlerine göre, emperyalist sömürüye bağlı olarak, emperyalist ülkelerin işçi sınıfları “sosyal emperyalist” olmuştu ve emperyalizmi desteklemekteydi. Kapitalizmin mezar kazıcıları emperyalizm döneminde savaşlardan doğrudan etkilenmedikleri sürece kapitalizmin payandalarına dönüşmüştü. Dünya halkları ise, sömüren milletler ve sömürülen milletler olarak bölünmüştü.

Marx ve Engels’in somut koşulların somut analizini yaptıkları ve önceki bölümlerde aktarılan alıntılar, Lenin’in çağdaşı Marksistler

¹⁸⁰ Lenin, a.g.k., 1969, s.28.

¹⁸¹ Lenin, a.g.k., 1969, s.182,183.

¹⁸² Lenin, a.g.k., 1977, s.260.

tarafından gözardı edildi. Bunun en önemli nedeni, 19. yüzyılın son on yılında ve 20. yüzyılın ilk on yılında emperyalist ülkelerde sosyal demokrat partilerin kurulması ve güçlenmesi olsa gerektir. Bu durum Marx-Engels'in yukarıdaki tespit ve değerlendirmelerinin önemsiz olduğu sonucuna yol açtı; hayatın Marx-Engels'i haksız çıkarttığı düşünülürdü. Ortada güçlü ve iktidara yürüyen sosyal demokrat partiler vardı. Amaç sosyalizmdi ve işçi sınıfı sosyalizmi benimsiyor, bu amaçla örgütleniyor ve mücadele ediyordu. Muzaffer proletarya, sömürge halklarını da emperyalist baskı ve sömürüden kurtaracak olan güçtü.

Gözden kaçan nokta, emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının hak ve özgürlüklerini, uygulanan emperyalist politikalardan yararlanarak geliştirdiği ve bu süreçte devrimci kimliğini yitirdiğiydi.

Bu olgu ve II. Enternasyonal'in 1912 yılında aldığı radikal kararların hiçbir anlam ve öneminin olmadığı, 1914 yılında Dünya Savaşı'nın patlamasıyla kanıtlandı. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp, kapitalizmin payandalarına dönüşmüşlerdi.

1914 yılında emperyalist ülkelerde işçi sınıfları da, II. Enternasyonal'in 1912 yılındaki kongresinde emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürme kararları almış olan sosyal demokrat partiler de "sosyal emperyalist" oldu ve kendi ülkelerinin emperyalist politikalarını destekledi.

Lenin ise kapitalizmin bu yeni aşamasının somut analizini yapıyor, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının ve sosyal demokrat partilerinin oportünizm ve revizyonizmini saptıyordu.

Lenin, emperyalizm konusundaki analizlerine dayanarak, "ezen ulus" ve "ezilen ulus" kavramlarını kullanmaya ve siyasal mücadelede "ezilen ulus"lara önem vermeye başladı.

1918 yılında Volga Tatarlarından ve "Müslüman Bolşevik" Mir-Said Sultan Galiyev de "proleter ulus" kavramını kullanıyordu.¹⁸³

¹⁸³ Bkz. Bennigsen, A.A.-Wimbush,S.E., *Muslim National Communism in the Soviet Union, A Revolutionary Strategy for the Colonial World*, the University of Chicago Press, Chicago, 1980,

Lenin, 1915 yılında yazdığı “Devrimci Proletarya ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı” yazısında şöyle demektedir: “Sosyal Demokrat programın odak noktası, emperyalizmin özünü oluşturan ve sosyal şovenistler ve Kautsky tarafından hilekârlıkla kaçınılmış olan, milletlerin ezen ve ezilen olarak bölünmesi olmalıdır.”¹⁸⁴

Lenin, 1916 yılı ilkbaharında yazılıp ilk kez 1917 yılı ortalarında yayımlanan, *Emperyalizm* kitabında, İngiltere’nin tüm dünyayı sömürmesi, dünya piyasasındaki tekelci konumu ve “sömürge tekeli” nedeniyle büyük kârlar elde ettiğini belirttiikten sonra, İngiliz proletaryasının bir kısmının burjuva olduğunu, proletaryanın bir kısmının da burjuvazi tarafından satın alınmış veya en azından beslenen kişilerce yönetilmeye izin verdiğini söylemektedir.¹⁸⁵

Lenin, 1915 yılı ortalarında yazdığı “Barış Sorunu” yazısında “ezen millet” ve “ezilen millet” kavramını kullanmaktadır: “Biz emperyalizme, yani kapitalizme karşı devrimci mücadeleden yanayız. Emperyalizm, bazı diğer milletleri baskı altında tutan milletlerin (İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, vd.), bu baskıyı yaygınlaştırma ve artırma ve sömürgeleri yeniden paylaşma mücadelesinden oluşmaktadır. (...) Baskıcı milletlerin herhangi birinin baskı altındaki milletlerin kendi kaderlerini belirleme hakkını (yani ayrılma hakkını) tanımayan ve bunun için mücadele etmeyen bir sosyalisti, gerçekte bir sosyalist değil, bir şovenisttir.”¹⁸⁶

Lenin, bu alıntının devamında da milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkını özellikle sömürgeler için savunduğunu belirtmekte, ezen millet ve ezilen millet kavramlarını vurgulamaktadır.

Lenin, *Emperyalizm* kitabında da şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Giderek artan sayıda küçük veya zayıf milletin, bir avuç en zengin ve en güçlü millet tarafından sömürülmesi.”¹⁸⁷

s.41-45 ve 123. Daha sonraki yıllarda bazı yazarlar da “burjuva ulus” ve “proleter ulus” kavramlarını kullandı.

¹⁸⁴ Lenin, a.g.k., 1969, s.125.

¹⁸⁵ Lenin, a.g.k., 1977, s.284.

¹⁸⁶ Lenin, a.g.k., 1969, s.109.

¹⁸⁷ Lenin, a.g.k., 1969, s.300.

Lenin, Komünist Enternasyonal'in 1920 Temmuz'unda toplanan İkinci Kongresi'ne sunduğu rapor taslağında da “ezilen, bağımlı ve kullaştırılmış milletler ile ezen, sömüren ve egemen milletler” kavramlarını kullanmaktadır.¹⁸⁸

Emperyalizm Savaşlara Yol Açar

Emperyalistler dünyayı paylaşmış, sömürgeler üzerindeki baskı ve sömürüyü artırmış ve kapitalizmin eşit olmayan gelişim kanununa uygun biçimde, sömürgelerin yeniden paylaşımı gündeme gelmiştir. Emperyalizm dünyaya barış değil, savaş getirmiştir. Savaş ise emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşullarını kötüleştirmekte, emperyalist ülkelerde bile devrimin altyapısını oluşturmaktadır.

Lenin'i, emperyalizm konusuyla uğraşan çağdaşlarının önemli bölümünden ayıran temel özelliklerden biri de, emperyalizmin savaşlara yol açması tespiti ve emperyalist savaşın iç savaşa dönüştürülmesi talebi ve çabasıdır.

Hobson, kapitalizmin krizlerinin emperyalist politikalarla aşmaya çalışılmasının sorunlara neden olduğunu ileri sürerek, kapitalist ülkelerin kendi iç pazarlarını genişletmek için daha adaletli bir gelir dağılımına yönelmeleri, ücretleri artırarak iç talebi güçlendirmeleri ve böylece kapitalizmin eksik tüketim kaynaklı krizlerini engellemeleri önerisini yapmaktadır.

Rosa Luxemburg, kapitalist üretim ilişkileri içinde üretilen artık-değerin iç pazarda gerçekleştirilmesinin, diğer bir deyişle, üretilen ürünlerin iç pazarda satılmasının yeterli olmadığını, kapitalizmin sürekli yeni alanlara yayılmak ve buralarda da kapitalist üretim ilişkilerini geliştirmek zorunda olduğunu düşünüyor; ancak bu yayılmanın sınırlarına erişilmesiyle birlikte, kapitalist ülkelerde ciddi ekonomik krizlerin yaşanmasını bekliyordu. R.Luxemburg, emperyalist politikaları, el konan artık-değerin gerçekleştirilmesi açısından önemsiyordu ve yayılmanın durmasıyla kapitalizmin

¹⁸⁸ Lenin, a.g.k., 1969, s.269.

tıkanacağı, kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının hareketleneceği düşüncesindeydi.

Karl Kautsky ise, bir olasılık olarak ortaya attığı “ultraemperyalizm” görüşüyle, emperyalistler arasında bütünleşme ve iç sorunların görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturulması sayesinde dünya barışı olasılığından söz etmekteydi. Kautsky, 1914 Eylülünde yayımlanan “Emperyalizm” yazısında şunları söylüyordu: “Bu nedenle, tamamiyle ekonomik bakış açısından ele alındığında, kapitalizmin hâlâ yeni bir aşamadan geçmesi, kartel politikasının dış politikaya aktarılması olanaksız değildir: Tabii ki emperyalizmle olduğu kadar enerjik bir biçimde mücadele etmemiz gereken ve ancak tehlikeleri farklı bir yönde bulunan, tehlikesi silahlanma yarışında ve dünya barışına tehdit yönünde olmayan bir ultra-emperyalizm aşaması.”¹⁸⁹

Lenin, ultraemperyalizm konusunda N.Bukharin’in *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*¹⁹⁰ kitabına 1915 yılı Aralık ayında yazdığı önsözde şunları söyledi: “Gelişme eğiliminin, istisnasız tüm işletmeleri ve istisnasız tüm devletleri içine emecek tek bir dünya tröstü doğrultusunda olduğu konusunda hiçbir kuşku yoktur. Ancak bu gelişme öylesine koşullarda, öylesine bir hızda, öylesine çelişkiler, zıtlasmalar ve ayaklanmalar (yalnızca ekonomik değil, fakat aynı zamanda siyasi, ulusal, vb.) içinde geçerek olur ki, emperyalizm kaçınılmaz olarak patlayacak ve bir dünya tröstü ortaya çıkmadan uzun süre önce, ‘ultra-emperyalizm’, ulusal finans kapitallerin dünya ölçeğinde bütünleşmesi gerçekleşmeden önce kapitalizm kendi zıttına dönüşecektir.”¹⁹¹

Lenin’i ve benzeri düşünürleri revizyonistlerden ayıran temel noktalardan biri, emperyalizmin savaşa yol açıp açmaması konusundaydı. Revizyonistler, tekelleşmenin daha rasyonel bir kapitalizme yol açacağı, silahlanma yarışının ve savaşların yerini

¹⁸⁹ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.774.

¹⁹⁰ Bukharin, N., *Imperialism and the World Economy*,
<http://marxists.org/archive/bukharin/works/1917/imperial/index.htm>.

¹⁹¹ Lenin, a.g.k., 1977, s.107.

dünya barışının alacağı beklentisi içindeydi. Tekelleşme üretimin sosyalleşmesini daha ileri düzeylere taşıyacak ve sosyalizme barışçıl yollardan geçişin maddi koşullarını oluşturacaktı. Bu anlayış, Kautsky'nin ultraemperyalizm tezinin yanı sıra, Avrupa Birleşik Devletleri tartışmasında da gündeme geldi.

Otto Bauer ve Parvus (Alexander Helphand) 1907 yılında Avrupa Birliği'nin kurulmasını önerdi. Otto Bauer, *Milliyetler Sorunu ve Sosyal Demokrasi* çalışmasında şöyle yazıyordu: "Avrupa Birleşik Devletleri bu nedenle artık bir rüya olmaktan çıkacak, ulusların uzunca bir süre önceden başlattıkları ve şimdiden belirgin olmaya başlayan güçlerin etkisiyle son derece hızlanacak olan bir hareketin kaçınılmaz nihai amacı olacaktır." Parvus ise *Sömürge Politikası ve Çöküş* başlıklı çalışmasında emperyalist güçler arasındaki sömürge savaşları ve silahlanma yarışı olasılığına karşı çıkıyor ve "demokrasi, Avrupa Birliği, serbest ticaret" çağrısında bulunuyordu.¹⁹²

Bu konu, Almanya Sosyal Demokrat Partisi milletvekillerinden Ledebour'un parlamentoda 3 Nisan 1911 günü yaptığı konuşmada gündeme geldi. Ledebour, "kapitalist toplumdaki, kapitalist devlet adamlarından, Avrupa devletlerinin Avrupa Birleşik Devletleri'ni oluşturmak için bütünleşmelerini sağlamalarını talep etti."¹⁹³

Karl Kautsky, 29 Nisan 1911 günü yayımlanan "Savaş ve Barış, 1 Mayıs Kutlaması İçin Düşünceler" başlıklı yazısında bu anlayışı, Lenin ve arkadaşlarıyla tümüyle zıt düştükleri bir noktaya taşıyordu. Kautsky şunları yazıyordu:

"Bu nedenle günümüzde yalnızca bir yol var: Avrupa uygarlığının devletlerinin ortak bir ticaret politikası, federal bir parlamento, federal bir hükümet ve federal bir orduyla bir konfederasyonda birliği –Avrupa Birleşik Devletleri'nin kuruluşu.

"Buna ulaşılabilirse, müthiş birşey başarılmış olur. Bu Birleşik Devletler öylesine üstün bir güce sahip olur ki, savaş olmaksızın, diğer tüm ülkeleri, bu işi gönüllü olarak yapmamaları halinde, kendilerine katılmaya, ordularını tasfiye etmeye ve

¹⁹² Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.442.

¹⁹³ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.452.

donanmalarını bırakmaya zorlayabilirler. Ancak böyle bir noktaya gelindiğinde, yeni Birleşik Devletler'in kendilerinin de silahlı kalması için gereken nedenler de ortadan kalkmış olacaktır. O zaman bizim bugün bırakılmasını talep ettiğimiz tüm silahlanma (daimi ordu, saldırı amaçlı savaş gemileri) ve aynı zamanda tüm savunma araçları terkedilebilir; halk ordusunun kendisi de artık gerekli olmayacaktır.

“Böylece sonsuz barış çağı güvenceli bir biçimde yerleşecektir ve sınırsız ekonomik olanaklar serbest kalacaktır.”¹⁹⁴

Rosa Luxemburg, 1911 Mayısında yayımlanan “Barış Ütopyaları” yazısında bu yaklaşımı sert biçimde eleştirdi; “Avrupa Birleşik Devletleri” düşüncesinin son çeyrek yüzyıldaki gelişmeler dikkate alındığında, ekonomik ve toplumsal gelişime tümüyle ters düştüğünü ve “Avrupa Birliği düşüncesinin” daima burjuva unsurlar tarafından gündeme getirildiğini ve açıkça “gerici bir eğilimi” yansıttığını belirtti.¹⁹⁵

Bu anlayışa Lenin de, 1915 yılında yayımlanan “Bir Avrupa Birleşik Devletleri İçin Sloganı Üzerine” yazısında şöyle yanıt verdi: “Kapitalizm altında bir Avrupa Birleşik Devletleri ya olanaksızdır, ya gericidir. (...) Kapitalizm altında bir Avrupa Birleşik Devletleri sömürgelerin paylaşımı konusunda bir anlaşma anlamına gelir. (...) Bir Avrupa Birleşik Devletleri için sloganı yanlıştır.”¹⁹⁶

İşçi sınıfı ancak ciddi bir mutlak yoksullaşma ve aynı zamanda hakim sınıflar cephesinde ortaya çıkan büyük bölünmeler veya zayıflama koşullarında ayaklanmak zorunda kalır ve ayaklanır. Bu iki koşulu ancak büyük iktisadi krizler ve savaşlar yaratabilir.

Marx ve Engels, 1848 krizinin ardından gelen ayaklanmaların yenilmesi sonrasında yeni bir iktisadi kriz beklemişlerdi. Lenin ise gözlerini emperyalist savaşa dikti. Lenin açısından emperyalistler arasındaki savaş, bu iki koşulu da yaratacaktı. Hele geçmiş

¹⁹⁴ <http://marxists.org/archive/kautsky/1911/04/war1911.htm>.

¹⁹⁵ Day, R.B.-Gaido,D, a.g.k., 2011, s.455.

¹⁹⁶ Lenin, a.g.k., 1969, s.120-122.

savaşlarla karşılaştırılmayacak kadar kapsamlı bir yıkıma ve can kayıplarına yol açan Dünya Savaşı, kitlelere devrimden başka seçenek bırakmayacaktı.

Lenin, emperyalist politikaları destekleyerek yaşam standartlarını yükselten ve demokratik hak ve özgürlüklerinin sınırlarını genişleten emperyalist ülkeler işçi sınıflarının, emperyalist savaş sürecinde bu ayrıcalıklarını yitireceğini, büyük bedeller ödeyip büyük sıkıntılar yaşayacağını, onları ölüme ve yoksulluğa sürükleyen kapitalizmin payandaları olmaktan vazgeçmekten ve yeniden kapitalizmin mezar kazıcılarına dönüşmekten başka çarelerinin kalmayacağını düşünüyordu.

Ayrıca savaş, hakim sınıfları da ciddi biçimde zayıflatacaktı.

Lenin, 6/7 Kasım 1917 günleri başlatılan devrimin ertesi günü (8 Kasım) İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetlerinin İkinci Tüm Rusya Kongresi'ne barış konusunda sunduğu raporda, savaştan tüm ülkelerde işçi sınıfları ve tüm emekçilerin savaş nedeniyle tükenmiş, eziyete maruz kalmış ve harabolmuş olduğunu belirterek, barış çağrısı yapıyordu.¹⁹⁷

Bu konuşmada özellikle İngiltere, Fransa ve Almanya işçi sınıflarının geçmiş mücadelesi övülüyor, bu “proleter kahramanlık ve tarihsel yaratıcı çalışma örneklerini” vermiş olan bu işçi sınıflarının “insanlığı savaşın dehşetinden ve onun sonuçlarından” kurtarma göreviyle karşı karşıya bulunduğu hatırlatılıyordu.¹⁹⁸

Barış, Dünya Savaşı'nın büyük bir yoksulluğa ve yıkıma yol açtığı koşullarda, emperyalist ülkelerde şovenizmi çökertecek ve işçi sınıflarının ayaklanarak iç savaş çıkartmalarının, iktidara gelmelerinin koşullarını yaratacaktı.

İlk başta umut, emperyalist ülkelerdeydi. Lenin 22 Kasım 1919 tarihinde Doğu Halkları Komünist Örgütlerinin İkinci Tüm Rusya Kongresi'nde yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: “Herkes bilmektedir ki Batı Avrupa'da sosyal devrim büyük bir hızla

¹⁹⁷ Lenin, a.g.k., 1969, s.231.

¹⁹⁸ Lenin, a.g.k., 1969, s.233-234.

olgunlaşmaktadır ve aynı şey Amerika'da ve Britanya'da da olmaktadır.”¹⁹⁹

Aynı konuşmada şu değerlendirmeler de yer alıyordu: “Sosyalist devrim her ülkede devrimci proleterlerin yalnızca veya ağırlıkla kendi burjuvazilerine karşı verdikleri bir mücadele olmayacak; hayır, emperyalistlerin ezdiği tüm sömürgelerin ve ülkelerin, tüm bağımlı ülkelerin, uluslararası emperyalizme karşı mücadelesi olacak. (...) Tüm ileri ülkelerde emekçi halkların emperyalistlere ve sömürücülere karşı yürüttükleri iç savaş, uluslararası emperyalizme karşı sürdürülen milli savaşlarla birleşmeye başlamaktadır.”²⁰⁰

Lenin, aynı konuşmada, 1905 Rus Devrimi sonrasında gerçekleşen Türkiye, İran ve Çin devrimlerine ve Hindistan'da gelişmekte olan devrimci harekete dikkat çekmekte ve Avrupalı emperyalistlerin Dünya Savaşı'nda sömürge halklarına askeri eğitim vererek onları silahlandırdıklarını belirtmekteydi. Daha sonraki değerlendirmesi de şöyledir: “Yaşadığımız devrimde Doğu'nun uyanması döneminin yerini, Doğu halklarının tümünün tüm dünyanın kaderinin belirlenmesine katılacakları bir dönem almaktadır.”²⁰¹

Kapitalizmi Anti-Emperyalist Mücadele Yenecektir

Lenin'in tespitlerine ve öngörülerine göre, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları, emperyalizme karşı mücadeleye aktif olarak katılacak ve dünya devrimci hareketinin önemli dayanaklarından birisini oluşturacaktı.

İngiltere'de 19. yüzyılda birçok kişi ve kuruluş, İngiltere'nin sömürgelerdeki “uygarlaştırıcı misyonu”na inanıyordu. Ancak, sömürgelerdeki yerlilere yardımseverlik duygularıyla ve adaletli bir biçimde yaklaşılmalıydı. İngiliz işçi hareketi de bu anlayışı benimsedi. Avam Kamarası'nda sömürgecilik konuları tartışıldığında, sendikalar ve temsilcileri İmparatorluğu ve sömürge

¹⁹⁹ Lenin, a.g.k., 1969, s.250.

²⁰⁰ Lenin, a.g.k., 1969, s.254.

²⁰¹ Lenin, a.g.k., 1969, s.255.

sistemini veri kabul ediyor; ancak sömürgelerde sendikal hakların tanınmasını ve angaryaya karşı çıkılmasını istiyorlardı.²⁰²

Marksistler arasında sömürgeler konusunda üç ayrı görüş vardı. Yaygın eğilim, sömürgeciliğe karşı çıkıyordu. Revizyonistler, sömürgeciliğin sürmesinden yanaydı. Lenin ise sömürgeciliğe karşı çıkmanın ötesinde sömürge halklarının mücadelesinin devrimci potansiyelini görüyor, “bütün ülkelerin işçileri ve ezilen halklar, birleşin!” çağrısını yapıyordu.

Lenin, daha 1908 yılında, “Dünya Politikasında Tutuşacak Malzeme” başlıklı yazısında şöyle diyordu: “Sınıf bilinçli Avrupa işçisinin şimdi Asya’da yoldaşları vardır ve bunların sayısı büyük bir hızda artacaktır.”²⁰³

Lenin 1908 yılında yazdığı “Balkanlar ve İran’daki Olaylar” yazısında, Rus-Japon Savaşı’nın ve 1905 Rus Devrimi’nin Asya halklarının siyasi uyanışına büyük bir güç verdiğini belirtiyordu.²⁰⁴

Lenin, 1911 yılında yayımlanan bir yazısında da şöyle demektedir: “Rus devrimi Asya’nın her tarafında bir demokratik devrimler çağı başlattı ve şimdi 800 milyon insan tüm uygar dünyanın demokratik hareketine katılmaktadır.”²⁰⁵

Julian B.Marchlewski, 1912 yılında yayımlanan “Emperyalizm veya Sosyalizm?” makalesinde emperyalizmin Çin, Türkiye ve İran’da yola çıktığı devrimlere değiniyordu.²⁰⁶

Lenin’in 1913 yılında yayımlanan “Geri Avrupa ve İleri Asya” yazısında da şu değerlendirme yer almaktadır: “Tüm uygar ülkelerdeki proletarya, tüm genç Asya, yani yüz milyonlarca Asya emekçisinin güvenilir bir müttefikidir. Hem Avrupa halklarını, hem

²⁰² Tichelman, F., “Socialist ‘Internationalism’ and the Colonial World, Practical Colonial Policies of Social Democracy in Western Europe Before 1940 with Particular Reference to the Dutch SDAP,” Holtman, F.v.- Linden, M.v.d., *Internationalism in the Labour Movement 1830-1940*, Cilt I, E.J.Brill, Leiden, 1988, s.95.

²⁰³ Lenin, a.g.k., 1969, s.33.

²⁰⁴ Lenin, a.g.k., 1969, s.37.

²⁰⁵ Lenin, a.g.k., 1969, s.53.

²⁰⁶ Lenin, a.g.k., 1969, s.509-511.

de Asya halklarını kurtaracak olan zaferini yeryüzündeki hiçbir güç engelleyemez.”²⁰⁷

Lenin 1914 yılında yazdığı “Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı” çalışmasında Batı Avrupa’da burjuva demokratik devrimleri çağının kapandığını belirtiyordu. Doğu Avrupa ve Asya’da burjuva demokratik devrimler dönemi 1905’ten önce başlamamıştı. Rusya, İran, Türkiye ve Çin’de devrimler olmuştu. Bu olaylar bağımsız ulusal devletler kurmayı amaçlayan bir dizi burjuva demokratik milli hareketin uyandığını göstermekteydi. Bu durum, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının önem kazanmasına yol açıyordu.²⁰⁸

Lenin, 1916 yılı Nisan ayında yayımlanan “Sosyalist Devrim ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı” yazısında şunları yazıyordu: “Sosyalistler sömürgelerin tazminatsız olarak koşulsuz ve derhal kurtuluşunu talep etmekle yetinmemeli (ve bu talep, siyasi olarak, kendi kaderlerini tayin etme hakkının tanınmasından başka birşey ifade etmemektedir); bu ülkelerde ulusal kurtuluş isteyen burjuva demokratik hareketlerdeki daha devrimci unsurlara kararlı bir destek sağlamalı ve onları ezen emperyalist güçlere karşı ayaklanmalarına (ve eğer ortaya çıkarsa, devrimci savaşa) yardımcı olmalıdır.”²⁰⁹

Lenin, 1916 yılı Ekim ayında yazdığı “Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı Tartışmasının Özeti” yazısında da, “sömürgelerin kurtuluşu talebi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının tanınmasından başka birşey değildir,” diyordu.²¹⁰

Lenin, 1916 sonbaharında yazdığı *Marksizmin Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm* çalışmasında da şu değerlendirmeyi yapıyordu: “Sömürgelerin kurtuluşu ulusların kendi kaderlerini tayini anlamına gelir. Avrupalılar sık sık sömürge halklarının da

²⁰⁷ Lenin, a.g.k., 1969, s.83.

²⁰⁸ Lenin, a.g.k., 1969, s.95.

²⁰⁹ Lenin, a.g.k., 1969, s.130.

²¹⁰ Lenin, a.g.k., 1969, s.187.

uluslar olduklarını unutmaktadır; ve bu 'unutkanlığa' hoşgörüle bakmak şovenizme hoşgörüle bakmaktır."²¹¹

Bu konuda önemli tartışmalardan biri, emperyalizm çağında milli savaşların olup olamayacağı konusundaydı.

Rosa Luxemburg, *Sosyal Demokrasinin Krizi, Junius Broşürü* adıyla bir çalışma yayımlamıştı. Kitapçığın yazarının R.Luxemburg olduğu bilinmiyordu. Lenin, 1916 yılı Ekim ayında bu konuda yayımlanan yazısında bu anlayışa karşı çıktı ve "emperyalizm çağında sömürge ve yarı-sömürgelerin verdiği milli savaşlar yalnızca mümkün değil, ayrıca kaçınılmazdır," dedi.²¹² Aynı çalışma, emperyalist güçlere karşı verilen milli savaşların aynı zamanda ilerici ve devrimci olduğunu vurguladı.²¹³

Lenin'in emperyalizm kuramına katkıları, genellikle zannedildiğinin aksine, *Emperyalizm* kitabının dışındaki çalışmalarda öne çıkmaktadır. Lenin için önemli olan, kapitalizmin emperyalizm döneminde yaşadığı dönüşümün sınıf mücadelesi ve devrim açılarından etkilerini kavrayabilmektir. Lenin, özellikle yukarıda belirtilen dört noktada öncülü ve çağdaşı Marksistlerden farklı bir anlayışı kavramış ve bunu siyasi mücadelesinde etkili bir biçimde kullanmıştır.

Lenin'in emperyalizm kuramına katkıları anlaşılmadan, sosyal demokrasinin Marksizm'den kopup emperyalistler safına geçmesi kavranılamaz.

²¹¹ Lenin, a.g.k., 1969, s.197.

²¹² Lenin, a.g.k., 1969, s.183.

²¹³ Lenin, a.g.k., 1969, s.185.

SOSYAL DEMOKRASİ: MARKSİZM'DEN KAPİTALİZMİN AVUKATLIĞINA VE PAYANDALIĞINA

Bu kitap sosyal demokrat partilerin tarihini anlatma çabası içinde değildir. Anlatılmak istenen konu, kapitalizmin emperyalizm aşamasında emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının kısa vadeli çıkarlarının kapitalizmi ve emperyalizmi desteklemekten geçmesi üzerine, işçi sınıfına dayalı olarak kurulan ve 1891 yılında ana hatlarıyla Marksizmi veya bilimsel sosyalizmi benimseyen siyasal partilerin, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya yaratma nihai amacını kenara koyarak, işçilerin desteğini alabilmek amacıyla büyük bir dönüşüm yaşaması ve kapitalizmin ve emperyalizmin savunucusu konumuna gelmesidir.

Sosyal demokrasinin tarihi, devletle ilişkiler, sermayedar sınıfla ilişkiler, milliyetçilik/enternasyonalizm ikilemi, toplumsal taban, kapitalizme ilişkin tavır, iktidara geliş yöntemi ve sömürgecilik/emperyalizm konusundaki tavır açılarından dört dönemde ele alınabilir. Bu değerlendirmelerde belirleyici olan, emperyalizm konusunda takınılan tavidir. Diğer konulardaki farklılıklar, emperyalizm konusundaki farklı tavırlardan kaynaklanmaktadır.

Kapitalizmin gelişmesinin belirli bir evresinde sömürgecilik ve ardından emperyalizm aracılığıyla işçi sınıflarının sistemin payandaları haline getirilebilmesi mümkün oldu. Avrupa düşün sisteminde böyle bir anlayış geçmişten beri vardı. Örneğin, Thomas More'un 1516 yılında yayımlanan *Ütopya* (Utopia-Hiçbir Yerde) kitabında halkın refahı ve huzuru, başka ülkelerin halklarının köle veya paralı asker olarak kullanılması sayesinde. Karl Kautsky'nin 1888 yılında *Thomas More ve Ütopyası* isimli bir kitap yayımlamış olması da ilginçtir.²¹⁴

²¹⁴ Bu konuda bkz. Koç, Yıldırım, *Cenneti Yeryüzünde Yaratmak*, Vatan Partisi İşçi-Sendika Bürosu Yay., Ankara, 2017, s.xxxxx

Sosyal Demokrasinin Marksist Dönemi

Almanya'da sosyal demokrasinin gelişiminde birinci dönem 1875 yılında Gotha Kongresi'nde Almanya Sosyalist İşçi Partisi'nin kurulmasıyla başladı. İlk programda Marksizm dışı etkiler ağırlıktaydı. Parti'nin adı 1890 yılında Almanya Sosyal Demokrat Partisi oldu ve Parti'nin 1891 yılında toplanan Erfurt Kongresi'nde kabul edilen program, Marksizmi temel almıştı. Bu dönemde birçok ülkede ana hatlarıyla sınıf mücadelesini ve Marksizmi kabul eden siyasal örgütler kuruldu

Sosyal demokrasinin Marksizmi benimsediği bu birinci dönemde siyasal partiler. burjuva devlete karşı çıkıyor, sermayedar sınıfla mücadele ediyor, enternasyonalizmi savunuyor, işçi sınıfı tabanına dayanıyor, kapitalizmi devirmeye ve onun yerine sosyalizmi geçirmeye çalışıyor, parlamentoyu kullanmakla beraber karşı-devrimci saldırılara karşı alternatif mücadele araçlarını da gündemde tutuyordu. Sömürgeciliğe karşı çıkma konusunda ise hem yeni gelişmeleri kavrayış konusunda yetersizlikler vardı; hem de bu söylem davranışlara yansımıyordu.

Sosyal demokrasinin bu birinci döneminde emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının emperyalist sömürüden pay almaları sonucunda sistemle bütünleşmesinin Marksizme etkisi, önce Bernstein ve ardından Kautsky revizyonizmleri oldu.

Bu birinci dönem, ana hatlarıyla I.Dünya Savaşı'na kadar devam etti.

Sosyal Demokrasinin Milliyetçi Sosyalist Dönemi

Sosyal demokrasinin ikinci dönemi, 1914 yılında başladı. Sosyal demokrat partilerin büyük çoğunluğu savaşta kendi devletlerini destekledi, hükümetlerde görev aldı. Bu tavra karşı çıkan kişi ve örgütler, revizyonistleşerek Marksist köklerinden kopmuş ve zittına dönüşmüş sosyal demokrat çizgiden ayrılarak, komünist partiler kurdular. Özellikle sosyal demokratların 1918 Alman ayaklanması karşısındaki tavrından sonra, 1918-1921 ve 1928-1935 dönemlerinde sosyal demokratlarla komünistler arasında büyük kavgalar yaşandı.

Sosyal demokrasi bu dönemde emperyalist ülkelerin devletleriyle bütünleşti; sermayedar sınıfla yakın ilişkiler kurdu; milliyetçi ve hatta şovenist oldu. Sosyal demokrat partiler, kapitalizmi savunan işçi sınıfları tabanında gelişmeyi sürdürdü; üretim araçları mülkiyetinin toplumsallaştırılması bu partilerin programlarında yer almaya devam etti. İktidar mücadelesinde parlamento esas alındı. Sömürgecilik ve emperyalizm desteklendi.

Sosyal Demokrasinin ABD Hegemonyasında Keynesci ve Anti-Komünist Dönemi

Sosyal demokrasinin üçüncü dönemi 1945 sonrasında başladı ve yaklaşık 30-35 yıl sürdü. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya nüfusunun üçte biri komünist partilerinin yönetimi altındaydı. Emperyalistler Soğuk Savaş'ı başlattı. Soğuk Savaş'ta emperyalistlerin en önemli müttefiki, sosyal demokrat partilerdi. Sosyal demokrat partiler 1980'lere kadar süren bu dönemde (Kapitalizmin Altın Çağı), devletleriyle bütünleştiler, sermayedar sınıfla ilişkilerini iyice geliştirdiler, şovenist politikalar uyguladılar. Sosyal demokrat partiler bu yıllarda işçi sınıfı tabanlı siyasal örgütler olmaktan çıkıp, "halk partileri"ne dönüştü. Sosyal demokrat partiler bazı sektörlerde kamu mülkiyetini savunmakla birlikte, üretim araçlarının toplumsallaştırılmasına karşı çıktı. Parlamenter sistem savunuldu ve temel alındı. Sömürgecilik, yeni-sömürgecilik ve emperyalizm desteklendi. Bu döneme damgasını vuran ve muhafazakar partileri de etkileyen, sermayenin çıkarlarına çözüm olarak getirilen Keynesci politikaları ve kapitalist dünyada ABD hegemonyasının kabulüydü. Bu konularda sosyal demokratlarla muhafazakar partilerin uygulamaları arasında önemli bir fark olmadı.

Neo-Liberal Sosyal Demokrasi

Sosyal demokrasinin dördüncü dönemi, kapitalizmin Altın Çağı'nın 1970'li yılların ortalarında sona ermesi ve Soğuk Savaş'ın 1985 yılından itibaren önemini yitirmesi ve 1989 yılında bitmesiyle

başladı. Sosyal demokratlar bu dönemde de devletleriyle ve sermayedar sınıflarıyla yakın ilişkilerini sürdürdüler; şovenist politikalar izlediler; tüm halk kesimlerinden oy almaya çalıştılar; kapitalizmi ve emperyalizmi savundular. Yeni dönemin en önemli farklılığı, sosyal demokratların neo-liberal politikaları benimsemeleri, özelleştirmeyi savunmaları, üretim araçlarının kamu mülkiyetinde olmasına karşı çıkmalarıydı. Diğer bir deyişle, muhafazakar partilerle sosyal demokrat partiler arasında bu dönemde önemli bir fark kalmadı.

Sosyal Demokrasinin Doğuşu ve Gelişimi

19. yüzyılın son çeyreğinde dünyadaki tüm sosyal demokrat partilere örnek oluşturan örgüt, Almanya Sosyal Demokrat Partisi idi. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte sosyal demokrasinin geçirdiği değişimin en güzel izlenebildiği ülke de Almanya'dır.

Marx'ın 1848 ihtilalleri sonrasındaki yaşamı, 1864 yılına kadar kütüphanede geçti. 1867 yılında birinci cildi yayımlanan *Kapital* bu dönemde hazırlandı. *Kapital*'in Engels tarafından yayımlanan ikinci ve üçüncü ciltleri ile *Kapital*'in dördüncü cildi kabul edilen ve Engels'in ölümünden sonra Karl Kautsky tarafından yayımlanan *Artık-Değer Teorileri*'nin hazırlıklarının büyük bölümü bu dönemde tamamlandı.

Marx, işçi sınıfının kurtuluşunun kendi eseri olacağını ve bunun işçi sınıfının siyasi alanda örgütlenmesiyle gerçekleştirilebileceğini düşünüyordu. Ancak 1849 yılından 1864 yılına kadar bu alanda somut siyasal bir girişimde bulunmadı.

Bu yıllarda Almanya'da ilginç bir gelişme yaşandı.

Almanya'da bu dönemde sendikaların kurulmasına ilişkin ilk hukuki düzenlemeler 1861 yılından itibaren yapıldı. Bu alandaki son tüzel kısıtlamalar da 1869 yılında kaldırıldı.

1860'lı yıllardan itibaren, Almanya'da işçi örgütleri legal olarak kurulmaya ve yaygınlaşmaya başladı.

1860'lı yılların başlarında Prusya'da Karl Marx'ın da arkadaşı olan Ferdinand Lassalle adında bir sosyalist, *Çalışanların Programı*

(*Günümüz Tarihsel Döneminin Bir İşçi Sınıfı Düşüncesi ile Özel Bağlantısı Üzerine*) başlıklı bir broşür yayımladı. Bu broşürde sınıf mücadelesi olgusu kabul ediliyor ve devletin demokratikleştirilmesiyle işçi sınıfının sorunlarına çözüm bulunabileceği ileri sürülüyordu.²¹⁵

Bu broşür işçi çevrelerinde etkili oldu.

Prusya'daki liberal çevreler aynı yıllarda işçileri kontrol altında tutmak amacıyla işçi eğitim dernekleri kurmuşlardı. Ancak bu dernekler hızla bu liberal çevrelerin etkisinden kurtuldu ve bağımsız bir işçi hareketinin çekirdiğini oluşturdu.

Bu derneklerin bazılarının 1862 yılında Leipzig'de bir Genel Alman İşçileri Kongresi toplama girişimi oldu. Bu girişim Ferdinand Lassalle'dan görüş istedi. Lassalle'ın, bu girişimi başlatanlara gönderdiği "açık mektup" bir program niteliğindedir. Mektupta, "işçi sınıfı kendisini bağımsız bir siyasi parti olarak oluşturmalıdır ve genel, eşit ve doğrudan oy hakkı mücadelesi, partinin sancağına yazılmış savaş çığlığı olmalıdır," deniyordu. İşçilerin ancak siyasi eylemle çıkarlarını koruyabilecekleri ve geliştirebilecekleri vurgulanıyordu. İşçilerin mevcut düzen içinde ücretlerini kalıcı bir biçimde artırma olanakları yoktu. Genel oy hakkına sahip ve bağımsız bir siyasi partide örgütlenmiş işçiler, devletten sağlayacakları destekle, kendi üretici kooperatiflerini kurabilecekler ve durumlarını düzeltebileceklerdi.

Lassalle, demokrasi mücadelesi ile "ulusal özgürlük" mücadelesini birlikte götürmeyi savunuyordu. "Ulusal özgürlük" ile kastedilen ise Alman ulusunun bütünleşmesiydi, Alman prenslikleri arasında 1833/34 yıllarında kurulan gümrük birliğinden Almanya'ya geçti.

²¹⁵ Landauer, C., *European Socialism, A History of Ideas and Movements, From the Industrial Revolution to Hitler's Seizure of Power, Volume 1, From the Industrial Revolution to the First World War and Its Aftermath*, University of California Press, Berkeley, 1959, s.232-233. Ayrıca bkz. Lassalle, F., *The Workingman's Programme, An Address by Ferdinand Lassalle*, International Library, New York, 1899.

Lassalle bir Prusya milliyetçisiydi ve özellikle devlete ilişkin görüşleri, kendisinin 1864 yılında ölümünden sonra, Alman işçi sınıfının emperyalist Almanya'yla uzlaşmasıyla, 1914 yılında Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin benimsediği anlayış oldu.

Lassalle, 1862 yılında yayımladığı "İşçilerin Programı" yazısında şunları yazıyordu: "İnsan hiçbir zaman bir devrim yapamaz. (...) Devrim yapmayı istemek, tarihin kanunlarına ilişkin hiçbir kavrayışı olmayan olgunlaşmamış insanların aptalca düşüncesidir."²¹⁶

Bu çizgi Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nde de devam etti.

Bu ilişkiler sonucunda 1863 yılında Lassalle'ın önderliğinde **Alman İşçileri Genel Birliği (Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein-ADAV)** kuruldu.²¹⁷

Lassalle, işçi sınıfının kurtuluşunun, liberal burjuvaziye karşı Prusya devletiyle işbirliği yapmaktan geçtiğini düşünüyordu. Lassalle, işçi sınıfının durumunu, Bismarck'ı ikna ederek tepeden düzeltme çabası içindeydi. Bu amaçla Bismarck'la görüşmeler yaptı, onu genel oy hakkını tanımaya ve kurulacak kooperatiflere kredi vermeye ikna etmeye çalıştı. Bu girişimde sınıfsız ve sömürsüz bir dünya özlemi ve o doğrultuda üretim araçları mülkiyetinin toplumsallaştırılması amacı yoktu.

Bazı kaynaklara göre, Lassalle, Bismarck ile genel oy hakkı ve kooperatiflere devlet desteği karşılığında Bismarck'ın yayılmacı politikalarına işçi sınıfının desteğini sağlama pazarlığı yapmaya çalıştı. Bismarck, işçi sınıfının bu desteğinin sağlanamayacağı düşüncesiyle, Lassalle ile bir anlaşma yapmaktan kaçındı.²¹⁸

Bertrand Russell, Lassalle'ı şöyle değerlendirmektedir: "Demokrat değildi, ancak vatanseverdi. İşçilerin koşullarının iyileştirilmesini istiyordu, ancak bu yukarıdan olacaktı, işçilerin

²¹⁶ Grebing, H., a.g.k., 1969, s.36.

²¹⁷ Almanya'da sosyal demokrat harekete ilişkin belgeler, "German History in Documents and Images" isimli siteden indirilmiştir: <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/>.

²¹⁸ Fernbach, D., "Introduction," Marx, K., *The First International and After, Political Writings*, Vol.3, Penguin Books, Middlesex, 1974, s.21. Bu konuda Marx'ın değerlendirmeleri için bkz. Marx'ın Ludwig Kugelmann'a 23 Şubat 1865 tarihli mektubu, Marx, K., a.g.k., 1974, s.148-149.

kendileri tarafından değil. (...) Siyasi olarak bir muhafazakâr, toprak ağasıydı ve Prusyalıydı.”²¹⁹

Lassalle henüz 39 yaşındayken bir kadınla ilişkisi nedeniyle yapılan duelloda 28.8.1864 günü yaralandı ve üç gün sonra hayatını kaybetti. Ancak arkadaşları Alman İşçileri Genel Birliği’ni sürdürdü. Örgütün bu tarihte ancak birkaç bin üyesi vardı.

Lassalle’ın ölümünün ardından bu örgütlenmenin başına geçen Schweitzer 1867 yılı seçimlerinde Bismarck’ın desteklenmesi için çalıştı.

Lassalle’ın ölümünden sonra yapılan seçimlerde Marx da kendisinin genel başkanlığa aday gösterilmesine izin verdi. Ancak Prusya’ya dönme niyeti olmadığından, bu adaylık yalnızca propaganda amaçlıydı. Seçilemedi. Marx, ADAV’ın I. Enternasyonal’e üye olması için de uğraştı. Ancak bu yıllarda Prusya’da yürürlükte bulunan mevzuat, uluslararası örgütlere üyeliği yasaklıyordu.²²⁰ Ayrıca Prusya milliyetçiliğinde bu denli etkilenmiş bir hareketin böyle bir niyeti de herhalde yoktu.

Nitekim, Marx, 1870 yılı Ocak ayında I. Enternasyonal’in Genel Konseyi adına Fransız İsviçresi Federal Konseyi’ne gönderdiği yazıda, ADAV’ın I. Enternasyonal üyesi olmadığını ve bu örgütün başındaki kişi olan Schweitzer’in, bu Lassalle’cı örgütün kendisini yok etmeden I. Enternasyonal ile birleşmesinin mümkün olmadığını kendi gazetelerinde (Sosyal Demokrat) ayrıntılı biçimde yazdığını belirtmektedir.²²¹

Lassalle’ın yerine geçen Schweitzer, 1864 yılı Aralık ayında *Der Sozialdemokrat* isimli bir dergi yayımlamaya başladı.

Bu kavram Almanca’da ilk kez kullanılıyordu.

1848 devrimleri sonrasında Fransa’da genellikle eski Jakoben adıyla La Montagne olarak bilinen partinin resmi adı Parti Democrate-Socialiste idi. Bu örgüt, işçilerle ve alt orta sınıfın

²¹⁹ Russell, B., a.g.k., 1965, s.65.

²²⁰ Fernbach, D., a.g.k., 1974, s.22.

²²¹ Marx, K., a.g.k., 1974, s.119-120.

oluşturduğu ve 1848 devrimleri sonrasında gelişen gericiliğe karşı mücadeleyi amaçlayan bir siyasal yapıydı.

Marx, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri* kitabında bu örgütün adını "Partei der Sozialdemokratie" olarak tercüme etti.

Marx ve Engels, Schweitzer'in yayınladığı derginin adının *Sosyal Demokrat* olduğunu duyunca hoşnut kalmadılar. Engels, "amma da isim: Der Sozialdemokrat! Dergiye basitçe niçin The Proletarian adını vermiyorlar?" diye yazdı. Marx'ın yanıtı da şu oldu: "Sosyal Demokrat kötü bir isim. Ancak başarısızlıkla sonuçlanabilecek bir şey için mümkün en iyi isimlerin hiçbirinin kullanılmaması da uygun."²²²

Almanya Sosyalist İşçi Partisi ve Sosyal Demokrat Parti

I.Enternasyonal'in kurulduğu ve faaliyet gösterdiği yıllarda Prusya'da August Bebel ve Wilhelm Liebknecht tarafından bazı örgütlenme çalışmaları yapıldı. Bu çalışmalar sonucunda 1869 yılında gerçekleştirilen Eisenach Konferansı'nda **Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Sozialdemokratische Arbeiterpartei-SDAP)** kuruldu. Bu çizgi Prusya'ya karşıydı ve Prusya devletine karşı liberal burjuvaziyle ittifakı savunuyordu.

8 Ağustos 1869 tarihinde kabul edilen Eisenach Programında "özgür halk devleti" için mücadele edildiği belirtiliyordu. "İşçi sınıfının kurtuluşu mücadelesi sınıf ayrıcalıkları ve özel haklar için bir mücadele" değildi; "eşit haklar ve yükümlülükleri ve sınıf hakimiyetinin ortadan kaldırılmasını" amaçlıyordu. Parti, "her işçinin bir kooperatif sistemi aracılığıyla emeğinin tüm kazancını almasını" hedef kabul etmişti. Parti, kendisini, yasaların izin verdiği ölçüde, I.Enternasyonalin bir şubesi olarak kabul ediyordu. Partinin talepleri arasında şunlar yer alıyordu: 20 ve daha yukarı yaşlardaki tüm erkekler için genel, eşit, doğrudan ve gizli oy hakkı. Sınıf, mülkiyet, doğum ve dini inançlara bağlı tüm ayrıcalıkların kaldırılması. Daimi ordular yerine halk milislerinin kurulması. Kilisenin devletten ve okulların kiliseden ayrılması. Tüm dolaylı

²²² Landauer,C., a.g.k., 1959, s.251-252.

vergilerin kaldırılması. Kooperatif sistemine devlet desteği ve özgür üretici kooperatiflerine devlet kredilerinin verilmesi.

Dikkat edileceği gibi, Eisenach Programında da üretim araçları mülkiyetinin toplumsallaştırılması ve nihai olarak sınıfsız ve sömürsüz bir dünyanın kurulması amaçları yer almamaktadır.

I. Enternasyonal'in 1869 yılı Eylül ayında Basel'de toplanan kongresine Genel Konsey'in verdiği yetkiye dayanarak Marx tarafından sunulan raporda, Eisenach Kongresi'nde SDAP'ın kuruluşu anlatılmakta, örgütün I. Enternasyonal'e üyeliğinin önünde yasal engeller bulunması nedeniyle bireysel üyelik yoluna gidildiği belirtilmektedir.²²³

SDAP, Fransa-Almanya (Prusya) savaşında Fransa'nın yenilgisi sonrasında Bismarck'ın ilhakçı politikasına karşı çıktı ve bu nedenle baskıya maruz kaldı.

Almanya'da 1860'lı yıllarda sosyalist hareket gelişti ve işçi sınıfı hareketi ile bağlar kurmaya başladı. Bunun üzerine "Sosyalist Profesörler" olarak bilinen bir grup 1872 yılında etkili bir örgüt olan Sosyal Politika Derneği'ni kurdular. Bu örgüt, Marksist sınıf mücadelesine karşı ilaç olarak sosyal reformu öneriyordu.²²⁴

Lassalle'in önderliğinde kurulan Alman İşçileri Genel Birliği ile Sosyal Demokrat İşçi Partisi, 1875 yılı Mayıs ayında Gotha Kongresi'nde birleşerek **Almanya Sosyalist İşçi Partisi'ni (Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands-SAPD)** oluşturdu.

Bu birleşmenin en önemli nedeni, her iki örgütün de 1871 Paris Komünü'ne olumlu yaklaşımları nedeniyle bu tarihten itibaren her iki partiye yönelik yoğun baskıydı. Özellikle 1874 yılında her iki partiden de çok sayıda kişi tutuklandı ve ADAV'nın tüm faaliyetleri yasaklandı.²²⁵

Almanya Sosyalist İşçi Partisi, genel hatlarıyla ilerici bir program benimsedi. Ancak programda Lassalle'ci çizginin izleri belirgindi.

²²³ Marx, K., a.g.k., 1974, s.110.

²²⁴ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.113.

²²⁵ Morgan, R.P., *The German Social Democrats and the First International, 1864-1872*, Cambridge University Press, New York, 2008, s.32-33.

Programda “emeğin kurtuluşu üretim araçlarının toplumun ortak mülkiyetine dönüştürülmesini gerektirmektedir” deniyordu. “Emeğin kurtuluşu işçi sınıfının kendi çalışması” olmalıydı. “Diğer tüm sınıflar yalnızca gerici bir yapıydı.” “Almanya Sosyalist İşçi Partisi tüm legal araçları kullanarak özgür devleti ve sosyalist toplumu, ücretlerin tunç kanununun yok edilmesini, sömürünün tüm biçimlerinin sona erdirilmesini ve tüm toplumsal ve siyasal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını” amaçlıyordu. “Almanya Sosyalist İşçi Partisi, toplumsal soruna çözüm için bir adım olarak, devletin yardımıyla, emekçi halkın demokratik kontrolü altında sosyalizan üretici kurumların kurulmasını talep” ediyordu. Diğer talepler arasında savaşa ve barışa halkın karar vermesi, daimi ordu yerine halka silah taşıma hakkının verilmesi ve milislerin kurulması, devletin herkese eğitim olanağı sağlaması, örgütlenme hakkının kısıtsız olarak kullanılabilmesi yer alıyordu.

F.Engels, Gotha Kongresi öncesinde, 1875 yılı Mart ayında August Bebel’e yazdığı mektupta taslak konusunda sert eleştiriler getirdi. Engels, “bu programın hemen hemen her sözcüğü eleştirilebilirdi. (Program, Y.K.) öyle bir niteliktedir ki, kabul edilirse, Marx ve ben, bu temel üzerinde inşa edilmiş yeni partiye hiçbir zaman bağlılığımızı belirtemeyeceğiz,” yazıyordu. Ayrıca Wilhelm Liebknecht hakkında da şunları yazdı: “Liebknecht’e yalnızca kısaca yazdım. Tüm olanlar hakkında, sözün gelişi, çok geç olmadan önce bize asla tek bir sözcük bile söylememiş olduğu için onu affetmeyeceğim. Ancak zaten bu onun her zaman yaptığı şeydir.”²²⁶

F.Engels Kongre sonrasında 12 Ekim 1875 tarihinde August Bebel’e yazdığı mektupta da bu programdaki bazı değerlendirmeleri sert biçimde eleştirdi. “Ücretlerin tunç kanunu” ve diğer bazı ifadelerin bu programda yer almasını parti açısından çok büyük bir manevi yenilgi olarak değerlendirdi. “İşçi sınıfının kurtuluşu” ifadesi yerine “emeğin kurtuluşu” ifadesinin kullanılmasını “boş laf” olarak nitelendirdi. Ancak içinde bulunulan koşulların, Marx ve kendisinin

²²⁶ Engels, F., “Letter to A.Bebel,” Marx-Engels, *Selected Works*, Vol.3, s.31-37.

bu programı kamuoyu önünde reddetmelerine izin vermediğini ifade etti. Şunları söyledi: “Bu biçimdeki parti bütünleşmesi eğer yalnızca iki yıl bile sürebilirse büyük bir başarı olacaktır. Ancak, hiç kuşkusuz, bu sonuca çok daha ucuz bir fiyata ulaşmak mümkün olabilirdi.”

Marx 1872 yılından sonra mektuplarının dışında bir tek kitap yazdı. Bu da *Gotha Programı'nın Eleştirisi* idi. Marx'ın bu kitapta gündeme getirdiği eleştirilerde, Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin 20. yüzyılın başlarında yaşayacağı sorunların ipuçları vardı. Ancak 1875 yılında yazılan bu kitap, Marx'ın 1883 yılında ölümünden sonra, ancak 1891 yılında basılabildi.

Marx, Gotha Programı'na ilişkin eleştirisine ekonomi politik açılarından hatalı bazı değerlendirmelerle başladı. Lassalle'ın yalnızca sermayedar sınıfa saldırdığına, toprak sahiplerine değinmediğine dikkat çekti (Bismarck Prusya'da büyük toprak sahiplerinin, “Junker”lerin temsilcisi kabul edilirdi). İşçi sınıfı dışındaki tüm sınıfların “tek bir gerici kitle” olduğu iddiasına karşı çıktı. Alman işçi sınıfının “enternasyonalist işlevleri” konusunda tek bir sözcüğün bile yer almadığına değindi; “Alman işçilerinin partisi yeni programda enternasyonalizmden vazgeçeceğine yemin etmiştir,” yazdı. Lassalle'ın ücretlerin tunç kanununun Malthus'un nüfus kuramından kaynaklandığını belirterek, bu anlayışa karşı çıktı. Devlet yardımıyla sosyalizmi kurma anlayışını hayalcilikle suçladı. Programdaki devlet anlayışını eleştirerek, kapitalist ve komünist toplumlar arasında “proletaryanın devrimci diktatörlüğü”nün olduğunu belirtti. Şu değerlendirmeyi yaptı: “Programın bütünü, tüm demokratik lafazanlığına karşın, baştan sona Lassalle'cı mezhebin devlete kölece inancıyla veya, hiç de daha iyi olmayan biçimde, mucizelere demokratik bir inançla lekelenmiştir veya belki de, her ikisi de sosyalizmden uzak olan mucizelere ilişkin iki tür inanç arasındaki bir uzlaşmadır.”²²⁷

²²⁷ Marx, K., “Marginal Notes to the Programme of the German Workers' Party,” Marx-Engels, *Selected Works*, Vol.3, p.13-30.

Sömürgesiz Almanya'da Sosyal Demokratlara Siyasi Baskılar

Almanya'da İngiltere ve Fransa'ya göre geç gelişen kapitalizm ve sanayileşme, işçilerin diğer ülkelerin işçilerine göre daha kötü şartlarda çalışma ve yaşamalarına neden oluyordu. Ayrıca Almanya'nın sömürgeleri yoktu; sömürgelerden kaynak aktararak işçi sınıfının taleplerinin bazılarını karşılayabilmek mümkün değildi. Bu koşullarda işçiler de düzen karşıtı siyasi örgütlenmelere eğilim göstermeye başladı. Tüm bu nedenlere bağlı olarak, Almanya'da baskılar yoğundu.

Almanya Sosyalist İşçi Partisi 1877 seçimlerinde yüzde 9 oranında oy aldı.

1878 yılı Mayıs ve Haziran aylarında Alman İmparatoru I.Wilhelm'e iki suikast girişiminde bulunuldu. İkinci saldırıda imparator ciddi biçimde yaralandı.

21 Ekim 1878 tarihinde de Almanya Sosyalist İşçi Partisi ve bağlantılı tüm örgütler yasaklandı. Bu yasak, Almanya'nın sömürgeler elde etmesi ve sanayileşmede önemli bir aşamaya gelmesi sonrasında, 1890 yılında kaldırıldı. Ancak 1890 öncesinde tek tek sosyal demokratların parlamento'ya aday olabilmesi ve Parlamento'da düşüncelerini açıklamalarının önüne bir engel konmadı.

21 Ekim 1878 tarihinde kabul edilen "Sosyal Demokrasinin Kamu Açısından Tehlikeli Çabalarına Karşı Kanun", "sosyal demokrat, sosyalist veya komünist çabalar aracılığıyla mevcut siyasi veya toplumsal düzeni devirmeyi amaçlayan örgütlenmeleri" yasaklıyordu. Bu amaçla yapılan toplantılar dağıtılacaktı. Bu nitelikteki yayınlar yasaklanacaktı. Bu amaçla para toplamak yasaktı. Ancak bu yasakların ihlali durumunda verilmesi öngörülen cezalar düşüktü. Örneğin, yasaklanan nitelikteki bir örgüte üye olanlar 500 markı aşmayacak bir para cezasına veya üç ayı aşmayacak hapis cezasına çarptırılacaktı. Bu örgütlerin yöneticisi veya sözcüsü olanlara verilecek ceza ise bir aydan az olmayacak ve bir yıldan fazla olmayacak bir hapis cezasıydı. Yasanın yürürlükte kaldığı 1878-1890 döneminde cezalandırılan yaklaşık 1500 kişiye

verilen toplam hapis cezası yaklaşık 800 yıldır. Kimse öldürülmedi. Kimse işkencede ölmedi veya sakat kalmadı.²²⁸ Birçok kişi, bu “baskılardan” kurtulabilmek için başka ülkelere göç etti. Ayrıca, bu dönemde Alman Parlamentosu’nda sosyal demokratlar varlıklarını ve çalışmalarını sürdürdüler. Bu dönemde bazı sendikaların faaliyeti durdurulurken, bazı sendikalar da çalışmalarını kendileri sona erdirdi.²²⁹

Alman işçi sınıfının geleneklerinin oluşmasında 1878 yılındaki baskı karşısındaki tepkisizliği ve teslimiyeti önemli bir etki yaptı ve kalıcı izler bıraktı.

Alman sosyal demokratları (Almanya Sosyalist İşçi Partisi), yasadaki cezaları göze alamadı. Partinin resmi yayın organı olan *İleri Dergisi*’nde, “gereksiz illegaliteden” kaçınılması istendi ve şiddete dayalı direnme hareketlerinin yalnızca gericiliğe hizmet edeceği tekrar tekrar vurgulandı.²³⁰ 1878 yılında Parti’nin dağıttığı ilk gizli bildiriye üyelere şu çağrı yapıyordu: “Provoke edilmenize izin vermeyin. (...) Sizleri gizli dernek veya ayaklanma tuzağına sürüklemek için çabalarına direnin. Size o kadar sık tekrarlamış olduğumuz ilkemize sıkıca sarılın: Düşmanlarımız, bizim meşruiyetimizin ellerinde yok olmalıdır.”²³¹ Alman işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi geri adım attı; Alman sendikalarının hemen hemen tamamı kapatıldı. Partinin ve sendikaların yayınlarının yayımı da durduruldu.

Bu yasa kabul edildiğinde Wilhelm Liebknecht Alman Parlamentosu’nda yaptığı konuşmada Almanya Sosyalist İşçi Partisi’nin (SAPD) bir “reform partisi” olduğunu, “devrim tüccarlığı”na karşı çıktığını ve bu yasaya uyacaklarını ilan etti. SAPD parlamento grubu bir uzlaşma politikası izlemeye başladı ve

²²⁸ Türkiye’de 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında yalnızca DİSK Davası’nda 1477 sanık yargılandı; 78 sanığın idamı istendi; İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No.lu Askeri Mahkemesi’nin 24 Aralık 1986 günlü kararına göre toplam 2053 yıl hapis cezası verildi.

²²⁹ Schuster, D., 1985, a.g.k., s.24-5.

²³⁰ Yasanın önemli maddelerinin metni ve uygulamaya ilişkin değerlendirmeler için Russell, B., a.g.k., 1965, s.92-115. Ayrıca bkz. Grebing, H., a.g.k., 1969, s.60.

²³¹ Grebing, H., a.g.k., 1969, s.60.

Bismarck'ın koruyucu gümrük politikasına destek verdi.²³² Marx, 19 Eylül 1879 tarihinde Sorge'a yazdığı mektupta, Liebknecht ve arkadaşları için şöyle diyordu: "Parlamenter salaklıktan şimdiden o kadar etkilenmişler ki, kendilerinin eleştirinin üstünde olduklarını düşünüyorlar."

Almanya Sosyalist İşçi Partisi bu dönemde biraz radikalleşti. Örgütün 1880 yılında İsviçre'de toplanan kongresinde, programdaki "tüm legal araçları kullanarak" ifadesi çıkarıldı. Üç yıl sonra Danimarka'da yapılan kongrede ise partinin, amaçlarını parlamenter yöntemlerle gerçekleştirmesi konusunda hayale kapılmayan devrimci bir parti olduğu açıklandı.²³³

1873-1896 döneminde, kapitalizmin birinci küresel krizi yaşandı. İşçi sınıfının artan sorunları, Almanya Sosyalist İşçi Partisi'nin oy oranını artırdı; çeşitli ülkelerde de sosyal demokrat partiler kuruldu.

Almanya Sosyalist İşçi Partisi 1884 seçimlerinde yaklaşık 500 bin oy alarak 24 milletvekili çıkardı. Partinin oy sayısı 1887 seçimlerinde yaklaşık aynı kalırken, milletvekili sayısı 11'e düştü. Ancak 1890 seçimlerinde 1,5 milyon oy ve 35 milletvekiliyle Almanya'nın en büyük partisi oldu.

Partinin adı 1890 yılında **Almanya Sosyal Demokrat Partisi (Sozialdemokratische Partei Deutschlands-SPD)** oldu.

Sosyal Demokrat veya Sosyalist Partiler Kuruluyor

İlginç olan nokta, Marx'ın Avrupa işçi sınıflarının devrimci potansiyelinden umudunu kestiği bu dönemde, Avrupa'nın birçok ülkesinde legal sosyal demokrat/sosyalist partilerin ve işçi partilerinin kurulmasıdır.

Bu partilerin bir bölümü emperyalistleşen ve böylece demokratikleşen ülkelerdeydi, bir bölümü ise kapitalizmin ve işçi sınıfının henüz yeterince gelişmediği ve yoksullaşan halkın bir alternatif aradığı ülkelerde.

²³² Fernbach, D., a.g.k., 1974, s.62.

²³³ Schorske, C.E., *German Social Democracy, 1905-1917, The Development of the Great Schism*, Russell and Russell, New York, 1970, s.3.

Bu partilerin isimleri ve kuruluş yılları aşağıda sunulmaktadır:²³⁴

- Portekiz Sosyalist Partisi (1871)
- Almanya Sosyal Demokrat Partisi (1875)
- Danimarka Sosyal Demokrat Birliği (1876)
- Çek Sosyal Demokrat Partisi (1878)
- İspanya Sosyalist İşçiler Partisi (1879)
- Macar Genel İşçiler Partisi (1880)
- Fransız Sosyalist İşçiler Partisi Federasyonu (1880)
- Hollanda Sosyal Demokrat Birliği (1881)
- Leh Proleter Partisi (1882)
- İngiliz Sosyal Demokrat Federasyonu (1883)
- Rusya Emegın Kurtuluşu Grubu (1883)
- Belçika İşçiler Partisi (1885)
- Norveç İşçi Partisi (1887)
- Ermeni Hınçak Partisi (1887)
- İsviçre Sosyal Demokrat Partisi (1888)
- Avusturya Sosyal Demokrat Partisi (1889)
- İsveç Sosyal Demokrat İşçiler Partisi (1889)
- Bulgar İşçilerinin Sosyal Demokrat Partisi (1891)
- Sırp Sosyal Demokrat Partisi (1892)
- İtalyan Sosyalist Partisi (1892)
- Leh Sosyalist Partisi (Rusya) (1893)
- Polonya Krallığı Sosyal Demokrat Partisi (Rusya) (1893)
- Rumen Sosyal Demokrat Partisi (1893)
- Hırvat Sosyal Demokrat Partisi (1894)
- Sloven Güney Slav Sosyal Demokrat Partisi (1896)
- Galiçya Leh Sosyal Demokrat Partisi (1897)
- Rusya ve Polonya'da Yahudi İşçiler Genel Birliği (Bund) (1897)
- Rus Sosyal Demokrat İşçiler Partisi (1898)
- Ukrayna Sosyal Demokrat Partisi (Doğu Galiçya) (1899)
- İngiliz İşçi Partisi (1900)

²³⁴ Eley, G., *Forging Democracy, The History of the Left in Europe, 1850-2000*, Oxford University Press, New York, 2002, s. 63.

- Fin Sosyal Demokrat Partisi (1903)
- Letonya Sosyal Demokrat İşçiler Partisi (1904)
- Ukrayna Sosyal Demokrat İşçiler Partisi (Rusya) (1905)
- Slovakya Sosyal Demokrat Partisi (1905)

Bu partiler I. Dünya Savaşı öncesinde küçümsenmeyecek bir kitle desteği de sağladılar.

Erfurt Programıyla Parti'ye Marksizm Hakim Oldu

Almanya Sosyal Demokrat Partisi ancak 14-20 Ekim 1891 günleri toplanan kongresinde kabul ettiği Erfurt Programı ile genel anlamıyla Marksist bir kimlik kazandı.

Parti'nin Erfurt Programı'nın hazırlanmasında önemli rolü olan kişilerden biri de, Bebel ve Kautsky'nin yanı sıra, Engels'in yakın çalışma arkadaşı Eduard Bernstein idi.

Erfurt Programı taslak halindeyken Engels'e gönderildi. Engels de bu taslağı inceleyerek, "1891'in Taslak Sosyal Demokrat Programının Eleştirisi" başlıklı bir değerlendirme hazırladı. 1891 yılında yapılan bu değerlendirme ancak 1901 yılında yayımlandı.

Engels'in yazısı şöyle başlıyordu: "Mevcut taslak eski programdan (Gotha Programı, Y.K.) çok olumlu bir biçimde farklıdır. Modası geçmiş geleneklerin (hem özel olarak Lassalle'cı, hem de kaba sosyalist) güçlü kalıntıları ana hatlarıyla çıkarılmıştır ve kuramsal açıdan bakıldığında taslak, bir bütün olarak, günümüz bilimine dayandırılmıştır ve temelde tartışılabilir."²³⁵

Ancak Engels'in proletarya diktatörlüğüne ilişkin önerileri programda yer almadı.

1891 yılındaki Erfurt Programı'nın ana hatlarıyla Marksist olmasında hem 1873 yılından beri yaşanmakta olan kapitalizmin birinci küresel krizi, hem de bu yıllarda Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde Marksistlerin etkili olduğu sosyal demokrat veya sosyalist partilerle işçi partilerinin kurulmuş olması etkiliydi. Almanya'da 1878-1890 döneminde sosyalistlere yapılan baskılar da

²³⁵ Engels, F., "A Critique of the Draft Social-Democratic Programme of 1891," Marx-Engels, *Selected Works*, Vol.3, Progress Pub., Moskova, 1973, s.429.

işçileri sosyalizme yönlendirdi. 1891 yılının önemli diğer bir gelişmesi, Papa'nın yayımladığı "Yeni Şeylere Ait" Tamimiyle (Rerum Novarum Encyclic) sınıfların varlığını kabul etmesi, sınıflar arasında uyumu önermesi ve hıristiyan sendikacılığının önünü açmasıydı.

Erfurt Programı'nda şu değerlendirmeler yer alıyordu:

"Proleterlerin sayısı giderek daha artıyor, işsiz işçiler ordusu giderek daha kitleleşiyor, sömürenlerle sömürülenler arasındaki karşıtlık giderek daha sertleşiyor, çağdaş toplumu iki düşman kampa bölen ve tüm endüstrileşmiş ülkelerin ortak niteliğini oluşturan burjuvaziyle proletarya arasındaki sınıf mücadelesi giderek daha keskinleşiyor."

"Ancak üretim araçları (arazi ve toprak, taşocakları ve madenler, hammaddeler, aletler, makineler, ulaştırma araçları) üzerindeki kapitalist özel mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi" ve "malların üretiminin toplum tarafından ve toplum için gerçekleştirilen sosyalist üretime dönüştürülmesi" "bugüne kadar sömürülen sınıfları" sefalet ve baskıdan kurtaracak ve refaha kavuşturacaktır.

"Bu toplumsal dönüşüm yalnızca proletaryanın değil, fakat mevcut koşullar nedeniyle acı çeken tüm insan ırkının özgürleşmesi anlamına gelmektedir."

"İşçi sınıfının kapitalist sömürüye karşı mücadelesi kaçınılmaz olarak siyasi bir mücadeledir. (...) İşçi sınıfı, önce siyasi gücü elde etmeden üretim araçlarının toplumun mülkiyetine geçirilmesini sağlayamaz."

"Kapitalist üretim biçiminin olduğu tüm ülkelerde işçi sınıfının çıkarları aynıdır. Küresel ticaretin genişlemesi ve dünya piyasaları için üretimle birlikte, her ülkedeki işçinin durumu diğer ülkelerdeki işçilerin durumuna giderek daha fazla bağımlı hale gelmektedir. Bu nedenle işçi sınıfının kurtuluşu tüm medeni ülkelerdeki işçilerin aynı şekilde işin içinde oldukları bir görevdir."

"Alman Sosyal Demokrat Partisi, bu nedenle, yeni sınıf ayrıcalıkları ve sınıf hakları için değil, sınıf hakimiyetinin ve

sınıfların kendilerinin ortadan kaldırılması, cinsiyet veya doğum (köken, Y.K.) ayrımı yapılmaksızın, herkes için eşit haklar ve eşit yükümlülükler için mücadele etmektedir. Bu görüşlerden hareket ederek, bugün toplumda yalnızca ücretlilerin sömürülmesine ve baskı altında tutulmasına karşı değil, fakat bir sınıf, parti, cinsiyet veya ırka yönelmiş her türlü sömürü ve baskıya karşı mücadele etmektedir.”

Erfurt Programında Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin talepleri de ifade ediliyordu. Bu taleplerin bazıları şöyleydi:

“Herkesin silah taşıyacak biçimde eğitilmesi. Daimi ordu yerine milis gücü. Savaş ve barış sorunlarının halk toplantılarında kararlaştırılması. Tüm uluslararası uyuşmazlıkların hakeme başvurularak çözüme kavuşturulması.”

“İdam cezasının kaldırılması.”

“Normal günlük çalışmanın sekiz saati geçmeyecek biçimde belirlenmesi.”

“Ondört yaşın altındaki çocukların gelir getirici bir biçimde istihdamının yasaklanması.”

“Örgütlenme özgürlüğünün güvence altına alınması.”

Karl Kautsky, Erfurt Programı'nı kitlelere anlatabilmek amacıyla 1892 yılında *Sınıf Mücadelesi (Erfurt Programı)* isimli bir de kitap yayımladı.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi içinde baştan itibaren iki çizgi çarpıştı.

Birinci çizgi, Lassalle'cılıktı. Lassalle'cilerin temel amacı, Alman devletiyle işbirliği içinde genel oy hakkını elde ederek işçilerin çalışma ve yaşama koşullarını iyileştirmektir. Bunun için özel olarak Bismarck'ın ve genel olarak Alman devletinin yayılcı politikalarına destek verilebilirdi. Diğer bir deyişle, sosyalizm amacı yalnızca Alman halkı için önemliydi; bu amaca ulaşabilmek için başka halkların ezilmesi veya sömürülmesi mümkündü. Sınıfsız ve sömürsüz bir dünyanın yaratılması gibi bir nihai amaç yoktu. Bu

kesimin “sosyalistliği” yalnızca kendi halkına yarayacaktı; bu anlayışı savunanlar evrensel değerleri değil, kendi çıkarlarını düşünüyordu.

İkinci çizgi, bilimsel sosyalizmdi veya Marksizmdi. Nihai amaç, sınıfsız ve sömürsüz bir dünyanın kurulmasıydı. Bu amaca ulaşmada işçi sınıfının kapitalizme karşı mücadelesi önemli bir mevziydi. İşçi sınıfı devleti ele geçirerek ve üretim araçlarını ortak mülkiyete geçirerek, sömürüyü önleyecekti. Ancak bu mücadele enternasyonalist bir çizgide yürüyecek, gerektiğinde sömürge halklarının bağımsızlık mücadelesinin gücü de bu sürece katılacaktı. Proletarya diktatörlüğü de sınıfsız ve sömürsüz bir dünyaya doğru ilk adımdı.

1875 yılında Gotha Kongresinde Lassalle’cı anlayış hakim çıktı.

1891 Erfurt Kongresinde Marx’ın politikası hakim oldu.

Bu iki çizgi arasındaki mücadele, aşağıda ele alınacağı gibi, 1959 Kongresinde kesin olarak Lassalle’cı anlayışın zaferiyle sonuçlandı. Almanya sosyal demokrat hareketinin 150 yıllık tarihinde, Lassalle galip çıktı; Marx’ı yendi.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi 1912 seçimlerinde yüzde 34,8 oranında oy aldı. 1914 yılında üye sayısı 1,1 milyondtu. İtalyan Sosyalist Partisi 1913 seçimlerinde yüzde 22,8 oranında oy aldı. Fransız Sosyalist İşçiler Partisi Federasyonu 1914 seçimlerinde yüzde 16,8 oranında oy aldı. İngiliz İşçi Partisi’nin 1910 Ocak seçimlerindeki oy oranı ise yüzde 7,0 düzeyindeydi.

Sosyal Demokratların Parlamento Çalışmalarına Yaklaşımı

Almanya Sosyal Demokrat Partisi uzun yıllar parlamentodaki mücadeleyi yalnızca bir ajitasyon aracı olarak gördü.

Wilhelm Liebknecht bu anlayışla hareket ediyor ve parlamentodaki faaliyetlerden bir sonuç beklenmemesi gerektiğini vurguluyordu.

August Bebel ise şöyle diyordu: “Her kim ki günümüzdeki parlamenter-anayasal araçlarla nihai sosyalizm amacına ulaşabileceğimize inanıyorsa, ya bu sistemi bilmemektedir, ya da şarlatanın biridir. (...) Parlamentoya katılmamız, burjuvazinin

kitlelerin en temel gereksinimlerini bile karşılamayacağını kitlelere göstermeyi amaçlıyordu yalnızca.”

Karl Kautsky de şöyle diyordu: “Tüm kamu kurumlarının demokratikleştirilmesinin talep edilmesi ve mevcut devlet ve toplumsal düzen içinde işçilerin toplumsal koşullarının iyileştirilmesi, hem saçmalık, hem de aynı zamanda hareketimizin daha önceki karakterinin tümüyle terkedilmesi anlamına geliyordu.”²³⁶

Ancak hızlı bir sermaye birikimi ve sanayileşme gerçekleştiren ve özellikle 1884 yılından itibaren sömürgeler elde eden Almanya hakim sınıfları, kapitalist düzen içinde işçilerin çalışma ve yaşama koşullarını geliştirince, parlamenter sistemin işleyişinde daha hoşgörülü oldu. Bu süreç işçilerin parlamentodan beklentilerini artırdığı gibi, Alman sosyal demokratlarının mücadelesini parlamentoya hapsetti.

Sosyal Demokrat Partilerin Seçim Başarıları

Sosyal demokrat partilerin Birinci Dünya Savaşı öncesinde en yüksek oy oranını elde ettikleri seçimler ve üye sayılarına ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır:²³⁷

Ülke	Kuruluş Yılı	En Başarılı Olduğu Seçimlerdeki Oy Oranı (%) ve Yılı	Ulaştığı En Yüksek Üye Sayısı ve Yılı
Finlandiya	1903	43,1 (1913)	85.027 (1906)
İsveç	1889	36,5 (Eylül 1914)	133.388 (1907)
Almanya	1875	34,8 (1912)	1.085.905 (1914)

²³⁶ Berman, S., a.g.k., 1998, s.85-86.

²³⁷ Eley, G., a.g.k., 2002, s.66. Sosyal demokrat partilerin bu dönemde çeşitli ülkelerdeki seçim başarıları için ayrıca bkz. Przeworski, A., *Capitalism and Social Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, s.18-19.

Çek Ülkesi	1878	32,2 (1911)	243.000 (1913)
Danimarka	1876	29,6 (1913)	57.115 (1914)
Norveç	1887	26,3 (1912)	53.866 (1914)
Avusturya	1889	25,4 (1911)	89.628 (1913)
İtalya	1892	22,8 (1913)	47.098 (1901)
Belçika	1885	22,5 (1900)	Bilgi yok
Bulgaristan	1891	20,2 (1913)	6.168 (1912)
İsviçre	1888	20,0 (1913)	29.730 (1913)
Hollanda	1881	18,6 (1913)	25.708 (1913)
Fransa	1880	16,8 (1914)	93.218 (1914)
İngiltere	1900	7,0 (Ocak 1910)	Bilgi yok

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin çok sayıda yan örgütü vardı; örneğin, İşçi Atletler, Halk Sağlığı, İşçi Şarkıcılar, İşçi Jimnastikçiler, İşçi Bisikletçiler, İşçi Yüzücüler, İşçi Yardımsevenler, İşçi İçkiyle Mücadele Birliği, Doğa Aşıkları, İşçi Tiyatro Birliği ve Proleter Özgür Düşünce Yandaşları gibi yan örgütleri faaliyet gösteriyordu.

Sosyal demokratların yönetiminde olduğu Alman sendikaları (ADGB) da güçlenmiş ve emperyalizm koşullarında Alman işçilerinin çalışma ve yaşama koşullarını iyileştirmişti. Kapitalist düzen içinde bunun başarılabilmesi, yaklaşık 1900 yılından itibaren ADGB içinde revizyonist görüşlerin hakim olmasına yol açtı.

Marx 1872 sonrasında Avrupa işçi sınıflarından umudunu kesmişti. Ancak emperyalist döneme geçiş, Avrupa işçi sınıflarının örgütlenme özgürlüğüne kavuşmalarını, çalışma ve yaşama koşullarını geliştirmelerini ve işçi kitle partileri kurmalarını sağladı.

Bu dönemde kapitalizmin yapı değişikliğini kavrayamayanlar, bu gelişmelere umut bağladı, geçmişten devraldığı sorunların önemli bir bölümünü kapitalizmle çözebilen ve kapitalizmi ve emperyalizmi desteklemeye başlayan işçi sınıflarının kuyruğuna takıldı ve bir süreç içinde kapitalizmi savunur duruma düştü.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının kısa vadeli çıkarlarında yaşanan değişim, kısa vadede onları insanlığın umudu olmaktan da çıkardı. Bu kesimler “ekmek ve özgürlük için kapitalizme karşı ayaklanmadan başka çaresi kalmamış ve zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri olmayan” bir toplumsal sınıf olmak yerine, kapitalizmin dünyayı yağmalamasından pay alarak burjuva demokrasisi içinde özgür olduğunu düşünen ve kapitalist düzen içinde geçmişle kıyaslanamayacak kadar iyi çalışma ve yaşama koşullarına kavuşmuş bir toplumsal sınıfa dönüştü.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin Sorunları

1890 yılında Alman sosyal demokratları, kapitalist toplumun gelişmesinin kendiliğinden çok sıkıntılı bir aşamaya ulaşacağına ve kaçınılmaz olarak sosyalist bir topluma evrileceğine inanıyorlardı. August Bebel, sokak kavgalarına, barikatlara ve benzeri ayaklanmalara karşı çıkıyordu.²³⁸

Alman sosyal demokratlarına göre, kapitalizm ve sınıf hakimiyetine dayalı devlet kendiliğinden çökmeye mahkumdu. Almanya Sosyal Demokrat Partisi bir gün mutlaka parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlayacaktı. Bunun için ayrı bir mücadele gerekmeyecekti. İktidara gelmelerinden sonra hakim sınıfların anayasadışı yöntemlere başvurmaları, bir darbe teşebbüsünde bulunmaları durumunda da, başta genel grev olmak üzere, eldeki tüm olanaklarla karşılık verilecekti.

Bu anlayış, ihtilalciliğini yitirmiş Alman işçi sınıfına uygun bir modelin, Marksist determinizm cilesıyla sunulmasıydı.

19. yüzyılın sonlarında Alman Marksistlerinin reformistleşmiş bir işçi sınıfıyla ilişkilerini sürdürmede karşılaştıkları zorluk, bir yazar tarafından şöyle ifade edilmektedir: “Parti üyelerinin devrimci olmayan anlayışları, partinin bir süreç içinde kazanmış olduğu güçlü siyasal konumdan tutarlı bir biçimde yararlanılmasının önündeki engellerden birini oluşturuyordu; parti üyeleri mevcut devlete ve

²³⁸ Grebing, H., a.g.k., 1969, s.75-76, 77.

toplumsal düzene karşı devrimci faaliyetin gerektirdiği görevleri yerine getirmeye hazır değillerdi. Eğer partinin önderleri kitlelerden devrimci siyasal mücadeleye katılmalarını ve elde edilmiş kazanımları bir kez daha tehlikeye atmalarını istemiş olsalardı, kendilerini tabandan tecrit edilmiş olarak bulurlardı.”²³⁹

Alman işçi sınıfı emperyalist dönemde kapitalizmle uzlaşınca, Alman sosyal demokratları da uzlaştı. Reformistleşen Alman işçi sınıfı, Alman Marksistlerinin revizyonistleşmesine yol açtı.

Alman Sosyal Demokratları ve Sömürgecilik

Almanya yeni sömürgeler elde etmek için, yayılmacı bir politika izliyordu. Bu yayılmanın, kısa vadede Alman işçilerine de yarar sağlayacağına inanılıyordu.

Almanya'nın sömürgeciliği 1884 yılında başladı. 1901 yılında yayımlanan bir Amerikan raporuna göre, bu tarihte Almanya'nın sömürgelerinin çoğu Afrika'daydı ve toplam alanı 1 milyon mil kare idi. Bu topraklarda 14,7 milyon kişi yaşıyordu. Bu sömürgelerin en önemlileri, 1884 yılında sömürgeleştirilen Togoland ve Kamerun'du. Ayrıca Alman Güneybatı Afrika ve Alman Doğu Afrika da önemliydi.²⁴⁰

Bir başka kaynakta 1913-1914 yıllarında Alman sömürgelerinin 1,1 milyon mil kare olduğu belirtiliyordu. Bu topraklarda bu tarihte 12,9 milyon yerli yaşıyordu.²⁴¹

19. yüzyılın sonlarına doğru Alman sosyal demokrasisi ana hatlarıyla Marksist bir çizgi izliyordu. Alman Marksistlerinin Alman sömürgeleriyle en ufak bir ilgisi bile yoktu. Sömürgeleri, kamu maliyesi üzerinde bir yük olarak görüyorlardı.²⁴²

²³⁹ Grebing, H., a.g.k., 1969, s.81.

²⁴⁰ Austin, O.P., a.g.k., 1901, s.2845.

²⁴¹ Townsend, M.E., *The Rise and Fall of Germany's Colonial Empire, 1884-1918*, Howard Fertig, New York, 1966, s.265-266.

²⁴² Mergner, G., "Solidaritaet mit den 'Wilden'? Das Verhaeltnis der deutschen Sozialdemokratie zu den afrikanischen Widerstandskampfen in den ehemaligen deutschen Kolonien um die Jahrhundertwende," Holthoon, F.v. – Linden M.v.d., *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940*, Cilt 1, E.J.Brill, 1988, s.68-86.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin önderi August Bebel, Almanya Parlamentosu'nda 26 Ocak 1889 günü yaptığı konuşmada Almanya'nın Alman Doğu Afrika adı verilen bölgedeki sömürgecilik faaliyetlerine karşı çıktı. Bu bölgede yapılan vahşete karşı yerli halk 1888 yılı Ağustos ayında ayaklanmıştı. Alman hükümeti bu ayaklanmayı bastırmaya çalışıyordu.

A.Bebel, Alman halkının sömürgecilik maceralarına karşı olduğunu ileri sürdü. Afrika halkını mümkün olan en yoğun biçimde sömürebilmek amacıyla Alman İmparatorluğu'nun hazinesinden, vergi ödeyen halkın ceplerinden milyonlar harcanacağını ve bunun da yalnızca Doğu Afrika Şirketi'nin sömürsünün devamını amaçladığını belirtti.

Alman sosyal demokratlarının sömürgelerin bağımsızlık kazanması gibi bir anlayışları da bulunmuyordu. Ancak emperyalist döneme geçişle birlikte, Alman sosyal demokrasisi Bernstein revizyonizminin etkisi altına girdi ve sömürge sistemini savunmaya başladı.

Bernstein'a göre, "üstün" uygarlıkların, "aşağı"dakiler üzerinde bazı hakları bulunuyordu Sömürgecilik, sosyalistler tarafından sürdürülürse, "uygarlaştırıcı" bir etki yaratabilirdi. Ayrıca, sömürgelerin işçi sınıfına zarar verdiği iddiası da doğru değildi.²⁴³

Bernstein, 1899 yılında yayımlanan *Evrimeci Sosyalizm* kitabında şöyle diyordu: "Alman sosyal demokrasisinin Alman İmparatorluğu'nun sömürge politikasından korkacağı bir şey yoktur. (...) Tropik bölgelerin Avrupalılar tarafından işgal edilmesinin yerlilerin hayattan aldıkları zevke zarar vermesi gerekmez ve bugüne kadar genellikle de böyle olmamıştır. Ayrıca, vahşilerin işgal ettikleri topraklar üzerinde yalnızca koşula dayalı bir haklarının olduğu kabul edilebilir. Daha yüksek uygarlık nihai olarak daha yüksek bir hak iddiasında bulunabilir."²⁴⁴

²⁴³ Ponomarev ve diğerleri, a.g.k., 1981, s.531-532.

²⁴⁴ Bernstein, *Evolutionary Socialism*, 1899,

www.marxists.org/reference/archive/bernstein/works/1899/evsoc/index.htm. Bernstein'in sömürgecilikle ilgili görüşleri konusunda ayrıca bkz. Steger, M.B., *The Quest for Evolutionary*

Almanya’da sosyalist solun sömürgeler konusuna yaklaşımındaki çarpıklık, Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin 1891 yılındaki Erfurt Kongresi’nde kabul edilen programında da görülmektedir. Programın girişinde şöyle denilmektedir: “*Kapitalist bir üretim biçiminin bulunduğu tüm ülkelerde işçi sınıflarının çıkarları aynıdır. (...) Buna göre, işçi sınıfının kurtuluşu, tüm uygar ülkelerin çalışanlarının eşit biçimde dahil olacağı bir çalışmadır.*”²⁴⁵

Bernstein Revizyonizminin Ortaya Çıkışı

Ancak Alman emperyalizminin 1890’lı yıllardaki başarıları ve bu politikanın Alman işçi sınıfına yansımaları, Almanya Sosyal Demokrat Partisi içinde daha “gerçekçi” bir akımı geliştirdi. Bu akımın ilk aşamasındaki önder, Eduard Bernstein idi. 1895 yılına kadar Marksizm’in önde gelen ideologlarından olan Bernstein, Engels’in 1895 yılında ölümünden sonra Marksizmi açıkça sorgulamaya başladı.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları bu süreçte evcilleştikçe, işçilerin desteğini almaya çalışan siyasal akımlar da reformistleşti, revizyonistleşti. 19. yüzyılın sonunda Alman işçi sınıfını kapitalizmin savunucusu haline getirenler revizyonist Eduard Bernstein ve daha sonra Karl Kautsky değildi. Alman kapitalizmi Alman işçi sınıfına emperyalist sömürü sayesinde kapitalizm çerçevesinde sağladığı olanaklarla onları evcilleştirdi; evcilleşmiş işçilerin desteğini almak isteyen Almanya Sosyal Demokrat Partisi de reformistleşti, revizyonistleşti. Avrupa işçi sınıflarını “melun Kautsky” aldatmadı; evcilleşmiş Avrupa işçi sınıfları, Marksist Kautsky’yi “melun” yaptı. Bu süreç, Avrupa’nın emperyalist ülkelerinin tümünde yaşandı.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi içinde revizyonizmin mihenk taşı veya turnusol kağıdı, emperyalizm konusunda takınılan tavır oldu. Sömürgeciliği ve emperyalizmi savunanlar veya bunlara karşı

Socialism, Eduard Bernstein and Social Democracy, Cambridge University Press, New York, 1997, s.205-211. Bernstein’in milliyetçilikle ilgili görüşleri için bkz. Steger, M.B., a.g.k., 1997, s.197-204.

²⁴⁵ Russell, B., a.g.k., 1965, s.139

hoşgörülü davrananlar Marksizmden uzaklaşırken, Marksizmi savunanlar sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı çıktı.

Bernstein, Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin temel görüşlerinden biri olan kapitalizmin krizlerle kendiliğinden çökeceği anlayışına karşı çıktı. Kapitalizmin ulaştırma ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeden yararlanarak, kredi sistemini geliştirerek ve yeni teknolojiler kullanarak kendisini yenileyebileceğini ileri sürdü. İşçilerin çalışma ve yaşama koşullarındaki olumlu gelişmelere işaret etti. Kapitalizmin öyle görünebilir bir gelecekte çökmesinin söz konusu olmadığını ileri sürdü. Bernstein, "işçi sınıfı" anlayışı yerine "sivil toplum" anlayışını da savunuyordu.

Bernstein'in bu görüşlerine ilk tepki, adından daha önce söz edilen İngiliz Marksist Ernest Belfort Bax'tan geldi. Bax, 1896 yılında yayımlanan makalelerinde Bernstein'in artık Marksist olmadığını ileri sürdü.²⁴⁶ Bax, temel ayrılık noktalarından biri olarak da sömürgeler konusunu gündeme getirdi.

Bernstein görüşlerini 1896 yılı sonbaharından itibaren makaleler biçiminde yayınlamaya başladı. Bu makalelerde devletin niteliğinin değiştiğini, sosyalist ilkelerin yaygınlaştığını ve sosyalizme giden yolun demokrasiden geçtiğini ileri sürdü. Bernstein, işçi sınıfı ile sermayedar sınıf arasında bir "geçici anlaşma" (modus vivendi) önerdi.

Bernstein'i destekleyenlerden biri de ünlü bir sosyal demokrat avukat ve milletvekili olan Wolfgang Heine idi. O da liberallerle diyalogu ve bazı hakların tanınması karşılığında askeri harcamaların desteklenmesini savunuyordu.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi bu konuları 31 Ekim 1898 tarihinde Stuttgart'ta toplanan kongresinde ele aldı. Bu kongrede,

²⁴⁶ 1854-1925 döneminde yaşayan E.B.Bax'ın sözkonusu makalelerine <https://www.marxists.org/archive/bax/> adresinden erişilebilir. Bernstein ve Bax arasındaki önemli tartışma konularından biri, Osmanlı Devleti'ndeki Ermenilerin hareketlerine ilişkin takınılacak tavidir. Bernstein Ermenileri savunurken, Bax ise Ermenilerin ayrılma çabalarına karşı çıktı.

partinin bir halk partisi değil, “proletaryanın partisi” olduğu anlayışı teyid edildi. Wolfgang Heine’nin bazı haklar karşılığında Almanya’nın silahlanmasının desteklenmesi önerisi reddedilerek, geçmişten beri süregelen daimi ordunun tasfiyesi ve milis güçlerinin oluşturulması politikası tekrar onaylandı. Partinin nihai amacının siyasal gücün ele geçirilmesi ve kapitalist düzenin yıkılması olduğu tekrar vurgulandı. Bu tartışmalarda Karl Kautsky de Rosa Luxemburg ve Bebel’le birlikte Bernstein’in karşısında açık ve net bir tavır aldı.

Bernstein’in revizyonist tezlerinin ortaya çıkması, Almanya’daki anti-sosyalist yasa döneminde İngiltere’de yaşamış olması ve bu süreçte Fabian Derneği ile ilişki kurmasına bağlayanlar vardır. Ancak belirleyici olan Alman işçi sınıfının yönelimleridir. Fabian Derneği’nin etkisi, Bernstein’in daha “gerçekçi” olmasına katkı biçimindedir.

Sosyal Demokratların Burjuva Hükümetlerine Katılması Sorunu

Bu dönemde Fransa’da yaşanan bir gelişme, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının ve sosyalist partilerinin reformistleşmesi ve kapitalist düzenin bir parçasına dönüşmesi açısından çarpıcıydı.

1899 yılında Fransa’da kurulan bir burjuva hükümetine, ülkenin önde gelen bağımsız sosyalistlerinden Alexandre Millerand ticaret bakanı olarak katıldı.

Hükümette “1871 Paris Komünü’nün kasabı” olarak bilinen General Gaston Gallifet de vardı.

Millerand, bakanlık görevi sırasında, haftalık çalışma süresinin kısaltılması, iş müfettişliği kurumunun güçlendirilmesi, kamu ihaleleri aracılığıyla çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi olumlu düzenlemeler yapılmasını sağladı.

Bir sosyalistin burjuva hükümetinde görev alması birçok çevre tarafından eleştirildi. Wilhelm Liebknecht’in 1990 Eylül’ündeki II. Enternasyonal kongresinde gösterdiği tepki çok sert oldu: “Bir

burjuva bakanlığa giren bir sosyalist ya düşmana katılmıştır, ya da düşmana teslim olmuştur.”²⁴⁷

“Burjuva hükümetler”e katılmama kararı II.Enternasyonal’in temel ilkelerinden biri olarak kabul edildi. Örneğin, 1913 yılında Hollanda Sosyal Demokrat Birliği hükümete katılma önerisini bu anlayış gereği reddetti.

Ancak kapitalist devletin mekanizmalarında yer alarak kapitalizmi dönüştürebilme umudu 19. yüzyılın sonlarında Avrupa’nın çeşitli ülkelerinin sosyalist partilerinde öne çıktı, hakim oldu.

İngiltere’de Fabian Derneği, Almanya’da Eduard Bernstein, Fransa’da Jean Jaures, Belçika’da Vandervelde, Avusturya’da Victor Adler, İsveç’de Hjalmar Branting ve İtalya’da Turati bu anlayışı savunuyordu. Bu anlayış gerçekte bu ülkelerin işçi sınıflarının geniş kesimlerinin düşüncelerini, niyetlerini ve çabalarını yansıtıyordu.

Bu anlayışı savunanlar, kapitalizmi dönüştürebilmek için gerekli olan burjuva demokrasinin ve ekonomik kaynakların ancak sömürgeciliğin sürdüğü koşullarda sağlanabileceğini bilerek, sömürgeciliği, emperyalizmi ve böylece kapitalizmi onaylıyordu.

Alman İşçi Sınıfı ve Alman Sosyal Demokrasisi

E.Anderson Almanya’da yaşanan süreci şöyle özetliyordu: “İşçiler, bir süreç içinde, zincirlerinden başka kaybedebilecekleri çok daha fazla şeyleri olduğunu kavramaya başladılar. (...) Sosyalist düşünce dünyasında ise bu duygu Eduard Bernstein’in ‘revizyonizmi’nde ifadesini buldu. (...) Bernstein, özellikle, kapitalizmde işçi sınıfının payına düşenin sürekli olarak kötüleştiği ve kapitalist toplum düzeninin felaket biçiminde bir çöküntüye doğru gittiği düşüncesine karşı çıktı. (...) Savaş öncesi dönemin Alman işçi hareketiyle, Bernstein’in ‘revizyonizmi’nin, Karl Marx’ın uzlaşmazlığı ve Komünist Manifesto’nun devrimci coşkusundan çok

²⁴⁷ Eley,G., a.g.k., 2002, s.88.

daha fazla bir uyum içinde olduğu konusunda fazla bir kuşku duyulamaz.”²⁴⁸

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin Hanover Kongresi'nde de gündemin birinci maddesi Bernstein idi. Beş günlük kongrenin üç gününde Bernstein'ın tezleri tartışıldı ve sert bir biçimde reddedildi. Kautsky bu kongrede de Bernstein'ın karşısında açık tavır aldı. Ancak Bernstein Parti'den istifa etmedi ve hatta Alman meclisine sosyal demokrat milletvekili olarak seçildi.

1896-1914 dönemi kapitalizmin büyüme yıllarıydı. Bu dönemde emperyalist ülkelerin burjuvazileri hem demokratik hak ve özgürlüklere daha büyük bir hoşgörülle yaklaşabiliyordu, hem de işçi sınıflarının gerçek ücretleri arttı, çalışma ve yaşama koşullarında önemli iyileşmeler sağlandı. Bu süreçte bu ülkelerin işçi sınıflarının emperyalist politikaları ve devletleri desteklemesi sağlandı. İyileşen koşullar, burjuva milliyetçiliğinin işçi sınıfı içinde maddi bir dayanak bulmasına katkıda bulundu. Bu durum, işçi sınıflarının kendi ülkelerinin emperyalist politikalarını desteklemesini getirdi.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi, Alman işçi sınıfının sendikalarda örgütlü kesiminin yaklaşık 1900 yılında kapitalist sistemle uzlaşmasına karşın, devrimci çizgisini, en azından program ve söylem düzeyinde, 1914 yılına kadar sürdürdü.

Berstein ve bazı arkadaşlarının “gerçekçi” revizyonist görüşleri Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1903 yılında Dresden'de gerçekleştirilen kongresinde ayrıntılı olarak tartışıldı. August Bebel ve Karl Kautsky yaptıkları konuşmalarda revizyonizme karşı açık ve sert bir tavır aldılar.

1903 Dresden Kongresi'nde bu konuda kabul edilen karar şöyleydi:

“Kongre, geçmişte izlediğimiz ve sınıf mücadelesi düşüncesinden türetilmiş, sınanmış ve başarılı taktikler çizgisini,

²⁴⁸ Anderson, E., *Hammer or Anvil, The Story of the German Working-Class Movement*, Oriole Editions, New York, 1973, s.11, 12. Bu konuda ayrıca bkz. Russell, B., *Freedom versus Organization 1776 - 1914*, Unwin Books, Londra, 1965, s. 179.

düşmanlarımızın yenilmesiyle siyasal iktidarın fethedilmesi yerine mevcut düzene tavizler verme politikasını geçirmeye çalışarak değiştirmeye yönelik revizyonist çabaları en kararlı bir biçimde lanetler.

“Bu revizyonist taktikler, günümüzde kelimenin tam anlamıyla devrimci olan partimizin karakterini, kaçınılmaz olarak, mevcut burjuva toplumunun yerine en hızlı bir biçimde sosyalist bir toplumu geçirmeye çalışan bir hareketten, burjuva toplumunda reform yapmakla yetinen bir gruba dönüştürecektir.

“Kongre, bu nedenle, partide bulunan revizyonist eğilimlerin tersine, sınıflar arasındaki zıtlaşmanın azalmayıp sürekli olarak arttığı inancını savunmaktadır.”

Kongre'nin kararında Sosyal Demokrat Partisi'nin “burjuva toplumunda hükümet gücünde bir pay elde etmek için çabalayamayacağı” vurgulandı.

Kongre, ayrıca, “burjuva partilerle işbirliğini kolaylaştırmak amacıyla, sınıflar arasında varolan ve sürekli olarak artan zıtlaşmayı gizlemeyi amaçlayan tüm çabaları lanetledi.”²⁴⁹

Sosyal Demokratlar ve Sömürgecilik

Alman, İngiliz ve Fransız işçi sınıflarının sömürgeler sorununa bakışı konusunda güvenilir ve kapsamlı bir çalışma, Fritjof Tichelman'ın “Sosyalist ‘Enternasyonalizm’ ve Sömürge Dünyası” makalesidir.²⁵⁰

Tichelman'ın belirttiğine göre, Almanya Sosyal Demokrat Partisi içinde sömürgecilik karşıtı güçlü bir eğilim vardı. Ancak, Almanya güçlenip yayılmacılığa başlayınca, farklı sesler ortaya çıkmaya başladı. “Almanya'nın, siyasal, ekonomik ve kültürel gücüne gerçekten uyan bir sömürge imparatorluğu yaratma hakkı” bir süreç içinde kabul edildi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ise “inanmış reformist çoğunluk, Almanya'nın sömürge imparatorluğunun

²⁴⁹ Landauer, C., a.g.k., 1959, s.359.

²⁵⁰ Tichelman, F., a.g.y., 1988, s.87-108.

yeniden canlandırılması talepleri de dahil olmak üzere, saldırgan bir savaş çabasını koşulsuz olarak desteklemeye başlamıştı.”²⁵¹

Benzer bir değerlendirme, Gottfried Mergner tarafından da yapılmaktadır. Mergner şöyle demektedir: “Alman işçi hareketinin enternasyonalizmi, sömürgecilik karşıtlığını içermiyordu. ‘Uygar’ dünyanın (yani, Avrupa’nın endüstrileşmiş uluslarının) insanın gelişiminin en üst noktasını oluşturduğu varsayımı, Alman işçi hareketinin temsilcilerinin ‘vahşilerle’ (yani, Avrupa sömürgeciliği tarafından ezilen halklarla) dayanışma içine girmesini önlüyordu.”²⁵²

“Emperyalizm, çatışma durumlarında daima örgütlü işçilerin ulusal dayanışmasına güvenebiliyordu.” Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin önderi August Bebel, Alman Parlamentosu’nda yaptığı konuşmada, sömürgelerle ilgili bilgisinin olmadığını söyleyebiliyordu. 1912 yılına kadar, Afrika sömürgelerinin halklarıyla Alman Sosyal Demokrasisi birbirini tanımıyordu.²⁵³

Alman işçileri için “dayanışma, yalnızca kendileriyle eşit olanlar arasında mevcuttu.”²⁵⁴ Alman işçi sınıfının temsilcileri Alman Parlamentosu’nda yaptıkları konuşmalarda, sömürgelerin getirisinin düşüklüğünden ve sömürgelere yapılan büyük devlet harcamalarından yakınıyorlardı.²⁵⁵

Alman sendikalarının uluslararası dayanışmasında ise, sömürgelerdeki siyah işgücünün maruz kaldığı acımasız sömürü sistemini sendikal yardımla değiştirme çabaları yer almıyordu. “Sömürgelerdeki uygarlaşmamış kişilerle birliktelik” mümkün değildi.²⁵⁶ Alman Güneybatı Afrikası’nda 1903 yılında bazı kabileler isyan etti. İsyanın bastırılmasında büyük vahşet uygulandı. Alman Doğu Afrikası’nda da isyanlar oldu. Bu zulme Alman işçi sınıfının tepkisi çok sınırlı ve etkisiz kaldı.

²⁵¹ Tichelman, F., a.g.y., 1988, s.100-101.

²⁵² Mergner, G., a.g.y., 1988, s.68.

²⁵³ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.70.

²⁵⁴ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.72.

²⁵⁵ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.76.

²⁵⁶ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.79.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin ve Alman sendikalarının bu tavrı, "enternasyonalizme ihanet" olsa bile, Alman işçi sınıfına ihanet değildi.

Alman işçi sınıfının kısa ve orta vadeli çıkarları, Alman emperyalizminin yanındaydı. Alman sosyal demokratları ve sendikacıları da, Alman işçi sınıfının kısa ve orta vadeli çıkarları doğrultusunda hareket ediyordu. Karl Kautsky'ye göre, Almanya Sosyal Demokrat Partisi, "devrimciydi, ancak devrim yapan bir parti değildi."

Birinci Dünya Savaşı ve Sosyal Demokratların Tavrı

Sosyal demokrat veya sosyalist partilerin veya işçi partilerinin uluslararası düzeyde işbirliği ve eşgüdüm merkezi olarak etkinlik gösteren II. Enternasyonal de, Avrupa işçi sınıflarının kendi emperyalist ülkelerinin devletleriyle uzlaşmalarına ve şovenleşmelerine karşın, enternasyonalist bir söylemi 1914 yılına kadar sürdürdü. Bu tavrın yansıdığı bir alan, bir savaşın çıkması durumunda izlenecek çizgiydi.

II. Enternasyonal'in 1907 yılında toplanan Stuttgart Kongresi'nde bu konuda aşağıdaki karar alındı:

"Eğer bir savaş çıkma tehdidi doğarsa, ilgili ülkelerdeki işçi sınıflarının ve onların parlamentolardaki temsilcilerinin görevi, Uluslararası Sosyalist Büro'nun koordine edici desteğiyle, en etkili olduğunu düşündükleri araçlar aracılığıyla savaşın çıkmasını önlemek için her çabayı harcamaktır; bu araçlar, doğal olarak, sınıf mücadelesinin keskinleşmesine ve genel siyasi durumun keskinleşmesine göre değişiklik gösterecektir.

"Eğer savaş yine de patlayacak olursa, görevleri, savaşın hızla sona erdirilmesi için müdahale etmek ve tüm güçleriyle, savaşın yol açtığı ekonomik ve siyasi krizden kitleleri ayaklandırmakta

yararlanmak ve böylece kapitalist sınıfın hakimiyetinin yıkılmasını hızlandırmaktır."²⁵⁷

II. Enternasyonal'in 1912 Kasım'ında İsviçre'de Basel kentinde toplanan kongresinde de savaş karşıtı politika tekrar vurgulandı.

Kongrenin sonunda kabul edilen bildirgede, "Hakim sınıfların bir dünya savaşı sonucunda bir proleter devriminden duydukları korku, barışın temel bir güvencesi olduğunu kanıtlamıştır," dendi. Bildirgede, bir dünya savaşının canavarlığı düşüncesinin bile kaçınılmaz olarak işçi sınıfının nefretini ve isyanını gündeme getireceğinin hükümetler tarafından kavranılmamasının delilik olacağı belirtiliyordu.²⁵⁸

Ancak 1914 yılında savaş gelip çattığında, Almanya Sosyal Demokrat Partisi dahil birçok sosyalist veya sosyal demokrat parti veya işçi partisi, "sosyal şovenist" ve "sosyal emperyalist" bir tavır benimsedi. Bu tavra yol açan en önemli etmen de, kapitalizmin emperyalist sömürü sayesinde işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşullarını düzeltmiş ve onları "burjuva proletarya"ya, emperyalizmin ve kapitalizmin payandalarına dönüştürebilmiş olmasıydı.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin başkanlığını 1892 yılından 1913 yılına kadar August Bebel üstlendi. August Bebel'in 1913 yılında ölümünün ardından bu göreve, 473 oyun 433'ünü alan Friedrich Ebert getirildi. F.Ebert bu görevi 1919 yılına kadar üstlendi.

Evelyn Anderson'un, 1914 yılı Ağustos ayında Birinci Dünya Savaşı öncesinde savaş kredilerinin oylanmasında Sosyal Demokrat Parti yöneticilerinin olumlu oy vermeleri konusunda yaptığı değerlendirme, genel politikayı son derece doğru olarak yansıtmaktadır: "Sosyal Demokrat önderler, konuştuklarında ve

²⁵⁷ Landauer, C., a.g.k., 1959, s.493. Bu konudaki tartışmaların ayrıntıları için bkz. Cole, G.D., *A History of Socialist Thought, Vol.III, Part I, The Second International, 1889-1914*, Macmillan and Com.Ltd., Londra, 1960, s.62-69.

²⁵⁸ Landauer, C., a.g.k., 1959, s.495.

davrandıklarında kesinlikle Alman işçi sınıfına 'ihamet' etmiyordu. Tam tersine, en basit ifadeyle, kitlelerin dürüst sözcüleri olarak davranıyorlardı; ve böylece, daha bağımsız bir tavrın yol açabileceği aşırı tepkilerden kaçınıyorlardı.²⁵⁹

Birinci Dünya Savaşı bu ortamda gündeme geldi.

Alman sendikaları ve işveren örgütleri, 2 Ağustos 1914 günü yaptıkları anlaşmayla, bütün grevleri durdurdular. Sendikaların bu tavrı, savaş coşkusuyla yaşamaya başlayan üye tabanının havasının da yansımasıydı.

Alman Parlamentosu 4 Ağustos 1914 günü savaş kredilerini oy birliğiyle kabul etti. Sosyal demokratların hepsi hükümete savaş kredisi açılması için destek verdi. Sosyal demokratlar içinde muhalif konumda olan ve aralarında Karl Liebknecht'in de bulunduğu 14 milletvekili de çoğunluğun kararına uydu.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin savaş kredileri lehinde oy kullanması sonrasında sosyal demokratların toplantıları ve yayınları konusundaki tüm kısıtlamalar kaldırıldı, sendikalar aleyhine açılmış tüm davalar geri çekildi ve seçim sistemindeki aksaklıkların giderileceği sözü verildi.²⁶⁰

Albert Merrheim, 1914 yılında savaşa karşı çıkmış olmaları durumunda başlarına gelecekler konusunda şu değerlendirmeyi yapıyordu: "İşçiler, karşısında direnilemeyecek bir milliyetçilik dalgasına kapılmıştı ve bizi vurmaya polise bırakmazlardı. Bizi kendileri vururlardı."²⁶¹

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıfları, bir yandan sürdürülen şovenist politikanın etkisiyle, diğer yandan emperyalist politikaların kendi üzerlerindeki yükü azaltacağı ve yeni olanaklar sağlayacağı umuduyla, savaşı destekliyordu.

²⁵⁹ Anderson, E., a.g.k., 1973, s.19-20.

²⁶⁰ Berman, S., *The Social Democratic Moment, Ideas and Politics in the Making of Interwar Europe*, Harvard University Press, Cambridge, 1998, s.132.

²⁶¹ Eley, G., a.g.k., 2002, s.127.

Politikalarını işçi sınıfı üzerine inşa eden sosyalistlerin çok büyük bölümü de, işçi sınıflarıyla ters düşmemek ve burjuvazinin saldırılarına karşı kendilerini koruyabilmek amacıyla, savaşı desteklediler. Bu konuda yalnızca Rus Bolşevikleri ve Sırp sosyalistleri açık bir savaş karşıtı tavır takındı. İtalyan Sosyalist Partisi de savaşı desteklemeyi reddetti ve İtalya'nın 1915 Mayıs'ında savaşa girmesi sırasında savaş kredilerine karşı oy kullandı.

Alman ve Avusturya sosyal demokratları, İngiliz İşçi Partisi ve Sendikalar Kongresi (TUC), Fransız sosyalisti Guesde, anarkosendikalist Jouhaux, Rus Marksizminin ünlü kuramcısı Plekhanov ve Rus anarşisti Kropotkin, “düşman” a karşı kendi devletlerini destekledi. Almanya'da Kautsky, İngiltere'de Keir Hardie gibi bazı kişiler de, “parti bütünlüğü”nü korumak ve “ihamet” suçlamasından kurtulmak için bu konuda tavır açıklamadı.²⁶²

Sosyal Demokraside Bölünme: Sosyal Şovenler ve Komünistler

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin bu çizgisine karşı çıkanlar, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in önderliğinde 1 Ocak 1916 tarihinde Enternasyonal Grup'u oluşturdu. Bu yapılanma içinde yer alanlar, 1917 yılı Ocak ayında partiden atıldı. Bu grup, bunun üzerine 1917 yılı Nisan ayında Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'ni kurdu.

Uzun süren savaş ve 1917 Rus Devrimi, Almanya'da işçiler arasında ciddi bir hareketlilik yarattı. Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'nin de etkisiyle, Berlin'deki cephane ve metal fabrikalarındaki yaklaşık 400 bin işçi 28 Ocak 1918 tarihinde greve çıktı. Grev birkaç gün içinde diğer endüstri bölgelerine de yayıldı. Grevcilerin talepleri çok radikaldi. Almanya'da bir halk cumhuriyetinin kurulmasını istiyorlardı. İşyerlerinde temsilcilerin seçilmesi, sendikacıların ve hükümet yanlısı sosyalistlerin işyerlerindeki işçi toplantılarından kovulması isteniyordu.

²⁶² Harman, C., a.g.k., 2008, s.407.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi Başkanı F.Ebert grevcilerle temasa geçti. Grevcilerin işbaşı yapmalarını sağlamak için büyük çaba gösterdi.

Aynı yıl F.Ebert Almanya başbakanlığına (şansölyeliğine) atandı. Almanya'da işyerlerinde oluşan işçi komiteleri öncülüğünde gerçekleşen 1918 Devrimi sırasında muhafazakar kesimlerle işbirliği yaptı; askerlerle ve sağcı milis güçleriyle birlikte çalıştı. Ebert'in başında bulunduğu hükümet çeşitli bölgelerdeki ayaklanmaları bastırdı. 15 Kasım 1918 tarihinde de ADGB (Genel Alman Sendikalar Birliği) ile Alman işveren örgütleri arasında bir anlaşma imzalandı. Sendikaların kendi kontrolleri dışında ve hatta sendikacılara karşı yükselen ihtilalci dalganın yenilmesi ve bu anlaşma, sendika yönetimleri tarafından bir zafer olarak kutlandı.

Bu anlaşmayla sağlanan haklar şöyle özetlenebilir:

Terhis edilen tüm işçiler eski işyerlerine dönebilecekti. Tüm çalışma koşulları toplu pazarlık yoluyla belirlenecekti. Tüm toplu iş sözleşmelerinde, uyuşmazlığın çözümünde hakeme gidilmesine ilişkin hükümler yer alacaktı. 50 ve daha fazla sayıda işçi çalışan her işyerinde işçileri temsil etmek üzere bir işçi temsilcileri komitesi oluşturulacaktı. Tüm fabrikalarda azami günlük çalışma süresi 8 saat olacaktı. Ticarete ve sanayide ortaya çıkabilecek tüm ekonomik ve toplumsal sorunların birlikte çözümü amacıyla eşit sayıda işçi ve işveren temsilcilerinden oluşan bir Ulusal Komite kurulacaktı.²⁶³

1919 yılı Ocak ayındaki Spartakist ayaklanmasının bastırılmasında ve Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in sağcı milisler tarafından öldürülmesinde F.Ebert de suçlandı.

F.Ebert 11 Şubat 1919 tarihinde Alman Cumhuriyeti'nin geçici cumhurbaşkanlığına getirildi. Yeni anayasanın kabulünden sonra da 21 Ağustos 1919 tarihinde cumhurbaşkanı oldu.

Komünist Partileri Kuruluyor

1917 yılında Rusya'da Şubat (Mart) ve Ekim (Kasım) Devrimleri gerçekleşti. Bolşevikler iktidara geldi. Bolşevikler, Rusya ile sınırlı bir

²⁶³ Anderson, E., a.g.k., 1973, s.66.

devrim düşünmüyorlardı. Uzun ve tahripkar savaşın halk kitleleri ve askerler üzerinde yarattığı büyük hoşnutsuzluk ve zayıflamış iktidarların, Avrupa ülkelerinde bir devrim durumu yarattığını, Rus Devrimi'nin de Avrupa devrimlerinin tetikleyicisi olacağını düşünüyorlar ve umuyorlardı.

Bu anlayış içinde 1919 yılı Mart ayı başlarında Komünist Enternasyonal (III.Enternasyonal veya Komintern) kuruldu ve çeşitli ülkelerde komünist partilerinin kurulması teşvik edildi.

Büyük çoğunluğu sosyal demokrat partilerden ayrılan kişiler, aşağıdaki listede belirtilen yıllarda, komünist partileri kurdular ve özellikle 1921 yılına kadar sosyal demokratlarla büyük bir mücadeleye girdiler. Özellikle Almanya Sosyal Demokrat Partisi başkanı ve savaş sonrasında Almanya'nın cumhurbaşkanı olan Friedrich Ebert'in Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un sağcı sivil milisler tarafından öldürülmesinden sorumlu tutulması, bu kavgayı daha da şiddetlendirdi.

Komünist Partilerinin Kuruluş Tarihleri:²⁶⁴

	Partinin Adı	Kuruluş Yılı
Avusturya	Alman Avusturyası Komünist Partisi	1918
Almanya	Almanya Komünist Partisi	1918
Yunanistan	Yunanistan Sosyalist İşçiler Partisi	1918
Macaristan	Macaristan Komünist Partisi	1918
Hollanda	Hollanda Komünist Partisi	1918
Polonya	Leh Komünist İşçiler Partisi	1918
Bulgaristan	Bulgar Komünist Partisi	1919
İspanya	İspanyol Komünist Partisi	1919
Yugoslavya	Yugoslavya Komünist Partisi	1919

²⁶⁴ Eley, G., a.g.k., 2002, s.178.

Danimarka	Danimarka Komünist Partisi	1920
Finlandiya	Sosyalist İşçi Partisi	1920
Fransa	Fransız Komünist Partisi	1920
İngiltere	Büyük Britanya Komünist Partisi	1920
Belçika	Belçika Komünist Partisi	1921
Çekoslovakya	Çekoslovakya Komünist Partisi	1921
İrlanda	İrlanda Komünist Partisi	1921
İtalya	İtalya Komünist Partisi	1921
Luxemburg	Luxemburg Komünist Partisi	1921
Portekiz	Portekiz Komünist Partisi	1921
Romanya	Romanya Komünist Partisi	1921
İsveç	İsveç Komünist Partisi	1921
İsviçre	İsviçre Komünist Partisi	1921
Norveç	Norveç Komünist Partisi	1923
İzlanda	İzlanda Komünist Partisi	1930

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin Görlitz ve Heidelberg Programları

Almanya'da komünistlere karşı muhafazakar ve militarist kesimlerle işbirliğine giren Almanya Sosyal Demokrat Partisi, 1921 yılında Görlitz'de gerçekleştirilen kongresinde parti programını değiştirdi.²⁶⁵ Görlitz programının hazırlanmasında Eduard Bernstein etkili oldu. Programda proletarya tanımını genişletildi ve sosyalizme parlamenter demokrasi yoluyla ulaşılabileceği savunuldu. Programda Parti'nin "işçi sınıfının partisi" değil, "emekçi halkın partisi" ("des arbeitenden Volkes) olduğu belirtiliyordu. Bu değişim, 1959 yılında "halk partisi"ne dönüşün habercisiydi.

Görlitz Programı, I.Dünya Savaşı'ndan yenilerek çıkan Almanya'nın 1918-1919 yıllarında yaşadığı ihtilalci girişimlere tepki olarak, Alman halkının diğer sınıf ve tabakalarını ürkütmeyecek bir biçimde oluşturuldu.

²⁶⁵ Görlitz Programı'nın değerlendirilmesi için bkz. Steger, M.B., a.g.k., 2006, s.226-229.

Ancak 1921-1925 yılları, komünistlere karşı kapitalist sistemle uzlaşan Alman işçi sınıfının sorunlarını daha da artırdı. Savaşın yol açtığı yıkım, Almanya'nın sömürgelerine galip devletlerin el koyması, Versay Antlaşması'nın getirdiği büyük savaş tazminatı ve aşığılama, Alman işçi sınıfının sistemle uzlaşarak sorunlarına çözüm arama olanağını ortadan kaldırdı. Bu dönemde ayrıca bir ekonomik kriz ve hiperenflasyon da yaşandı. Alman işçi sınıfı hareketlendi, militanlaştı. İşçi sınıfındaki bu dönüşüm Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1925 yılındaki Heidelberg Kongresi'nde parti programının yeniden radikalleştirilmesine yol açtı.

Almanya'da bazı askerlerin 1920 Mart darbesi, tüm ilerici güçlerin genel greviyle yenilgiye uğratıldı (Kapp Darbesi).

1920'li yılların ilk yarısında Almanya'da büyük sıkıntılar yaşandı.

Almanya büyük savaş tazminatlarını ödeyemedi ve Fransa Almanya'nın Ruhr bölgesini işgal etti.

1923 yılında ülkede hiperenflasyon yaşandı. İnsanların kişisel tasarrufları tümüyle yok oldu.

1923 yılı Mayıs ayında Almanya'nın her tarafında kendiliğinden gelişen yaygın grevler ortaya çıktı. Bu dönemde işçi kitleleri, sistemle uzlaşarak yaşanan sorunların sorumluluğunu paylaşan Sosyal Demokrat Partisi'ne büyük tepki gösterdi. Hayatın zorlamasıyla radikalleşen işçi kitleleri ve hatta sendikacılar Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nden koparak Alman Komünist Partisi'ne yöneldi. 11 Ağustos 1923 günü ise Berlin'de başlayan ve hükümetin istifasını amaçlayan genel grev ülkenin her tarafına yayıldı ve hükümetin devrilmesine yol açtı.

İşçi sınıfının kapitalist düzen içinde sorunlarını çözemeyip komünistlere yönelmesi, Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin uzlaşmacı Görlitz Programı'nın ömrünün yalnızca 4 yıl sürebilmesine neden oldu. 1925 yılında kabul edilen Heidelberg Programı işçi sınıfını ve sosyalizm hedefini yeniden ön plana çıkardı. Almanya Sosyal Demokrat Partisi, kapatıldığı 1933 yılına kadar, anti-komünist bir çizgide sosyalizmi savundu.

İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Almanya Sosyal Demokrat Partisi

1933 yılı ortalarında yasaklanan Almanya Sosyal Demokrat Partisi, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi üzerine yeniden kuruldu. Sosyal Demokrat Parti'nin 1946 yılı Mayıs ayında yayımlanan "Siyasal İlkeler" metni de günün koşullarını ve Alman işçi sınıfının kısa vadeli çıkarlarını yansıtıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nın faşizmin yenilgisiyle sonuçlanmasında belirleyici güç, komünistlerdi. Gerek Sovyetler Birliği'nin Alman orduları karşısında Stalingrad ve Kursk savaşlarındaki büyük başarısı, gerekse Fransa ve İtalya başta olmak üzere Alman işgali altındaki ülkelerde komünistlerin anti-faşist mücadeledeki belirleyici katkıları, tüm dünyada Sovyetler Birliği ve komünistler lehinde bir hava yaratmıştı.

Diğer taraftan Alman işçi sınıfı, savaşın tüm yükünü çekmişti. Alman işçileri bir taraftan savaşın yıkımının yol açtığı çöküntüyü, diğer taraftan yabancı güçler tarafından işgal altına alınmanın sıkıntısını yaşıyorlardı. Yaşanan olumsuzluklar ve baskılar Alman işçi sınıfını daha radikal programlara zorluyordu.

Bu koşullarda Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin işçilerin oyunu ve desteğini alabilmesi, sosyalizmi savunan, ABD ve müttefikleriyle çelişkiye düşmeyen ve kitlelerin desteğini sağlamada rakibi olan komünistlerden farklı olduğunu belirten bir çizgi izlemesi gerekiyordu. Yapılan bu oldu. Mayıs 1946 Siyasal İlkeler metni bu anlayışla kaleme alındı.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin şansını artıran, İkinci Dünya Savaşı'nda 1941 yılında Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne ve Japonya'nın ABD'ye saldırısıyla oluşan cepheleşmenin 1946 yılında değişmeye başlamasıydı. 1946 yılının ilk aylarında Soğuk Savaş rüzgarları yavaştan hissedilmeye başlanmıştı.

Soğuk Savaş'a geçişte kritik metinlerden biri, Moskova'daki ABD Büyükelçiliği'nde görevli bir uzman olan George F.Kennan'ın ünlü "uzun telgraf"ıdır. ABD Devlet Bakanlığı, 3 Şubat 1946 tarihinde yolladığı bir talimatla, Sovyetler Birliği'nin dış politikası konusunda

bilgi istedi. G.F.Kennan'ın da, 22 Şubat 1946 tarihinde gönderdiği uzun metinde Sovyetler Birliği'nin dış politikasının ABD'nin çıkarlarıyla çatışacağı ayrıntılı olarak anlatıldı.

Ardından da 5 Mart 1946 günü Winston Churchill Fulton'da Missouri Zirhlisi'nda yaptığı konuşmada Sovyetler Birliği'nin gücünü ve doktrinini sınırsız bir biçimde yaymaya çalıştığını, Avrupa'da özgür ulusları koruma görevinde, atom bombasının da yardımıyla, İngilizlerin ve Amerikalıların işbirliği yapması gerektiğini, Avrupa kıtasının ortasında bir demir perde oluştuğunu belirtti.

Moskova'daki İngiliz Büyükelçiliği'nde çalışan Frank Roberts de 17 Mart 1946 tarihinde İngiltere'ye benzer içerikli raporlar gönderdi.

Kennan telgrafı, Churchill'in konuşması ve Roberts'in raporları, büyük olasılıkla, belirlenen yeni stratejinin aktörleriydi.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi Soğuk Savaş ile birlikte ortaya çıkan yeni saflaşmada emperyalist ABD, İngiltere ve Fransa'nın yanında yer aldı. Parti'nin 1946 yılında yayınladığı Siyasal İlkeler metni bu dengeleri ve hesapları yansıtmaktadır.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi 1946 yılında sosyalizmi açıkça savunuyordu. Bu metinden bazı bölümler aşağıda sunulmaktadır:

“Sosyal Demokrat Partisi Almanya'nın demokratik güçlerinin tümünü sosyalizm sancağı altında biraraya getirmesi misyonu kabul etmektedir. (...)

“Sosyal Demokrasi, planlı yönelim ve kollektif karar alma temelinde sosyalist bir ekonomi istemektedir. (...)

“Üretim araçları çeşitli yollardan ve çeşitli biçimlerde millileştirilebilir. Sosyalizmde tek bir yol, bağımlılık, dikte edilmiş 'kışla sosyalizmi', tekdüzelik yoktur. (...)

“Millileştirme doğal kaynaklardan ve temel endüstrilerden başlamalıdır. Madencilik ve demir ve çelik üretim ve işlemesine dayalı tüm işletmeler (yarı-mamul ürünlerin imalatı da dahil olmak üzere), kimya ve sentetik endüstrilerinin önemli bir bölümü, genel olarak tüm büyük işletmeler, her türlü kamuya yönelik hizmetler (elektrik, gaz, su, vb., Y.K.) ve büyük ölçekli

işletme olmaya çalışan imalat sanayiinin tüm kesimleri, millileştirilmelidir. (...)

“Sosyalist planlama tüm ulaştırma araçlarını, sigorta sistemini ve yeni baştan örgütlenmesi gereken para ve kredi sunumunu içermektedir.

“Temel tarım ve toprak reformu, büyük toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesi de dahil olmak üzere, derhal uygulamaya konmalıdır. Büyük toprak işletmelerinin mülkiyeti ve yönetimi, çiftliklerin, küçük arazilerin veya yerleşimlerin parçası olarak bireylere aktarılmalı veya ortak mülkiyetteki kooperatif çiftliklere verilmelidir. (...)

“Alman konut sektörü en sıkı kamu denetimi altına alınmalıdır. (...)

“Alman Sosyal Demokrasisi, bu ekonomik politikasıyla, bireyin ekonomik özgürlüğü için çaba göstermektedir. Bu nedenle, sosyalizmi, işçilerin, ücretli çalışanların ve memurların, entelektüel mesleklerde çalışanların ve orta sınıfın, çiftçilerin ve kapitalist sömürünün araçlarıyla değil, kendi emeklerinin ürünleriyle geçimlerini sağlayan tüm insanların programı olarak görmektedir. (...)

“Amaçları nüfusun çoğunluğunun sosyalizme kazanılmasıdır.

“Bu amaca ulaşmanın tek yolu, mücadele etmeye hazır güçlü bir demokrasidir. Tek bir tür demokrasi vardır. Nasıl günümüz Sosyal Demokrasisi için reformist veya devrimci bir sosyalizm gibi bir şey yoksa, burjuva veya proleter demokrasisi gibi bir şey de yoktur. Eğer toplumu ileriye doğru iter ve yeniden biçimlendirmeye yardımcı olursa, her türlü sosyalizm devrimcidir. (...)

“Demokrasi olmadan, düşünce özgürlüğü olmadan ve eleştiri özgürlüğü olmadan sosyalizm olamaz. Aynı nedenle, insanlığa ve bireye saygı olmaksızın da sosyalizm olamaz. (...)

“Alman demokrasisi sosyalist olmalıdır; yoksa karşı-devrimci güçler onu tekrar yok edecektir. (...)

“Alman Sosyal Demokrasinin amacı bir Avrupa Birleşik Devletleri’dir, Avrupa devletlerinin demokratik ve sosyalist konfederasyonudur. Sosyalist bir Avrupa’da sosyalist bir Almanya istemektedir. Avrupa’nın tüm kıtaların halklarıyla dayanışma sağlayabilmelerinin tek yolu budur.

“Tüm ülkelerdeki sosyalistlerle birlikte Sosyal Demokratlar sömürünün, emperyalizmin, faşizmin, gericiliğin ve hegemonyacı milliyetçiliğin her türüne karşı bir savaş sürdürmektedirler. Sosyal Demokrasi, tüm halklar için barış ve özgürlük sağlayabilecek büyük bir tarih yazıcı güçtür.

“Sosyalizm artık uzaktaki bir amaç değildir. Günümüzün görevidir.”

Yeniden Emperyalistleşen Almanya’da Sosyal Demokrasinin Yeni Programı (1959)

Soğuk Savaş’ın başlamasıyla birlikte ABD, İngiltere ve Fransa ile bu ülkelerin işgali altındaki Alman bölgelerinde 1949 yılında kurulan Federal Almanya arasındaki çelişkiler sona erdi; komünizme karşı kapitalist/emperyalist cephe oluşturuldu. Bu cephenin tartışılmaz önderi, ABD idi. ABD, özellikle Federal Almanya’yı kapitalizmin vitrini yapma kararındaydı. Almanların ülkeyi yeniden inşa etme çabalarına Amerikan yardımı da eklenince, “Alman mucizesi” adı verilen ekonomik büyüme gerçekleşti.

Bu süreçte Federal Almanya’da ABD etkisiyle güçlü bir anti-komünist anlayış yerleşti. Ayrıca ABD yardımından yararlanmanın önkoşulu da, anti-komünistlikti. Soğuk Savaş koşullarında “işçi sınıfı” ve “sosyalizm” kavramları bile değişikliğe uğradı. Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin 1959 yılı Kasım ayında kabul edilen Godesberg Programı’nda artık “işçi sınıfının partisi” yerine “halkın partisi” anlayışı yer alıyordu. “Sosyalizm” yerine de “demokratik sosyalizm” kavramı kullanılıyordu. Devletin yetki ve görevleri sınırlandırılıyor, piyasanın alanı genişletiliyordu.

Federal Almanya halkı ABD hakimiyetini kabullenerek savaşın yıkıntılarını gidermeye ve yaşam seviyesini yükseltmeye çalışırken,

Almanya Sosyal Demokrat Partisi de geleneksel çizgisinden iyice ayrılıyor ve ABD işgali ve hegemonyası altında emperyalistleşen Almanya'nın çıkarlarına uygun politikalar izliyordu. Alman işçi sınıfı da ekonomik büyümenin sonuçlarından yararlandıkça bu politikaları onaylıyordu.

Godesberg Programı'nın bazı bölümleri bu büyük değişimi göstermektedir. Özellikle sosyalizmin Marksizmle ilişkisinin tümüyle reddedildiği bölüm ilginçtir:

“Avrupa’da kökleri Hıristiyan ahlakında, hümanizmde ve klasik felsefede olan Demokratik Sosyalizm, nihai gerçekler ilan etmez. (...)

“Biz her diktatörlüğe, totaliterizmin veya otoriter yönetimin her biçimine direniriz; çünkü bunlar insan onurunu zedelerler, insanın özgürlüğünü ve hukuğun üstünlüğünü yok ederler. Sosyalizm yalnızca demokrasi aracılığıyla gerçekleştirilebilir ve demokrasi yalnızca Sosyalizm aracılığıyla hayata geçirilebilir.

“Komünistlerin Sosyalist geleneklere sığınmaya hakları yoktur. Gerçekte onlar Sosyalist düşünceleri tahrif etmektedirler. Komünistler kendi partilerinin diktatörlüğünü kurmaya çalışırken toplumdaki çelişkileri sömürürken, sosyalistler özgürlüğün ve adaletin gerçekleşmesi için mücadele etmektedir. (...)

“Sosyal Demokrat ekonomik politikanın temel koşulları tüketim malları ve hizmetlerini serbestçe seçebilme, çalışma yerini serbestçe seçebilme, işverenlerin inisiyatiflerini uygulayabilme özgürlüğü ve özgür rekabettir. (...) Sosyal Demokrat Parti, özgür rekabetin gerçekten varolduğu her yerde serbest piyasayı tercih etmektedir. (...)

“Üretim araçları üzerinde özel mülkiyet, sosyal adaletin kurulmasına bir engel oluşturmadığı sürece, toplumun korumasını isteyebilir. (...)

“Kamu mülkiyeti, hiçbir modern devletin onsuz yapamadığı meşru bir kamu kontrolü biçimidir. (...)

“Sosyal Demokrat Parti, işçi sınıfının partisi olmaktan çıkmış, halkın bir partisi olmuştur. (...)

“Komünistler özgürlükleri sert biçimde baskı altına alırlar ve insan haklarının ve bireylerin ve halkların kendi geleceklerini belirlemeleri ilkesini ihlal ederler. Komünist hakimiyet altındaki ülkelerdeki halk, komünist rejime giderek daha fazla karşı çıkmaktadır.”

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1989 Berlin Programı ve 2007 Hamburg Programı, 1959'da kabul edilen Godesberg Programı'nın anlayışını daha da geliştirerek sürdürdü. Federal Almanya'nın 1960'ların ikinci yarısında kendisini yeterince güçlü hissetmesi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Avrupa Birleşik Devletleri doğrultusunda attığı adımlar ve Almanya'nın yeniden emperyalist bir güç haline gelmesi, Sosyal Demokrat Parti'yi kapitalizmin payandası durumuna getirdi.

Böylece Almanya'da işçilerin sosyalizme yakın bir siyasi örgütlenmesi olarak başlayan ve ardından Marksist çizgiye gelen sosyal demokrasi, Almanya'nın emperyalistleşmesine paralel olarak kapitalizmin payandasına dönüştü. Bu süreç, bazı hainlerin işçi sınıfını aldatması sonucunda oluşmadı. Kapitalistler, emperyalist sömürüyle ülkeye aktardıkları ekonomik artığın bir bölümünü işçi sınıflarına verince, işçi sınıflarını kapitalizmin mezar kazıcılığından çıkararak kapitalizmin payandalarına dönüştürdü. İşçi sınıfı hareketi olarak tarih sahnesine çıkan sosyal demokrasi de, işçi sınıfının kısa vadeli çıkarlarına dayalı politikaları onaylayarak ve destekleyerek, kapitalizmin ve emperyalizmin destekçisine dönüştü.

Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, İsveç, Hollanda ve benzeri emperyalist ülkelerde sosyal demokratlar iktidara geldiğinde emperyalist sömürde bir değişiklik olmaması, bu desteğin açık kanıtıdır. Ayrıca sosyal demokratların Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, NATO, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerde izledikleri politikalar da, emperyalizmin ve kapitalizmin çıkarlarının korunmasına yöneliktir.

Günümüzde sosyal demokrat veya sosyalist partilerin veya işçi partilerinin uluslararası düzeydeki örgütlenmesi olan Sosyalist

Enternasyonal de aynı anlayışı ve çizgiyi sürdürmekte, emperyalizmi ve kapitalizmi desteklemektedir.

SONUÇ

19. yüzyılın son çeyreğinde kapitalizme karşı mücadelenin ideolojik ve siyasi aygıtı olarak biçimlenen sosyal demokrasi, kapitalizmin emperyalizm aşamasında bir süreç içinde nitelik değiştirdi.

Başlangıçta işçi sınıfının kapitalizmin yarattığı cehenneme karşı mücadelesini sınıfsız ve sömürsüz bir dünya yaratma doğrultusunda yönlendirmeye çalışan sosyal demokrasi, emperyalist sömürü olanaklarıyla işçi sınıflarının kapitalist düzene entegre edilmesiyle, nitelik değiştirdi.

Kapitalizmin mezar kazıcıları sefaletten kurtulurken sefilleştiler, emperyalist sömürünün ve böylece kapitalizmin savunucusu, destekçisi, payandası oldular.

İşçi sınıfının kısa vadeli çıkarlarındaki bu değişim, ilk başta işçi sınıfı temelli bir örgütlenme olan sosyal demokrasiyi de Marksizm'den uzaklaştırdı, kapitalizmin ve emperyalizmin payandası haline getirdi. Diğer bir deyişle, değişim, işçi sınıfı içine sızmış hainlerin veya melunların çabalarının sonucu değildi. Emperyalist sömürü işçi sınıflarını düzenle bütünleştirdi. İşçi sınıfının desteğini almak isteyen örgütler de köklerinden koptu, kendi zıtlarına dönüştü.

Sosyal demokrasideki bu dönüşüm, Avrupa komünistlerinin önemli bir bölümünün kapitalizmin Altın Çağı'nda "Avrupa komünizmi"ne savrulmasıyla, komünist harekette de kısmen yaşandı.

Kapitalizm, emperyalist sömürü sayesinde kendi ülkesinde işçi sınıflarını ve bu sayede sosyal demokrasiyi düzenin payandalarına dönüştürmekle yetinmedi; emperyalizme karşı mücadele potansiyeli olan ülkelere de "sosyal demokrasi" ihraç ederek, onların devrimci gücünü kontrol altına almaya çalıştı.

Ne yazık ki günümüzde kendisini "sosyal demokrat" olarak nitelendirenlerin büyük çoğunluğu, sosyal demokrasinin geçmişini

ve geçirdiği dönüşümü bilmiyor. İyi niyetli birçok insan, sosyal demokrasiyi Kemalizm'in günümüzdeki biçimi zannediyor.

Günümüzde emperyalist ülkelerde dönem dönem iktidara gelen sosyal demokrasinin öyküsü bilinirse, Türkiye'de Kemalist Devrim'e alternatif olarak "sosyal demokrasi"yi pazarlama çabaları daha iyi anlaşılacaktır. Yeni-CHP'yi anlayabilmek için de bu öykünün bilinmesi gereklidir.